

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЧАУС АНДРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 351

**ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В СФЕРІ НЕЗАКОННОГО
ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А.О. Чаус

Науковий керівник –
Поливанюк Василь Дмитрович,
кандидат юридичних наук, доцент

Дніпро – 2025

АНОТАЦІЯ

Чаус А.О. Адміністративно-правові заходи попередження кримінальних правопорушень в сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2025

Дисертаційне дослідження присвячене комплексному аналізу адміністративно-правових заходів попередження кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. У роботі розкрито правову природу та сутність адміністративно-правового механізму протидії наркозлочинності, проаналізовано чинне законодавство України у сфері обігу наркотичних засобів, визначено його сильні сторони та існуючі прогалини.

Автором запропоновано систематизацію адміністративно-правових заходів попередження, що застосовуються правоохоронними органами, зокрема поліцією, Державною прикордонною службою, митними органами та іншими суб'єктами протидії незаконному обігу наркотиків. Обґрунтовано необхідність удосконалення правового регулювання профілактичної діяльності, з урахуванням сучасних викликів, таких як інтернет-торгівля психоактивними речовинами, зростання синтетичних наркотиків та транснаціональний характер наркобізнесу.

У дисертації сформульовано пропозиції щодо оптимізації механізму адміністративного запобігання, зокрема шляхом запровадження нових профілактичних інструментів, удосконалення взаємодії між державними структурами та впровадження ефективних інформаційно-освітніх програм для населення. Дослідження має теоретичну та практичну цінність і може бути використане у нормотворчій діяльності, практиці правоохоронних органів, а також у навчальному процесі юридичних вишів.

У межах дослідження здійснено класифікацію адміністративно-правових

заходів попередження залежно від суб'єктів їх реалізації, методів впливу, а також ступеня превентивного характеру. Особливу увагу приділено питанням ефективності адміністративного нагляду, контролю за легальним обігом наркотичних речовин, адміністративним процедурам виявлення правопорушень та застосування превентивних заходів до осіб, схильних до вчинення злочинів у цій сфері.

Систематизовано наявну інформаційну нормативно-правову базу, яка була розподілена на три блоки: 1) нормативно-правові джерела; 2) періодичні видання; 3) наративні документи. Перший з блоків складається з законодавчих актів, які видавалися в різні історичні періоди органами державної влади. До їх числа відносяться пам'ятки права, Статути ВКЛ, «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. та інші нормативно-правові акти, прийняті в часи існування Російської імперії, радянської та незалежної України. До числа періодичних видань входять документи, які видавали органи державної влади, громадські організації, окремі видавництва, засоби інформації в різні історичні періоди. Враховуючи складність проблеми, при проведенні дослідження залучалася наративна література, яка складалася з різних матеріалів, книг, мемуарів, щоденників, брошур, листів, даних глобально-інформаційній мережі Інтернет, в яких викладені питання, пов'язані з використанням цих небезпечних речовин та негативних наслідків їх вживання.

Значна увага приділяється аналізу міжнародного досвіду та стандартів у сфері протидії незаконному обігу наркотиків, зокрема діяльності Інтерполу, Європолу, а також практиці Європейського суду з прав людини. Визначено напрями гармонізації національного адміністративного законодавства з міжнародними вимогами, що сприятиме зміцненню міждержавної співпраці та підвищенню ефективності превентивних заходів.

Автором досліджено зміст профілактики адміністративних правопорушень у визначеній сфері та зроблено висновок, що його складають: об'єкти профілактики; рівні, етапи, види, форми, методи, принципи профілактики, а також зупинимося на суб'єктах, які здійснюють профілактичну

діяльність у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів в Україні.

До об'єктів такої профілактичної діяльності автором віднесено адміністративну деліктність; етіологію; фізичних та юридичних осіб, а також «фонові явища» (зокрема, наркоманія).

Запропоновано до суб'єктів профілактики адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів в складі Національної поліції віднесено Департамент боротьби з наркозлочинністю, службу дільничних офіцерів поліції, поліцейських офіцерів громади, патрульну поліцію, підрозділи ювенальної превенції. Такі суб'єкти є державними, правоохоронними, спеціалізованими, які на центральному, місцевому та міжрегіональному рівнях здійснюють, які просвітницьку, так і контролюючу профілактичну діяльність.

На підставі розгляду різних підходів, сформульованих науковцями, з урахуванням особливостей таких злочинів запропоновано поняття юридичної відповідальності в сфері незаконного обігу наркотичних засобів. Розглянуто зміст принципів юридичної відповідальності за правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, до числа яких відносяться законність, рівність, вина, справедливість, індивідуалізація, гуманізм, невідворотність юридичної відповідальності. Показано їх трансформацію в процесі розвитку юридичної відповідальності у даній сфері, з урахуванням особливостей таких злочинів. Доведено, що за допомогою системи функцій проходить реалізація заходів впливу з боку держави на правопорушників за злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, а до їх числа віднесено регулятивну, превентивну, каральну, відновлювальну, виховну.

Запропоновано прийняття рішенням Кабінету Міністрів України Стратегії профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на період до 2030 року. Метою Стратегії має стати зниження рівня наркозлочинності та поширення наркоманії в цілому; забезпечення узгодження заходів, спрямованих на профілактику правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних

речовин та прекурсорів; усунення причин та умов вчинення такого роду протиправних діянь, а також налагодження дієвої співпраці правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування, медичних закладів та установ, а також інших підприємств, установ та організацій всіх форм власності.

Дисертант обґрунтовує необхідність запровадження інноваційних технологій у діяльність правоохоронних органів, зокрема використання систем моніторингу, аналітики великих даних (Big Data), штучного інтелекту та цифрових платформ для виявлення та запобігання обігу наркотичних речовин через мережу Інтернет.

У роботі розроблено авторське бачення концепції адміністративно-правової профілактики наркозлочинності, що включає:

- модернізацію адміністративного законодавства;
- розвиток міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії;
- удосконалення кадрового забезпечення правоохоронних структур;
- активізацію громадської участі в протидії незаконному обігу наркотиків;
- формування правової культури населення як елементу довгострокової превенції.

В рамках дослідження сформовано комплекс базових заходів та алгоритмів дій в роботі поліцейських, що направлені на виявлення нових та діючих чат ботів та інтернет магазинів з розповсюдження наркотичних засобів та виявлення мереж незаконних схем розповсюдження та їх фігурантів; попередження незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних речовин учнями шкільних закладів і попередження та зменшення негативних соціальних наслідків і шкоди здоров'ю, що завдається внаслідок їх вживання; протинаркотична пропаганда в школах; протинаркотичне навчання та виховання малолітніх та неповнолітніх; реалізація системи заходів, спрямованих на раннє виявлення осіб, віднесених до групи ризику, і осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби, психотропні та токсичні речовини, і надання їм необхідної наркологічної, психологічної, реабілітаційної та соціальної допомоги; розвиток мережі реабілітаційних установ, необхідних для забезпечення доступної наркологічної допомоги, медико-соціальної, соціальної

адаптації та реабілітації, і зміцнення їхньої матеріально-технічної бази; підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації медичних, педагогічних, соціальних працівників і інших спеціалістів сфери профілактики наркоманії; розвиток наукових досліджень з метою удосконалення методів, що використовуються для профілактики, діагностики, лікування та реабілітації осіб, хворих на наркоманію; протидія незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин; взаємодія та координація діяльності органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

В рамках даного дослідження проаналізовано міжнародний досвід Франції, Японії, Англії тощо щодо протидії незаконному обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Зокрема, особливістю адміністративної практики зазначених держав в аспекті протидії незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів є запровадження різноманітних програм моніторингу, серед яких проведення спеціального соціального дослідження неповнолітнього правопорушника, яке має вигляд «соціального дос'є», а також вжиття заходів для скорочення кількості та повного припинення існування «наркосцен», які є досить поширеними у світі. Відповідно не виключенням є Україна. Із цього випливає, що якісна профілактика незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів залежить від ефективних заходів, які при цьому застосовуються

Результати дисертації можуть бути використані при розробці нормативно-правових актів, що регулюють діяльність у сфері протидії обігу наркотиків, у практичній діяльності органів внутрішніх справ, прикордонної служби, митниці, а також у просвітницькій та навчальній роботі.

Ключові слова: *наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори, наркозлочинність, МВС України, Національна поліція, профілактика.*

ABSTRACT

Chaus A.O. Administrative and legal measures to prevent criminal offenses in the field of illicit trafficking in narcotic substances, their analogues and precursors. – *Qualification scientific work in the form of a manuscript.*

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 – Law.
– Dnipro State University of Internal Affairs, Dnipro, 2025

The dissertation research is devoted to a comprehensive analysis of administrative and legal measures to prevent criminal offenses in the field of illicit trafficking in narcotic substances, their analogues and precursors. The work reveals the legal nature and essence of the administrative and legal mechanism for combating drug crime, analyzes the current legislation of Ukraine in the field of narcotics trafficking, identifies its strengths and existing gaps.

The author proposes a systematization of administrative and legal preventive measures applied by law enforcement agencies, in particular the police, the State Border Service, customs authorities and other entities combating illicit drug trafficking. The need to improve the legal regulation of preventive activities is substantiated, taking into account modern challenges, such as online trade in psychoactive substances, the growth of synthetic drugs and the transnational nature of the drug trade.

The dissertation formulates proposals for optimizing the mechanism of administrative prevention, in particular by introducing new preventive tools, improving interaction between state structures and implementing effective information and educational programs for the population. The study has theoretical and practical value and can be used in regulatory activities, the practice of law enforcement agencies, as well as in the educational process of law universities.

Within the framework of the study, a classification of administrative and legal preventive measures depending on the subjects of their implementation, methods of influence, as well as the degree of preventive nature. Particular attention is paid to the issues of the effectiveness of administrative supervision, control over the legal circulation of narcotic substances, administrative procedures for detecting offenses and applying preventive measures to persons prone to committing crimes in this area.

The existing information regulatory and legal base was systematized, which was divided into three blocks: 1) regulatory and legal sources; 2) periodicals; 3) narrative documents. The first block consists of legislative acts issued in different historical periods by state authorities. These include legal monuments, the Statutes of the Grand Duchy of Lithuania, "Rights by which the Little Russian people are judged" of 1743 and other regulatory and legal acts adopted during the existence of the Russian Empire, Soviet and independent Ukraine. Periodicals include documents issued by state authorities, public organizations, individual publishing houses, and media in different historical periods. Given the complexity of the problem, the study involved narrative literature, which consisted of various materials, books, memoirs, diaries, brochures, letters, and data from the global information network Internet, which set out issues related to the use of these dangerous substances and the negative consequences of their use.

A great deal of attention is paid to the analysis of international experience and standards in the field of combating illicit drug trafficking, in particular the activities of Interpol, Europol, and the practice of the European Court of Human Rights. Directions for harmonizing national administrative legislation with international requirements have been identified, which will contribute to strengthening interstate cooperation and increasing the effectiveness of preventive measures.

The author has studied the content of prevention of administrative offenses in a certain area and concluded that it consists of: objects of prevention; levels, stages, types, forms, methods, principles of prevention, and also focus on the subjects that carry out preventive activities in the field of illicit trafficking of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors in Ukraine.

The author includes administrative torts; etiology; individuals and legal entities, as well as "background phenomena" (in particular, drug addiction) as objects of such preventive activities.

It is proposed that the subjects of prevention of administrative offenses in the field of illicit trafficking of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors within the National Police include the Department for Combating Drug Crime, the service of district police officers, community police officers, patrol police, and

juvenile prevention units. Such subjects are state, law enforcement, specialized, which at the central, local and interregional levels carry out both educational and control preventive activities.

Based on the consideration of various approaches formulated by scientists, taking into account the specifics of such crimes, the concept of legal liability in the field of illicit drug trafficking is proposed. The content of the principles of legal liability for offenses related to illicit drug trafficking is considered, which include legality, equality, guilt, justice, individualization, humanism, and the inevitability of legal liability. Their transformation in the process of developing legal liability in this area is shown, taking into account the specifics of such crimes. It is proved that the implementation of measures of influence by the state on offenders for crimes in the field of illicit drug trafficking is carried out using a system of functions, and these include regulatory, preventive, punitive, restorative, and educational.

It is proposed to adopt a decision of the Cabinet of Ministers of Ukraine on the Strategy for the Prevention of Offenses in the Field of Illicit Trafficking of Narcotic Drugs, Psychotropic Substances, and Precursors for the Period Until 2030. The goal of the Strategy should be to reduce the level of drug-related crime and the spread of drug addiction in general; to ensure coordination of measures aimed at preventing offenses in the field of illicit trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances and precursors; elimination of the causes and conditions for committing such illegal acts, as well as establishing effective cooperation between law enforcement agencies, local governments, medical institutions and institutions, as well as other enterprises, institutions and organizations of all forms of ownership.

The dissertation substantiates the need to introduce innovative technologies into the activities of law enforcement agencies, in particular the use of monitoring systems, big data analytics (Big Data), artificial intelligence and digital platforms to detect and prevent the circulation of narcotic substances via the Internet.

The work develops the author's vision of the concept of administrative and legal prevention of drug crime, which includes:

- modernization of administrative legislation;
- development of interagency and intersectoral cooperation;

- improvement of staffing of law enforcement structures;
- activation of public participation in combating illicit drug trafficking;
- formation of the legal culture of the population as an element of long-term prevention.

As part of the study, a set of basic measures and algorithms for actions in the work of police officers was formed, aimed at identifying new and existing chatbots and online stores for the distribution of narcotic drugs and identifying networks of illegal distribution schemes and their participants; preventing the illegal use of narcotic drugs and psychotropic substances by school students and preventing and reducing negative social consequences and harm to health caused by their use; anti-drug propaganda in schools; anti-drug education and education of minors and minors; implementing a system of measures aimed at early identification of persons classified as at-risk and persons who illegally use narcotic drugs, psychotropic and toxic substances, and providing them with the necessary narcological, psychological, rehabilitation and social assistance; developing a network of rehabilitation institutions necessary to ensure accessible narcological assistance, medical and social, social adaptation and rehabilitation, and strengthening their material and technical base; training, retraining and advanced training of medical, pedagogical, social workers and other specialists in the field of drug addiction prevention; development of scientific research to improve methods used for prevention, diagnosis, treatment and rehabilitation of people suffering from drug addiction; combating illicit trafficking in narcotic drugs and psychotropic substances; interaction and coordination of activities of state executive authorities and local self-government bodies.

Within the framework of this study, the international experience of France, Japan, England, etc. in combating illicit trafficking in narcotic drugs, their analogues and precursors is analyzed. In particular, a feature of the administrative practice of the above-mentioned states in terms of combating illicit trafficking in narcotic drugs, their analogues and precursors is the introduction of various monitoring programs, including conducting a special social study of a juvenile offender, which takes the form of a "social dossier", as well as taking measures to reduce the number and completely eliminate the existence of "narcoscenes", which are quite common in the

world. Accordingly, Ukraine is no exception. It follows that high-quality prevention of illicit trafficking of narcotic substances, their analogues and precursors depends on effective measures that are applied in this regard.

The results of the dissertation can be used in the development of regulatory legal acts regulating activities in the field of countering drug trafficking, in the practical activities of internal affairs bodies, border guards, customs, as well as in educational and training work.

Keywords: *narcotic drugs, psychotropic substances, precursors, drug crime, Ministry of Internal Affairs of Ukraine, National Police, prevention.*

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Чаус А.О. Діяльність Національної поліції як суб'єкта забезпечення профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Спец. випуск № 1. 2020. С. 119-124.

DOI: 10.31733/2078-3566-2020-5-119-124

URL

:

<https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/11/nv2020/PDF/21.pdf>

Ключові слова: профілактика правопорушень, Національна поліція України, профілактика у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, суб'єкти протидії, психотропні речовини, їх аналоги і прекурсори.

2. Чаус А.О. Напрямки розвитку державної політики щодо наркотиків в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 10. с. 508-510.

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/126>

URL : http://www.lsej.org.ua/10_2022/126.pdf

Ключові слова: наркополітика, наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори, держава, Стратегія, наркоманія, наркозлочинність. The scient

3. Чаус А.О. Directions of the prevention of offenses in the sphere of illegal drug trafficking in Ukraine taking into account foreign experience. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 11. с. 512-515.

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/124>

URL : http://www.lsej.org.ua/11_2022/124.pdf

Key words: narcotic drugs, psychotropic substances, precursors, drug crime, the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the National Police, prevention. (Ключові слова: наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори, наркозлочинність, МВС України, Національна поліція, профілактика)

4. Чаус А.О. Problems of administrative responsibility for offenses in the field of illegal traffic of narcotics and psychotropic substances. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. № 3. с.

399-404.

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-3-399-404

URL

:

https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/11/3_ua_n2/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%9D%D0%92_3-2022-399-404.pdf

Keywords: administrative responsibility, narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors. (Ключові слова: адміністративна відповідальність, наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги і прекурсори).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Чаус А.О. Профілактика адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, як складова національної безпеки. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і практичні аспекти : матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 13 березня 2020 р.). Дніпро : ДДУВС, 2020. с. 258-260.

2. Чаус А.О. Запобігання схилянню підлітків до вживання наркотичних засобів та психотропних речовин Національною поліцією України. Ювенальна деліктологія: діти як жертви, діти як правопорушники. Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Дніпро, 8 жовтня 2020 р.) с. 114-117.

3. Чаус А.О. Протидія наркотизму дітей шляхом удосконалення законодавства та професійної освіти. Безпека дитини: правовий, організаційний, психологічний та інформаційний виміри: матеріали Всеукр. наук.-практ. конференц. (м. Дніпро, 17 листоп. 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022.

ПЛАН

ВСТУП

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ

1.1. Стан теоретико-наукової розробки адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів

1.2. Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів

1.3. Стан і загальний характер адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів в Україні

РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ

2.1. Поняття та зміст профілактики адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів

2.2. Об'єкти адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів

2.3. Діяльність Національної поліції як суб'єкта забезпечення профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів

РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1. Міжнародний досвід та його адаптація до України щодо профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів

3.2. Теоретичні і правові основи удосконалення профілактики економічних правопорушень суб'єктами незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Незаконний обіг наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів залишається однією з найсерйозніших загроз національній безпеці, громадському здоров'ю та правопорядку в Україні. Попри кримінально-правову відповідальність за вчинення відповідних злочинів, проблема не втрачає актуальності, а масштаби наркозлочинності продовжують зростати, у тому числі через доступність психоактивних речовин у мережі Інтернет, використання нових синтетичних сполук, а також втягнення молоді у незаконну діяльність.

Щодо кількості наркозалежних осіб, то на Одеську, Дніпропетровську, Харківську області припадає понад третини усіх наркоспоживачів України, які перебувають на обліку.

Спостерігається значне зростання наркозалежних серед жителів сільської місцевості – на 35,2 % та особливо серед учнівської і студентської молоді – на 59,1 %. Кількість наркоспоживачів на 10 тис. чоловік сільського населення у Дніпропетровській та Миколаївській областях перевищує втричі середньодержавний показник.

За соціальним станом серед наркозалежних переважають особи, які не працюють – 74 %, кількість робітників складає 7,54 %, службовців – 0,67 %, учнівської та студентської молоді – 2,86 %, інших верств населення – 15 %.

Значний внесок у дослідження теоретичних питань, пов'язаних з проблемами методики розслідування таких злочинів, зробили такі науковці: Ю.В. Александров, Т.А. Боголюбова, В.І. Борисова, Є.Г. Гасанов, В.О. Глушков, О.І. Гуров, Н.О. Гуртова, І.М. Даньшин, В.Ф. Долженков, А.І. Долгова, А.П. Закалюка, О.М. Литвак, М.І. Мельник, Д.Й. Никифорчук, М.І. Панов, О.І. Роцин, М.П. Селіванов, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, С.С. Яценко та інші науковці.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію буде виконано відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності МВС України на період 2015-2019 рр., затвердженого

наказом МВС України від 16.03.2015 № 275; Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р.; Плану заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи (Указ Президента України від 12.01.2011, № 24/2011); Плану заходів Міністерства внутрішніх справ, спрямованих на реалізацію норм Кримінального процесуального кодексу України (наказ МВС України від 08.08.2012 № 685); планів науково-дослідницьких робіт Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ на 2017-2018 рр.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є всебічний аналіз та оцінка адміністративно-правових заходів, спрямованих на попередження кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, визначення ефективності чинного нормативно-правового регулювання, виявлення прогалин у законодавстві та розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення превентивного механізму в даній сфері. Для її досягнення поставленої мет, нами було в роботі розв'язано наступні завдання:

- опрацювати стан теоретико-наукової розробки адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів;
- дослідити теоретико-методологічне підґрунтя дослідження адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів;
- вивчити стан і загальний характер адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів в Україні
- систематизувати поняття та зміст профілактики адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів
- визначити об'єкти адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів

- узагальнити діяльність Національної поліції як суб'єкта забезпечення профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів

- проаналізувати міжнародний досвід та його адаптація до України щодо профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів

- розробити тактичні рекомендації щодо протидії кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини з заходів попередження кримінальних правопорушень в сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Предметом даного дослідження є адміністративно-правові заходи попередження кримінальних правопорушень в сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Методи дослідження. Методи дослідження визначені специфікою роботи, її метою та задачами, з урахуванням об'єкта та предмета дослідження. Методологічною основою дисертації є діалектичний метод наукового пізнання, який дозволив розглянути предмет дослідження у динаміці. Окрім того, у процесі дослідження були використані наступні методи наукового пізнання: історико-правовий метод дозволив дослідити ретроспективу законодавства щодо попередження кримінальних правопорушень в сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів; порівняльний метод допоміг проаналізувати наукові погляди теоретичних та практичних сторін щодо попередження кримінальних правопорушень в сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Нормативну основу роботи становлять Конституція України, Закони та Постанови Верховної ради України, нормативні акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування, міжнародні акти ратифіковані у встановленому законом порядку

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації становлять наукові праці

вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі філософії, правової статистики, загальної й юридичної психології, соціології, кримінології, криміналістики, кримінального, кримінального процесуального права, оперативно-розшукової діяльності, інших галузевих правових наук.

Емпіричну основу дослідження складають результати узагальнення правоохоронної та судової практики. Досліджені матеріали кримінальних справ й проваджень з проблематики дослідження протягом 2010-2022 рр., дані офіційної статистичної звітності Генеральної прокуратури та МВС України за 2010-2022 рр., зведені результати опитувань працівників прокуратури, слідчих, працівників оперативних підрозділів та працівників експертних установ МВС України, узагальнені дані опитувань представників громадських правозахисних організацій.

Вирішення поставленої мети і задач дослідження відбувалося із урахуванням сучасної наукової думки, чинного законодавства та загальних потреб практики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дана наукова розробка є одним з перших в Україні монографічним дослідженням, у якому комплексно здійснено спробу дослідити адміністративно-правові заходи попередження кримінальних правопорушень в сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а саме:

у перше:

- запропоновано визначення профілактики адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, під яким слід розуміти це комплекс заходів, спрямованих на запобігання вчиненню таких правопорушень або зниження їх кількості.

- на науково-теоретичному рівні конкретизовано, що об'єктами адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів можуть бути такі дії: незаконне виробництво наркотичних речовин, їх аналогів або прекурсорів; незаконне зберігання наркотичних речовин, їх аналогів або прекурсорів; незаконне використання наркотичних речовин, їх аналогів або прекурсорів; незаконний

обіг наркотичних речовин, їх аналогів або прекурсорів, включаючи купівлю, продаж, поширення, пересилання, перевезення, збут або надання їх наркозалежним або іншим особам; фінансування незаконної діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних речовин, їх аналогів або прекурсорів; неповідомлення владних органів про виявлені факти незаконного виробництва, зберігання, використання або обігу наркотичних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

удосконалено:

- підходи до розуміння діяльності Національної поліції як суб'єкта забезпечення профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, шляхом розширення комплексу заходів, таких як: організація спеціальних операцій, спрямованих на виявлення та припинення діяльності наркоторговців; проведення обшуків, оглядів, вилучення наркотиків, затримання осіб, що причетні до незаконного обігу наркотиків; проведення роботи з молоддю та населенням, щодо профілактики вживання наркотиків та формування здорового способу життя; встановлення системи контролю за обігом наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів в Україні, включаючи реєстрацію виробників, постачальників, оптовиків та роздрібних продавців; проведення профілактичної роботи з молоддю та населенням з метою збільшення свідомості щодо наслідків вживання наркотиків та формування здорового способу життя;

- методологічні засади дослідження, до яких пропонується віднести: комплексний аналіз даних зі статистичних джерел, що дозволяє визначити тенденції та особливості незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів; емпіричні дослідження, проведених з метою виявлення причин та факторів, що впливають на поширення наркоманії та незаконного обігу наркотиків; використанні експертних оцінок для з'ясування ефективності заходів профілактики та боротьби зі злочинністю в сфері наркотиків; порівняльному аналізу законодавства різних країн, що дає змогу визначити кращі практики та інноваційні підходи до боротьби зі злочинами в досліджуваній сфері;

- наукові підходи аналізу характеристик адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів в Україні. За результатами роботи встановлено, що найбільш поширеними адміністративними правопорушеннями у сфері незаконного обігу наркотичних речовин є: придбання, зберігання, перевезення, виробництво, виготовлення, збут або розповсюдження наркотичних засобів або психотропних речовин без дозволу. Вживання наркотичних засобів без лікарського призначення або без належного медичного нагляду. Використання наркотичних засобів або психотропних речовин під час виконання робіт, пов'язаних з підвищеною небезпекою для життя та здоров'я людини, наприклад, при керуванні транспортним засобом. Пропаганда наркоманії та відверте заохочення до вживання наркотичних засобів

дістало подальшого розвитку:

- твердження, що міжнародне співробітництво у боротьбі з незаконним обігом наркотиків є одним із важливий аспектів у досліджуваній сфері. Активно відстоюється позиція про необхідність дієвої активної співпраці України з іншими країнами, обмінюючи інформацію про транспортні маршрути та злочинні групи, які займаються контрабандою наркотиків. Також важливо співпрацювати з міжнародними організаціями, такими як ООН та Європейський союз, які можуть надати фінансову, технічну та експертну підтримку у боротьбі з незаконним обігом наркотиків.

- людиноцентриська теорія направлена на профілактику економічних правопорушень пов'язаних із незаконним обігом наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів має теоретичні та правові основи, які базуються на різних аспектах права та кримінальної політики, відповідно до якої одним із головних принципів профілактики є попередження злочинної діяльності шляхом виявлення, припинення та запобігання проникненню наркотиків на ринок. Для цього має бути розроблено комплексну стратегію профілактики та боротьби з незаконним обігом наркотиків, що базується на вивченні досвіду країн з розвиненою кримінальною політикою. Для ефективного впровадження профілактичних заходів запропоновано широко залучати інші органи державної

влади (наприклад МОЗ України) та органи місцевого самоврядування;

- теоретико-наукові розробки адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів є на досить високому рівні. Констатовано, що попри доволі значний масив наробок з даного питання проблема наркоторгівлі продовжує залишатися однією з найбільш актуальних у сучасному суспільстві. Відтак, ведеться постійна робота над вдосконаленням законодавства, розробкою нових методів та підходів до боротьби з наркоторгівлею та профілактики правопорушень у цій сфері.

Автором відстоюється позиція відповідно до якої стан теоретико-наукової розробки адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів є на досить високому рівні. Однак, необхідна постійна робота над вдосконаленням теорії та практики, з метою ефективної боротьби з наркоторгівлею та профілактики правопорушень у цій сфері.

Практичне значення одержаних результатів полягатиме у тому, що вироблені у дисертації положення і рекомендації можуть бути використані у:

- правотворчій діяльності – для вдосконалення чинного законодавства, а також нормативно-правових актів, щодо регламентують попередження кримінальних правопорушень в сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів;

- науково-дослідній діяльності – як підґрунтя для подальшої розробки теоретичних основ попередження кримінальних правопорушень в сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів;

- навчальному процесі – для підготовки підручників, посібників, монографій, курсів лекцій, методичних рекомендацій та інших матеріалів;

- практичній діяльності – для удосконалення діяльності Національної поліції України, а також підприємств, установ та організацій усіх форм власності, які в своїй практичній діяльності мають відношення до обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Структура дисертації зумовлена її метою і задачами та складається зі

вступу, трьох розділів, що нараховуватимуть вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ

1.1. Стан теоретико-наукової розробки адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів

Огляд змісту наукових робіт, присвячених темі цього дослідження, є необхідною умовою періодизації, виявлення тенденцій розвитку положень нормативно-правових актів в сфері незаконного обігу наркотичних засобів, що видавалися у різні історичні періоди. Боротьба з цим негативним явищем розпочалася після ухвалення християнства в Київській Русі, тривала під час входження українських земель до складу Великого князівства Литовського (ВКЛ), Російської імперії, а згодом у період існування Радянського союзу та вже незалежної України.

Одним із перших юристів, який зайнявся дослідженням цього питання, є відомий вчений, лауреат Сталінської премії, заслужений діяч науки РРФСР, професор М.М. Гернет (1874 – 1953). Цей учений увійшов до історії юриспруденції як автор наукових робіт у галузі криміналістики, кримінального права, кримінальної статистики, пенітенціарного права та як автор праці у п'яти томах «Історія царської тюрми». У своїх працях щодо проблеми наркозалежності вчений демонстрував вплив заборони на продаж алкоголю на значне збільшення числа наркоманів. На думку М.М. Гернета, посилення юридичної відповідальності за незаконний обіг наркотиків має супроводжуватися проведенням медичних досліджень щодо розробки методів лікування, а також виявлення умов, що сприяють поширенню наркотиків. На думку вченого, одним із способів боротьби з цим явищем є регламентація наркотиків, боротьба з їх виробництвом, недопущення їхнього поширення серед дітей та створення спеціальних установ.

Інший видатний дореволюційний та радянський правознавець, професор П.І. Люблінський (1882 – 1938) також приділяв багато уваги питанню боротьби з наркозлочинами та незаконним обігом таких речовин серед підлітків [¹, с. 11]. Цей учений, відомий своїми роботами щодо вивчення кримінального процесу, складанням коментарів до радянських кримінальних кодексів, а також дослідженнями проблемних питань у кримінології, кримінальному праві та роботами щодо регламентації нормативних правових актів про амністію. У дослідженнях П.І. Люблінський вивчав факти вживання наркотиків серед підлітків, зазначивши, що найчастіше вони скоювали злочини, щоб отримати гроші на купівлю наркотиків. Незважаючи на важливість такого дослідження, вчений не запропонував жодних конкретних заходів щодо зниження рівня поширення наркотиків серед неповнолітніх.

Характерною рисою наукових досліджень даного історичного періоду, є наявність робіт, створених лікарями, які саме почали розробляти систему заходів щодо боротьби з даним небезпечним явищем. Особливу роль у цьому відіграв відомий лікар, приват-доцент А.С. Жоломович, який опублікував 1926 року в журналі «Питання наркології» роботу «Наркотизм, як соціально-патологічне явище, та міри боротьби з ним серед робочих». Вчений зміг показати взаємозв'язок між соціально-економічними умовами життя та вживанням наркотиків в залежності від історичних, кліматичних та економічних факторів. В роботі звертається увага на те, що складні умови життя в Російській імперії сприяли різкому зростанню рівня алкоголізму, вживання різних наркотиків та одурманюючих напоїв. Цікавими є запропоновані вченим антинаркотичні заходи: створення організаційних центрів, бібліотек, читальних залів, музеїв, фотовиставок, що демонструють дію зазначених речовин, а також широка пропаганда проти наркотиків, навчання лекторів, організація бюро соціальної допомоги. Інший лікар Н.В. Зандер вивчав проблему наркоманії у дорослих та дітей та запропонував низку

¹ Коцур М. М. Стан досліджень питань боротьби з незаконним обігом наркотиків: період 1917–1930 рр. Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 7–8 лютого 2020 р.) / Причорноморська фундація права. Одеса, 2020. С. 11–14.

заходів щодо боротьби з наркозалежністю. У своїй роботі вчений описує значну кількість наслідків вживання наркотиків, від епілептичних нападів до психічних розладів. Цікава інформація про хворобу письменника Едгара По, який використовував для лікування наркотики, які суттєво змінили його психіку. При цьому вчений звертає увагу на відкриття європейцями властивостей кокаїну як знеболювального та його використання у Південній Америці, де корінне населення постійно жувало листя коки для введення себе у стан збудження, а також в інших країнах.

Серед лікарів, які ґрунтовно займалися проблемами наркоманії, необхідно виділити професорка Р. Я. Голланд, яка вивчала статистичні дані про випадки вживання морфіну та підготувала варіанти тестів, за допомогою яких проводила контроль таких людей. Авторка проводить порівняльний аналіз наркозалежних чоловіків та жінок і показує, що на початку 20-х років чоловіків-наркоманів було у чотири рази більше, ніж жінок. Аналогічні дослідження було проведено в 1940 р. І.В. Стрельчуком, у яких він продемонстрував, що вживання наркотичних речовин може підвищувати агресивність та впливати на рівень злочинності [2].

Цікаво, що тодішній Народний Комісар охорони здоров'я М.О. Семашко велику увагу приділяв науковій роботі щодо боротьби з наркотизмом, написав кілька робіт на дану тему і запропонував заходи протидії цьому небезпечному явищу, один з яких був реалізовано в 1925р. шляхом відкриття в Москві наркодиспансеру.

Наступний етап досліджень у сфері протидії за наркотикам почався у 1960-х роках, тобто у період так званої «хрущовської відлиги», до цього проблема наркоманії у СРСР трималася у секреті. Причиною такого стану справ були ідеологічні штампи, згідно з якими у соціалістичному суспільстві не можуть існувати такі явища, як наркоманія, проституція та самогубства. У той самий час, у повсякденні проблема наркоманії існувала, свідченням тому є

² Шабельникова Н. А. Деятельность милиции по противодействию наркопреступности на Дальнем Востоке России в 1920-е гг. Актуальные вопросы борьбы с преступлениями. 2015. № 2. С. 74–77.

Наказ Мінздраву СРСР № 143 від 04.06.1957р., яким встановлено, що факти наркоманії існують, але малопоширені.

Значна кількість робіт, присвячених боротьбі з наркоманією в цей історичний період, належить таким вченим-медикам: М.Я. Серейський, О.М. Гуревич, Ф.Г. Швець, І.М. Єлісєєв, Є.В. Маслов, В.В. Бориневич, Є.Г. Тройнін, І.Ф. Случевський, А.І. Дурандіна, І.В. Стрельчук, І.Н. Пятницька.

Відомий радянський лікар І. В. Стрельчук (1956) дійшов до висновку, що вживання морфіну призводить до деградації людини як особистості, повної втрати працездатності та помітного фізичного виснаження. Так, Случевський І.Ф. (1956) зазначав, що при систематичному вживанні гашишу поступово з'являються явища психічної деградації з різким ослабленням пам'яті та уваги, втратою інтересу та чутливості. А. І. Дурандіна (1962), у свою чергу, на прикладі вживання гашишу дійшла висновку, що у таких осіб поступово розвивалася разумова відсталість, недоумство. Важливі висновки боротьби з наркоманією зробив В.В. Бориневич (1963), який довів, що особистість наркомана змінюється не тільки під впливом токсичної дії наркотику, а й через соціальних чинники. Вживання наркотиків ставить хворого на особливе становище у сім'ї та суспільстві, робить його вигнанцем і озлоблює, його головна турбота - знайти наркотики, що неминуче веде до зміни особистості та збільшення ймовірності скоєння злочинів. Також привертає увагу дослідження І. М. Пятницької (1975), присвячене психоорганічним розладам при вживанні гашишу. На основі 20-річних спостережень автор дійшла висновку, що психічні функції знижуються, наркомани відчувають труднощі у роботі, знижується якість психічної діяльності, що нерідко призводить до різних видів злочинів. Незважаючи на таку спрямованість, наявність подібних досліджень дозволило розробити низку правових заходів щодо боротьби з наркоманією та підвищити ефективність чинних нормативно-правових актів. Згідно зібраних даних, практичні кроки боротьби з наркоманією почалися в 1960-1961 рр. зі звернень громадян до керівників Радянської держави [3; с.12]. Так, у грудні 1961 р. на

³ Коцур М. М. Стан досліджень проблеми незаконного обігу наркотичних засобів в СРСР (1960–1980 рр.). Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали XVI Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених (м.

ім'я Голови Ради Міністрів СРСР О.М. Косигіна ініціативна група громадян міста Сухумі направила звернення, в якому вказується на розповсюдженість наркотиків серед молоді і на те, що влада не вживає заходів щодо недопущення втягнення неповнолітніх. У результаті перевірки, проведеної Прокуратурою СРСР і МВС СРСР була підготовлена доповідь на ім'я Генерального прокурора СРСР Р.А. Руденко, де зазначається, «що існуюча медична практика лікування наркоманів шляхом систематичного зниження дози наркотичних речовин не дає позитивних результатів і що радикальним методом боротьби з наркоманією може бути лише повна ізоляція наркозалежних».

І. Право. Особливість юридичної науки даного історичного періоду полягає в тому, що питання боротьби з наркозалежністю розглядалися в контексті боротьби зі злочинами проти громадського порядку, громадської безпеки та здоров'я населення. Прикладом такого підходу є робота Є.А. Єфімової (1971), у якій злочини, що пов'язані з наркотиками, розглядаються як небезпечні дії, що перешкоджають діяльності державного та громадського апарату у сфері забезпечення правопорядку та здоров'я населення. У той же час з'явилася серія юридичних робіт, присвячених боротьбі із незаконним обігом наркотиків. Одним із перших досліджень такого роду є робота А. Аймамедова (1962), в якій розглядаються судові рішення щодо злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, та аналізується законодавство Туркменської РСР, присвячене даній темі. Великий інтерес представляє робота Л. П. Ніколаєвої (1966), яка вивчала кримінально-правові, кримінологічні та процесуальні питання незаконного обігу наркотиків, а також досліджувала причини та умови, що сприяють поширенню таких речовин. Окрім раніше згаданого, серед статей, присвячених проблемі боротьби з незаконним обігом наркотиків, можна відзначити роботи С. Ромазіна, в якій розглядається низка заходів щодо боротьби з наркоманією, Б. Пурцхванідзе, присвячена юридичній практиці у боротьбі з наркоманією, В. Корягіна, що вивчав практику

застосування судами заходів медичного впливу до алкоголіків та наркоманів.

У розробку питань протидії наркозалежності зробила великий внесок дисертація К.А. Карповича «Кримінально-правові заходи боротьби з поширенням наркоманії» (1972 р.), у якій розглядаються різні аспекти боротьби з цим явищем. На думку вченого, боротьба з поширенням наркоманії має ґрунтуватися на боротьбі з незаконним виробництвом та розповсюдженням наркотиків. Вчений також розглядав питання про кримінальну відповідальність за незаконне виробництво та збут наркотиків, їх придбання та зберігання з метою збуту, незаконний посів нарковмісних рослин та утримання місць розпусти для споживання наркотичних засобів, схиляння до вживання неповнолітніх в рамках чинного на той період радянського законодавства. Неабиякий інтерес викликає позиція В.М. Смітієнко (1972), який вбачав у наркоманії загрозу здоров'ю радянських людей, підкреслював погіршення фізичного та психічного стану та зниження активного життя людей, які вживають наркотики. Виходячи з цього, вчений запропонував розглядати наркоманію як суспільно небезпечне явище функціонування та розвитку суспільства, яке має повніше відображатися в нормах кримінальних кодексів радянських республік. Інший радянський вчений, І. М. Дружинін (1979), запропонував визначення родового об'єкта та запропонував розглядати такі злочини як втручання у фізичне та психічне благополуччя населення СРСР. Питання історії боротьби з наркоманією фрагментарно відбиті у роботі М.Л. Хоменкера (1978), який розглянув стан боротьби з незаконним вирощуванням наркотичних культур на підставі законодавства Туркестанської АРСР та запропонував внести зміни до статті 215 КК РРФСР у частині відповідальності посадових осіб, які не забезпечили процес знищення посівів таких рослин.

У сфері боротьби з наркозлочинністю особливе значення мають правові норми, що регламентують розмір та кількість наркотичних речовин, але у 1960-ті роки такі критерії у чинному законодавстві не закріплювалися. Тому, з цього погляду робота К.Ш. Курманова (1967) представляє практичний інтерес, так як він запропонував градацію та визначення терміну великого розміру опіуму, використовуючи як критерії натуральну величину, масу та процентний вміст

небезпечних речовин. Особливістю боротьби із наркозалежністю є попередження її поширення серед неповнолітніх. Цій темі присвячена робота Е. А. Худякова (1967), в якій вчений збирає відомості про кількість злочинів, скоєних неповнолітніми, які вживають наркотики. У роботі сформульовані пропозиції щодо посилення відповідальності за поширення наркотиків серед молоді. Також, на думку вченого, це має охоплюватись профілактичною та просвітницькою діяльністю щодо боротьби з цими небезпечними речовинами. У 1960-ті роки СРСР ратифікував низку міжнародних конвенцій, спрямованих на боротьбу з незаконним обігом наркотиків. Цей блок питань Досліджувався Г.Ю. Бувайликом (1968), який розглядав міжнародний контроль за виробництвом та розповсюдженням наркотичних речовин та особливості законодавства деяких країн, у яких встановлюють відповідальність за торгівлю та пересилання наркотичних речовин.

Роботи відомого радянського вченого, доктора філософських наук, професора А.А. Габіані, зробили значний внесок у розвиток боротьби з наркоманією. У 1960 році він закінчив юридичний факультет Тбіліського державного університету, з 1960 по 1969 рік він був старшим науковим співробітником при Інституті економіки та права Академії наук Грузії. Вчений провів перше емпіричне соціологічне дослідження наркоманії на території Грузії у 1967-1972 рр., а результати були опубліковані у книзі «Наркотизм», виданої 1977 р. під грифом «для службового користування». Книга містить інформацію про соціально-демографічну структуру та умови життя наркозалежних, зміст вживаних наркотиків, вік залучення до наркотиків та причини їх вживання. Істотним досягненням у цій галузі є робота Г. Левицького (1979), присвячена розкраданню наркотичних чи психотропних речовин. Вчений навів факти притягнення до відповідальності людей, які купували наркотичні чи психотропні засоби в аптеках за підробленими рецептами, а потім займалися збутом бланків рецептів. На основі цього вчений запропонував посилити міри контролю та охорони за видачею рецептурних бланків, а також встановити відповідальність за придбання наркотичних речовин у зазначений спосіб.

У середині 70-х років XX ст. вжито більш суворих заходів щодо боротьби з незаконним обігом наркотиків. На розвиток наукових праць у цьому напрямі вплинув Указ Президії Верховної Ради СРСР від 25.04.1974 р. «Про посилення боротьби з наркоманією», що встановлював єдині основи кримінальної відповідальності за протиправні дії з наркотичними речовинами на території усіх республік СРСР [4]. Поява цього нормативного акту сприяла появі значної кількості наукових праць, що формують єдиний вектор досліджень, присвячених боротьбі з цим явищем. На пропозицію автора серію таких робіт можна поділити на три блоки: 1) юриспруденція; 2) медицина; 3) соціологія [5; с. 172].

Водночас слід зазначити, що ці дослідження, незважаючи на їх формальне виділення, взаємопов'язані та доповнюють один одного, так як в них зібрані дані про види злочинів та кількість осіб, засуджених за незаконний обіг наркотиків. Інший радянський дослідник, Е. Жевлаков, розглядав даний нормативно-правовий акт у питаннях щодо відповідальності за незаконний посів чи вирощування рослин, що мають наркотичний ефект або з які є сировиною для виготовлення наркотиків.

Вчений запропонував внести деякі зміни до статті 225 КК РРФСР щодо відповідальності за аналогічні дії осіб, які неодноразово вчинили такий злочин, а також необхідності притягнення до відповідальності посадових осіб, керівників колгоспів і радгоспів за вирощування опійного маку. на своїй землі. І. Н. Дружинін у своїй роботі розглядав перелік об'єктів злочинів, що пов'язані із незаконним обігом наркотиків. Цікавою є кандидатська дисертація Н.А. Мірошниченко, у якому розглядається юридична відповідальність за незаконне

⁴ Об усилении борьбы с наркоманией : Указ Президиума Верховного Совета СССР № 5928-VIII от 25 апреля 1974 г. (ред. от 02.07.1991). URL: <http://www.consultant.ua/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=4398>

⁵ Коцур М. М. Стан наукових розробок проблеми наркоманії в період 1980–1991 рр. XX ст. Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України : тези доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 березня 2020 р.) / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. С. 170–174.

виробництво, придбання, перевезення та збут наркотиків. Дослідниця розглядала норми Кримінального кодексу УРСР та надала певні пропозиції щодо кваліфікації злочинів у цій сфері, а також визначила значення та зміст таких понять, як організація, тримання місць, в яких проводилося виробництво та споживання наркотиків. Монографія С.П. Дітковської та Є. Ф. Фесенко (1989) мала важливе значення, так як у ній вивчалися ознаки небезпечних злочинів, пов'язаних із вживанням наркотиків, а також показано, що такі особи поступово деградують і такий стан справ призводить до збільшення ймовірності скоєння тяжких злочинів. Значним доробком стали робота Н.І. Ожиганова і М.Н. Кадирова (1989), присвячена кримінально-правовим заходам боротьби з наркозлочинами. У ній систематизовано такі злочини, сформульовано практичні рекомендації та показано, що безпосереднім об'єктом таких злочинів є здоров'я та стан населення. Десь із середини 1980-х років почалася так звана політика «перебудови», у межах якої велась боротьба з нетрудовими доходами. Цей процес знайшов свій відбиток у роботах А.Г. Альохіна, де розглядався збут наркотиків, що трактувався як небезпечний спосіб заробітку поза офіційною роботою (тобто небезпечною формою нетрудових доходів). В інших своїх роботах вчений торкався теми посилення боротьби з наркотиками, наркоманією із застосуванням заходів кримінальної та адміністративної відповідальності. Оскільки до складу Радянського Союзу входили республіки Середньої Азії, де вживання наркотиків було своєрідною традицією, у цих регіонах з'явився ряд робіт, присвячених боротьбі з даним негативним явищем. Прикладом дослідження є робота М.Г. Ікраїмової (1982), в якій порушуються питання вживання наркотиків, термінологія кримінального та адміністративного законодавства, використання психотропних речовин, одурманюючих засобів у притонах, клубах та інших подібних місцях. У цей історичний період наркозлочини вважалися зазіханням на здоров'я населення, фізичний та духовний стан суспільства. Прикладом такого дослідження є робота В.Н. Смітєнко «Кримінально-правова охорона здоров'я населення в СРСР» 1989 року, в якій розглядаються поняття та суспільна небезпека наркоманії, ознаки таких злочинів та кримінально-правові засоби боротьби з

цим негативним явищем. У цей період у Радянському Союзі було прийнято низку правових актів, пов'язаних із примусовим лікуванням наркозалежних. Цей вектор знайшов свій відбиток у роботі Ш.Н. Галліуліної, присвяченій розробці заходів щодо трудового перевиховання наркозалежних у лікувально-трудовах профілакторіях (ЛТП). Істотним розвитком у даному напрямі є роботи А.Я. Гришко, присвячені інституту примусового та трудового виховання хронічних наркоманів, правовому регулюванню примусового лікування таких людей та проблеми їх соціальної реабілітації. Інший вчений, А.А. Музика, присвятив цій темі кандидатську дисертацію та дослідив діяльність органів внутрішніх справ із примусового лікування наркозалежних.

II. Медицина. Відома радянська лікарка Т. Т. Похилько (1980) на основі експериментально-психологічних досліджень дійшла висновку, що найбільш виражені психічні та особистісні зміни спостерігаються при пристрасті до гашишу та опіуму, а ступінь їхньої вираженості залежить від «стажу» залежності чи часу початку вживання наркотиків. На думку вченої, внаслідок таких дій відбуваються органічні зміни у головному мозку та значні інтелектуально-психологічні розлади і порушення. Інший дослідник І.Г. Ураков (1982), провів порівняльний аналіз двох груп хворих на залежність до гашишу і опіуму, і виявив негативні медико-соціальні наслідки впливу цих речовин. С. І. Криворучко, А. Л. Колесников (1982) у свою чергу вияснили, що систематичне та тривале вживання гашишу викликає зміни особистості, а також зниження морально-етичного та інтелектуального рівня. У своїй монографії, присвяченій морфінізму, Г.В. Морозов і Н. Н. Боголепов (1984) повідомляли про зміну форм інтелектуального зниження та дефекти особистості у хворих, які приймали морфін. Дослідниця Е.Г. Трайнина (1988) продемонструвала, що тривале вживання наркотиків призводить до деградації та явищ суїциду. Досить цікаві висновки було зроблено А.Г. Врублевським та А. А. Глазовим (1988), які вивчали медико-соціальні аспекти токсико- та наркоманії, звертаючи увагу на високу смертність цих хворих, частоту суїцидів, деградацію моралі, недоумства, психози, виразні зміни внутрішніх органів та нервової системи. Значні результати у лікуванні наркоманії показала О.Н. Ланда (1989), яка

досліджувала розлади особистості у пацієнтів з опіумною залежністю та виявила у них погіршення пам'яті та координації. Важливою є робота Н.С. Курек та М. В. Самойлова (1989), в якій було проведено порівняльне психологічне дослідження особливостей хворих на залежність від опіуму та ефедронову залежності. Вчені показали, що у таких осіб знижується функція розпізнавання емоцій, підвищується рівень чутливості, з'являються ознаки депресії та шизофренії. Великий інтерес викликає дослідження В.І. Лавриненко, Г.Н. Садикова та А.М. Джанмедова (1989), у якому проводилося психодіагностичне дослідження осіб (у т.ч. підлітків), що вживають різні одурманюючі речовини. Вченими доведено елементи жорстокості у відносинах з іншими людьми, ізоляція від суспільства та прагнення уникнути залежності від інших людей, при цьому ці риси ще більш виражені та загострені саме у підлітків.

III. Соціологія. У цей історичний період особливого значення набули дослідження щодо соціологічних аспектів наркоманії, різних форм соціальної девіації, здійснювані шляхом збору інформації про людей, які вживали ці небезпечні речовини. З цього погляду дослідження видатного радянського фахівця з проблем наркоманії А.А. Габіані мають особливе значення, який присвятив цій темі ряд наукових робіт. У них учений досліджує процес поширення наркотиків шляхом виділення груп наркоспоживачів за віком, рівнем освіти та статтю, на підставі чого зроблено висновки про різке збільшення майже вчетверо чисельності осіб, які почали вживати наркотики вперше у житті. Цікаво, що вчений проводив статистичні дослідження у різних регіонах Радянського Союзу, включаючи Грузію, Латвію, Ставропілля, Приморський край, Горькіївську, Новосибірську, Львівську області, а також Москву та Ташкент.

Вагомим внеском у цьому напрямі стали дослідження Інституту Соціології РАН, очолюваного Б.М. Левіним, який проводив статистичне дослідження кількості наркоманів на підприємствах, організаціях та інших установах. У цілому, 1980-1991 роки можна охарактеризувати як період формування правової бази та засад протидії незаконному обігу наркотиків.

Незважаючи на різноманітність розробок у цій галузі, їхня поява дозволила вдосконалити таку правову базу та розробити низку медичних заходів щодо протидії цьому небезпечному явищу.

На початку 90-х років XX ст. розпочався процес значного посилення досліджень щодо боротьби з незаконним обігом наркотиків. Одними з таких є роботи П.А. Васильєва. Він досліджував поширення наркотиків у Ленінграді у перші роки радянської влади, проаналізував зміст Кримінального кодексу РРФСР 1922 року, який у 1924 році було доповнено в аспекті кримінальної відповідальності за аналогічні злочини [6; с.55]. У своїх роботах вчений також досліджує негативний вплив наркоманії на здоров'я людей та наводить дані про заходи, які застосовувалися у цей історичний період: спеціальні лабораторії; бібліотеки; безкоштовні консультації; створення наркологічних диспансерів.

Становить інтерес і робота сучасного дослідника Я.В. Ступника 2015 року, у якій проаналізовано антинаркотичне законодавство Радянської України на основі Кримінальних кодексів 1922 та 1927 рр.. Він проаналізував заходи покарання та надав ознаки таких злочинів [7; с.71]. Ці питання знайшли свій відбиток і у роботі Р.А. Олександрова (2007), що досліджував боротьбу з незаконним обігом наркотиків у СРСР у 1920-і та 1930-і роки. [8; с.18]. Вчений зазначає, що за ці роки органи внутрішніх справ накопичили певний досвід профілактики та припинення наркозлочинів, чому сприяла систематизація та впорядкування антинаркотичного законодавства. Значною науковою розробкою є робота А.В. Вагіна (2007), в якій розглядається історія становлення та

⁶ Васильев П. А. Эволюция представлений о наркотиках в российских медицинских текстах (1890–1930-е годы): от «ядов цивилизации» к «пережиткам капитализма». Бюллетень Германского исторического института. 2012. Вып. 6. С. 54–65.

⁷ Ступник Я. В., Коштура А. В. Антинаркотичне законодавство в світлі трансформації політики протидії наркозлочинності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2015. Вип. 31. С. 70–74.

⁸ Александров Р. А. Становление и развитие уголовно-правового противодействия незаконному обороту наркотиков в СССР в 20–30 годы XX века. История государства и права. 2007. № 6. С. 17–19.

розвитку законодавства про боротьбу з незаконним обігом наркотиків з часів Київської Русі до часу існування СРСР [⁹; с.163]. Автор досліджує правові пам'ятки та деякі НПА, прийняті в Українській РСР та Радянському Союзі, без докладної інформації їх змісту. Проблема наркоманії у Радянському Союзі у період 1920-1930-х років відбита також у роботі С.Є. Паніна (2003). Аналізуючи суспільно-політичне життя країни, він описує безліч випадків вживання таких засобів та наводить статистику щодо осіб, затриманих за подібні злочини і які перебували у арештантських будинках. Вчений навів інформацію стосовно наявності розпоряджень Управлінь охорони здоров'я різних міст СРСР, в яких наркомани були прикріплені до аптек, а наркотики їм відпускалися за рецептом лікаря. Робота Н.А. Артеменко та Т.П. Петрище (2015) заслуговує на особливу увагу, так як у ній доводиться, що правове регулювання обігу наркотиків відіграло важливу роль у боротьбі з наркотизмом та поступовому зниженні його рівня. Факторами виступили: ухвалення відповідних статей Кримінального кодексу СРСР, розробка нормативних правових актів, що регулюють обіг наркотиків. Також зазначається, що поступовому зниженню наркоманії сприяють: зниження соціальної напруженості у суспільстві, відносна економічна стабілізація, зміцнення державних кордонів, діяльність митної служби та запровадження обмежень на ввезення, виробництво та реалізацію наркотиків. Робота В. О. Анікіна мала велике значення для вивчення історії боротьби з незаконним обігом наркотиків, у якій розслідувались шляхи надходження наркотиків до Радянського Союзу. Автор досліджує декрети, постанови ЦК і РНК, що встановлювали кримінальну та адміністративну відповідальність за незаконний обіг кокаїну, гашишу, опіуму, морфію, героїну, пантопону та діоніну. Робота І.Є Мілова присвячена історії боротьби з наркоманією з часів стародавніх шумерів до 30-х років ХХ ст., а також причин вживання та розповсюдження наркотиків. Вчений звертає

⁹ Вагин А. В. Історичні передумови адміністративної відповідальності за незаконне придбання, зберігання та вживання наркотичних засобів або психотропних речовин. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. Одеса, 2007. Вип. 34. С. 162–164.

увагу на поступовий розвиток радянського законодавства від жорстоких положень, що діяли в роки Громадянської війни, заснованих на рішеннях Військово-Революційних Трибуналів, до м'якших покарань, регламентованих Кримінальними кодексами, де передбачені такі заходи, як позбавлення волі, виправно-трудова робота. Вагомим внеском у вивчення даного питання стала робота М. Ковальової (2016), присвячена історії боротьби з наркозлочинами, в якій аналізувались декрети радянської влади щодо боротьби зі спекуляцією, у тому числі наркоторгівлею.

Питання, які пов'язані з історією юридичної відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів, частково увійшли до змісту наукових праць, підготовлених С.Н. Арешкіною, яка розглядала класифікацію злочинів з розкрадання наркотичних засобів, А.М. Бабенко, який присвячував свої праці діяльності органів внутрішніх справ у сфері боротьби із незаконним вирощуванням наркотичних речовин, а також В.А. Бублейник, який займався проблемами боротьби із незаконним збутом наркотиків. Окремі питання даної теми стали предметом наукових розробок, що проводилися О.В. Кузнєцовою, Р.М. Павленко, Ю.Г. Пономаренко, В.Г. Пшеничним, Л.В. Раєцькою, Ю.О. Старук. Серед робіт, присвячених цьому напрямку, можна виділити роботи Я.В. Ступника, в яких проаналізовано норми КК УРСР 1922 року, КК УРСР 1927 року та КК УРСР 1960 року та проведено компаративний аналіз цих кодифікованих актів, розглянута історична динаміка складів злочинів.

З цього погляду представляє інтерес дослідження В.А. Номоконова, присвячена історії боротьби з наркоманією та організованою злочинністю у Радянському Союзі [¹⁰, с.331]. Роботи відомого українського вченого А.А. Музики заслуговують на значну увагу, так як він став своєрідним основоположником цього дослідницького напрямку. З середини 1980-х років вчений займається проблемою кримінально-правової боротьби з наркоманією, діяльністю внутрішніх органів боротьби з наркозлочинами, культивуванням

¹⁰ Номоконов В. А. Проблемы причинности, наркотизма и организованной преступности в трудах ученых Дальневосточной криминологической школы. Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права. 2007. № 2. С. 330–337.

нарковмісних рослин та питаннями і проблемами декриміналізацією наркозлочинів [11]. Інтерес викликають дослідження О.П. Гороха, який займався кваліфікацією злочинів у сфері наркотиків, та вніс значну кількість пропозицій щодо посилення санкцій у кримінальному кодексі стосовно злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних речовин [12]. В цілому, наявний обсяг інформації стосовно нинішнього стану досліджень у сфері боротьби з наркозлочинами дозволяє провести комплексне дослідження історії боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів.

¹¹ Музика А. А., Горох О. П. Покарання за незаконний обіг наркотичних засобів : монографія. Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ун-ту упр. та права, 2010. 256 с.

¹² Горох О. П. Покарання за злочини у сфері обігу наркотичних засобів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 299 с

1.2. Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів

Проведення ґрунтовного історико-правового дослідження потребує використання системи методів, засобів і прийомів, за допомогою яких вивчаються особливості розвитку права. Наукові знання необхідно розглядати з трьох точок зору: по-перше, з позиції отримання нового знання, яке з'являється в процесі розробки конкретної проблеми; по-друге, як результат, підсумок цього процесу, тобто отримання конкретного знання; по-третє, можливість на їх основі спрогнозувати процес розвитку історико-правових явищ. При цьому методи, які використовуються для вирішення цих завдань, відрізняються один від одного та базуються на різних доктринальних поглядах. Як відомо, давньогрецьке слово *method* означає шлях до досягнення будь-якої мети, а у науковій літературі під цим терміном розуміється упорядкований і організований спосіб діяльності, спрямований на вирішення конкретних практичних завдань.

Проведення комплексного дослідження проблеми боротьби з незаконним обігом наркотиків повинно ґрунтуватися на певній методології та системі методів різного ієрархічного рівня. Як вказує М.А. Дамірлі, використання методології може дати ключ до розшифровки історії правових понять і визначити значення відомих факторів ^[13], с. 48]. На сьогодні спостерігається тенденція наповнення юриспруденції дослідженнями з методології, що пов'язано зі змінами у праві та державі, які супроводжують сучасне буття. Виходячи з цього, методологія юридичної науки повинна дати можливість провести реконструкцію правових процесів боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, які проходили на різних історичних етапах.

Як вказує С.К. Бостан, під методологією історії держави і права слід розуміти багаторівневу, інтегральну систему світоглядних теоретичних конструкцій та інструментальних засобів, за допомогою яких пізнаються

¹³ Дамирлі М. А. Цели, задачи и функции историко-правового познания. Митна справа. 2003. № 4. С. 46–49

процеси виникнення та еволюції держави і права, визначаються закономірності та тенденції їх розвитку; вдосконалюється понятійнокатегоріальний апарат історико-правової науки [1411, с. 50]. На сьогодні, загальноприйнятим механізмом проведення дослідження в сфері юриспруденції є використання системи філософських, загальнонаукових та спеціальних методів. За допомогою методології в роботі проведено дослідження моделей правового регулювання боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, які пройшли складний історичний розвиток, від сприятливого до них відношення з боку держави, до застосування жорстких мір покарання. Як вказує знаний український юрист О.В. Сурілов, на сьогодні значущість методологічних розробок пов'язана зі спеціальними засобами і прийомами пізнання тих або інших правових явищ [165, с. 36]. Така позиція науковця вимагає при проведенні дослідження у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних речовин врахувати такі складові: діюче законодавство, умови життя, особистість таких осіб та відношення суспільства.

Розгляд підходів до визначення юридичної відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів, пройшов складну динаміку від архаїчних часів, коли така відповідальність не встановлювалася, до часів існування радянської та незалежної України, в яких встановлювалися покарання за такі правопорушення. Цілком зрозуміло, що такі доктрини знайшли відображення в давніх пам'ятках права, Російському імперському законодавстві, у Кримінальному кодексі УСРР 1927 р., у Адміністративному кодексі УСРР 1927 р., у Кримінальному кодексі УРСР 1960 р., Кримінальному кодексі України 2001 р., КУПАП 1984 р. та в інших нормативно-правових актах. Разом з цими законодавчими актами приймалася значна кількість підзаконних актів, т.я. кожна модель правової відповідальності за злочини у цій сфері, незважаючи на її статичність, з часом потребувала своєї зміни. Як вказує В.В. Дудченко, основною умовою своєчасного і адекватного поступу юриспруденції є

¹⁴ Бостан С. К. Принципи пізнання в структурі методології історикоправового дослідження. Державо, право і історична думка у Балточорноморському регіоні: історія та сучасність : матеріали XXVI Міжнар. істор.-прав. конф. (м. Одеса, 27–29 квітня 2012 р.). Одеса, 2012. С. 50– 57

проведення об'єктивного та неупередженого аналізу історико-правових процесів [¹⁵, с. 735].

В основі методології даного дослідження був покладено принцип історизму, який на думку В.В. Завальнюка, вимагає розгляду державних і правових явищ у розвитку та історичному взаємозв'язку, а не тільки з точки зору їх сучасного стану [¹⁶]. Використання цього принципу потребувало встановлення взаємозв'язків між правовою політикою, історико-правовими явищами та підходами, закріпленими у нормативно-правових актах до відповідальності за незаконний обіг наркотиків.

Даний принцип базується на розгляді динаміки історико-правових явищ, які дозволяють відтворити тенденції розвитку права у цій сфері. Історичні умови, які склалися у період 1917-1921 рр. призвели до використання ВНК суворих мір покарання у вигляді розстрілів, відправлення до концентраційних таборів за злочини, пов'язані з торгівлею та розповсюдженням наркотичних засобів. Прикладом такого документу є Припис Ради Народних Комісарів від 31 липня 1918 р. «Про боротьбу зі спекуляцією кокаїну», який давав дозвіл органам ВНК заарештовувати таких осіб, а також розстрілювати їх як «внутрішніх ворогів» на місці.

З іншої точки зору І.В. Музика вказує, що принцип історизму концентрує в собі методологічні установки діалектики і означає підхід до дійсності, як до такої, що змінюється в часі і розвивається [¹⁷, с. 240]. Доказом цього положення є та обставина, що у Кримінальному Кодексі УСРР 1922 р. були відсутні норми відповідальності за такі злочини, тобто тодішнє суспільство не розуміло

¹⁵ Дудченко В. В. Сучасне бачення методології юридичної науки. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. Одеса, 2011. Вип. 62. С. 734–736

¹⁶ Завальнюк В. В. Принцип історизму: нові інтерпретації. Держава, право і юридична думка у Балточорноморському регіоні: історія та сучасність : матеріали XXVI Міжнар. істор.-прав. конф. (м. Одеса 27–29 квітня 2012 р.) / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», Міжнар. гуманіт. ун-т [та ін.]. Одеса, 2012. С. 31–34

¹⁷ Музика І. В. Принцип історизму у царині досліджень вітчизняної соціології права кінця XIX початку XX століття. Альманах права. 2012. Вип. 3. С. 239–243

небезпечності таких речовин [18]. Важливим аспектом дослідження була необхідність розглянути різні підходи до боротьби з наркозлочинністю, які використовувалися в пам'ятках права, дореволюційні часи та у радянській і незалежній Україні.

На думку Х. Бехруза, вдосконалення методології юридичної науки вимагає ломки стереотипів, підвищення загальної культури в правовому житті суспільства, сміливості, розуміння необхідності змін, високої юридичної кваліфікації [19, с. 116]. Доказом цього положення є та обставина, що у 20-х роках минулого століття група знаних юристів, таких як М.М. Гернет, П.І. Люблинський, А.Н. Трайнін вказували на необхідність застосування у боротьбі з цим явищем не тільки каральних мір, а методів соціальної адаптації таких осіб. Складність даної проблематики вимагає використання різних пізнавальних підходів, які згідно П.П. Музиченко отримали назву принципу плюралізму, до якого входить різноманіття наукових засобів та різних методологічних компонентів [20, с. 63].

В роботі використовувався *об'єктивний підхід*, сутність якого полягає в тому, що в процесі пізнання треба підходити до досліджуваних явищ і предметів, які існують у реальності, не домислюючи і не додаючи до них нічого такого, чого в дійсності у них немає. Як вказує Г.О. Дубов, за допомогою цього підходу правова методологія повинна відійти від марксистських підходів та переглянути соціалістичне бачення права [21, с. 55]. Такий підхід дозволив об'єктивно розглянути зміст нормативно-правових актів у даній сфері без ідеологічних нашарувань, які були властиві радянському періоду. На його

¹⁸ Кримінальний кодекс УСРР 1922. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] ; ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3. 792 с

¹⁹ Бехруз Х. Методологические разработки А. В. Сурилова и проблема совершенствования методологии юридической науки. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. Одеса, 2013. Вип. 67. С. 113–118.

²⁰ Музиченко П. П. Методологічні принципи та методи пізнання історик правових явищ. Юридична освіта і правова держава (до 150-річчя юридичного інституту ОДУ) : зб. наук пр. Одеса, 1997. С. 62–69.

²¹ Дубов Г. О. Методологія права: поняття, предмет та місце в системі наукового знання (за працею Р. Лукича «Методологія права»). Державо і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. Київ, 2010. Вип. 50. С. 54–58.

основі були спростовані псевдонаукові погляди радянських юристів 30-х років минулого століття, стосовно того, що в СРСР не існує соціальних умов існування наркозлочинності. Такі явища пояснювалися впливом буржуазного ладу, ворожих елементів, капіталістичним оточенням, що сприяло поширенню наркотиків. На підставі такої політики у 30-х роках були закриті наркодиспансери, пункти соціальної реабілітації, громадські осередки з надання допомоги наркозалежним особам. За допомогою об'єктивного підходу, було доведено невідповідність таких ідеологічних установ правовій дійсності та факт того, що наркозлочинність в СРСР продовжувала своє існування. Досягнення об'єктивності пов'язано з двома векторами: а) використання загальновизнаних цінностей; б) науковість застосування права.

Загальновизнані цінності забезпечують отримання об'єктивного знання, незважаючи на декларативні установи, які з'являлись протягом історичного розвитку. Наприклад, радянські дослідники вказували на гуманізм, соціальність, справедливість радянської держави стосовно наркозалежних осіб, що спростовується використанням незаконних методів слідства, створення системи примусових установ для їх перевиховання.

Науковість застосування права пов'язана з тим, що даний підхід повинен максимальною мірою відображати дійсність та не обходити увагою «неприємні» її сторони, що є особливо важливим при розгляді наркозлочинності. Результатом цього негативного явища є психічні розлади, погіршення стану здоров'я, поява безпритульних дітей, скоєння злочинів для отримання наркотичних засобів.

Системний підхід використовувався для дослідження особливостей правозастосовної діяльності у цій сфері та соціально-політичних факторів, як єдиної системи протидії цьому негативному явищу. Правозастосовна діяльність складається зі значної кількості взаємопов'язаних частин, до яких входять норми права, владна діяльність, компетентні органи – суб'єкти правозастосування, акти правозастосування. Даний комплекс елементів знаходиться у взаємозалежності та здійснює вплив один на одного, тому вивчення кожного з елементів цієї системи, дає можливість створити систему

підходів до боротьби зі злочинами у цій сфері. На думку К.В. Ображиева, системний підхід дозволяє представити явища в якості системи з усіма складними взаємозв'язками, взаємовпливом елементів на систему і навколишнє середовище, а також впливом системи на її структурні елементи. Проведення розгляду історії відповідальності за незаконний обіг наркотиків, як цілісної правової системи дозволило виявити особливості правового регулювання та використання мір покарання. Наприклад, у Київській Русі діяли правові норми, згідно яких встановлювалася відповідальність за використання сильнодіючих речовин в якості отрути. Така традиція знайшла своє закріплення в нормах Статутів ВКЛ [²²; ²³; ²⁴], Соборному Уложенні 1649 р. [²⁵], Правах, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. [²⁶] у виді суворої відповідальності, а також у вигляді вищої міри покарання за такі злочини.

Потребовий підхід був запропонований знаним українським юристом П.М. Рабіновичем, на підставі якого проводилося дослідження характерних рис реалізації функцій держави у сфері боротьби з наркозлочинністю [²⁷, с. 47]. На думку науковця такий підхід зумовлений суспільним життям, потребами людей та встановлює ролі, функції інших предметів і явищ у задоволенні конкретних потреб суспільства [²⁸, с. 96]. Використання даного підходу дозволило

²² Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Т. I: Статут Великого князівства Литовського 1529 року. Одеса : Юрид. літ., 2002. 464 с.

²³ Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Т. II: Статут Великого князівства Литовського 1566 року. Одеса : Юрид. літ., 2003. 558 с.

²⁴ Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Т. III. Кн.2: Статут Великого князівства Литовського 1588 року. Одеса : Юрид. літ., 2004. 568 с.

²⁵ Соборное уложение 1649 года: текст, комментарии / под ред. А. Г. Манькова. Ленинград : Наука, Ленингр. отд-ние, 1987. 448 с. (Сер. «Законодательные памятники русского централизованного государства XV – XVII веков»).

²⁶ Права, за якими судиться малоросійський народ / упорядник К.А. Вислобоков. Київ, 1997. 547 с.

²⁷ Рабінович П. М. Потребовий підхід безальтернативний інструмент виявлення соціальної сутності права і держави. Наукові праці Одеської національної юридичної академії : зб. наук. пр. Одеса, 2009. Т. VIII. С. 45–53.

²⁸ Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. Вид. 9-е, зі змінами. Львів : Край, 2007. 192 с.

дослідити зміну політики у Радянському Союзі, стосовно наркотичних засобів, яка була реалізована у вигляді Указу Президії ВР СРСР від 25.04.1974 р. «Про посилення боротьби з наркоманією» [29]. У нормативно-правовому акті встановлювалися достатньо суворі норми, які передбачали позбавлення волі на строк до 10 років з конфіскацією майна за незаконне виготовлення, придбання, перевезення, зберігання та пересилання з метою збуту наркотичних засобів. Процес посилення розповсюдження наркотиків, якій спостерігався в Україні на початку 90-х років минулого століття призвів до потреби прийняття двох законодавчих актів, на яких сьогодні базується процес боротьби з наркозлочинністю: ЗУ «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» 1995 р. [30], ЗУ «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» 1995 р. [31].

Основою загальнонаукових підходів, які використовувались при проведенні даного дослідження, були загально-філософські методи, до числа яких відносився діалектичний метод, який забезпечує вивчення історії правового регулювання боротьби з незаконним обігом наркотиків на підставі загальних законів пізнання. Основа даного методу, згідно з Г.В.Ф. Гегелем, базується на трьох законах діалектики: перехід кількісних змін до якісних, заперечення заперечення, єдність та боротьба протилежностей. Перший з них є законом розвитку природи, матеріального світу, людського суспільства та мислення. Сутністю даного закону є стрибкоподібний перехід від одного стану до іншого на підставі незначних і прихованих, поступових кількісних змін до змін корінних. Застосування цього закону для вирішення завдання даної роботи

²⁹ Об усилении борьбы с наркоманией : Указ Президиума Верховного Совета СССР № 5928-VIII от 25 апреля 1974 г. (ред. от 02.07.1991). URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=4398> (дата звернення: 10.09.2020)

³⁰ Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними : Закон України від 15 лютого 1995 року . Відомості Верховної Ради України. 1995. № 10. Ст. 62.

³¹ Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів : Закон України N 60/95-ВР від 15 лютого 1995 р. Відомості Верховної Ради України. 1995.

дозволяє дослідити процес формування відповідальності за незаконний обіг наркотиків на різних етапах історичного розвитку України. Так, на початку 20-х рр. минулого століття злочини, пов'язані з наркотичними засобами не розглядалися радянською державою, як небезпечні явища. Стрибкоподібний перехід відбувся у 1927 р. у вигляді норм Кримінального Кодексу УСРР 1927 р., в якому знайшли відображення норми, пов'язані з незаконним використанням наркотичних засобів. Тобто, з 1921 по 1927 рр. проходив процес поступового накопичення знань про небезпечність цих речовин, приймалися численні підзаконні нормативно-правові акти, була створена система наркодиспансерів.

Дію закону заперечення заперечення також можна дослідити на прикладі державної політики у сфері нормативно-правового регулювання юридичної відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів. Першим колом спіралі є відповідальність у вигляді заборон на використання сильнодіючих речовин, яка діяла в часи існування Київської Русі, ВКЛ, Козацько-Гетьманської держави та у Російському імперському законодавстві. Другим колом дії закону заперечення, став період 1917-1921 рр., коли була встановлена сувора відповідальність за використання, торгівлю і придбання наркотичних засобів. Третім колом спіралі став період тоталітаризму та часи існування радянської влади, коли незаконне використання наркотичних засобів знову стає злочином. Четверте коло спіралі припадає на 1990-1991 рр., коли на підставі Указу Президії ВР СРСР така відповідальність була відмінена. П'ятим колом спіралі став етап незалежної України, протягом якого постійно приймаються законодавчі акти направлені на боротьбу з незаконним обігом наркотиків

Третій закон діалектики – єдність та боротьба протилежностей – будується на наявності зв'язку та взаємодії між протилежностями, які розвиваються, взаємопов'язані та взаємодіють між собою. Як вказує Р.М. Шевчук, діалектичний метод Гегеля прагнув відшукати в товщі буття пари взаємозаперечливих категорій, що дало змогу забезпечити стрибок на вищий рівень буття [³², с. 27].

³² Габиани А. А. Криминологические аспекты потребления наркотиков. Советское государство и право. 1987. № 7. С. 64–69.

Сутністю діалектичних протилежностей є взаємне заперечення сторін, саме тому сторони єдиного цілого є протилежностями, які знаходяться не тільки в стані взаємозв'язку, а й у взаємозапереченні. Такі взаємовідносини протилежностей Г.В.Ф. Гегель назвав суперечностями, які є джерелом прогресу і створюють подальший імпульс до розвитку. Дію цього закону можна простежити на процесі взаємодії такої пари, як використання наркотиків, які можуть мати лікувальні властивості та противоправні діяння, спрямовані на незаконний обіг таких речовин.

Взаємодія між такими протилежностями у суспільстві призводить до прийняття нормативно-правових актів, спрямованих на боротьбу з незаконним обігом таких засобів. Одночасно з цим, ускладнюються методи, які використовуються злочинцями сфери наркобізнесу, шляхом створення транснаціональних угруповань та нових видів наркотичних засобів. Таке посилення методів незаконного обігу цих речовин призводить до прийняття нових нормативно-правових актів, спрямованих на протидію таким явищам на більш високому рівні. Даний процес взаємодії протиріч є джерелом подальшого розвитку законодавства у цій сфері. Реалізацію цього закону можна дослідити на прикладі внесення доповнень до ст.ст. 306, 311, 312 Кримінального Кодексу України, які регламентували звільнення від відповідальності осіб, які добровільно здали наркотичні засоби та вказали на розповсюджувачів цих небезпечних речовин.

До числа загальнонаукових методів, використаних у даному дослідженні, відносяться: логічний, історико-хронологічний, герменевтичний, функціональний. За їх допомогою, як вказує М.С. Кельман, з'являється емпіричний досвід, висуваються теоретичні положення, що згодом перевіряються наступними напрацюваннями [³³, с. 111].

Застосування логічного методу ґрунтується на прийомах аналізу, синтезу, індукції, дедукції. Так, аналіз передбачає поділ цілого на складові елементи на їх поетапне вивчення. Для дослідження історії боротьби з наркозлочинністю було проведено виокремлення зі системи існуючих в суспільстві умов,

³³ Кельман М. С. Юридична наука: проблеми методології : монографія Тернопіль : Терно-граф, 2011. 492 с.

обставин, процесів – соціально-політичні факторів, які вплинули на процес прийняття нормативно-правових актів. Встановлені фактори доцільно класифікували на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх відносилися міжнародні угоди, підписані СРСР, Україною, до внутрішніх – збільшення кількості злочинів, пов'язаних з обігом цих небезпечних речовин.

Синтез являє собою поєднання окремих частин у ціле. За його допомогою на підставі низки нормативно-правових актів було зроблено висновки стосовно загальної тенденції розвитку права у боротьбі з наркозлочинністю. Так, на підставі пам'яток права, які діяли у Київській Русі, Великому Князівстві Литовському, були сформовані у 1743 р. положення «Прав, за якими судиться малоросійський народ», направлених на боротьбу з наркотичними речовинами.

Індукція – це процес сходження від часткового до загального, у процесі якого на підставі знання про частину явищ робиться висновок стосовно загальних та характерних рис. Так, 27.10.1934 р. ВЦК і РНК СРСР прийняли Постанову «Про заборону посівів опійного маку та індійської коноплі», що дає змогу вказати на наявність у Радянському Союзі боротьби з наркотичними речовинами шляхом заборони проведення посадок таких культур.

Дедукція являє собою прийом, за допомогою якого на підставі знань про загальне приходить інформація про окремі явища. Так, дію цього прийому можна дослідити на прикладі впливу загальних положень, зафіксованих в Конституції УРСР 1978 р., стосовно захисту здоров'я та фізичного стану населення на зміст конкретних нормативно-правових актів, направлених на боротьбу з цим негативним явищем.

Метод абстрагування дає змогу виділити істотні властивості предметів при одночасному відволіканні від окремих властивостей. Застосування цього методу дало змогу дослідити динаміку правового регулювання боротьби з наркозлочинністю у різні історичні періоди. Цей метод не дозволяє відволікатися на значний масив несуттєвої, другорядної інформації, яка мала виключне інформаційне значення. Необхідність застосування цього методу, на думку Ю.М. Оборотова, пов'язана з необхідністю розглядати історико-правові явища, як стабільні, які здатні зберігати свою структуру і функціональні

особливості [³⁴, с. 35]. На його підставі вдалося проаналізувати сутність такого конкретного явища, як застосування методів соціальної адаптації у боротьбі з наркозлочинністю.

За допомогою історико-хронологічного методу досліджено сценарії послідовної зміни правових доктрин боротьби з наркозлочинністю на різних етапах розвитку України. На підставі цього методу проведено розподіл у вигляді хронологічної послідовності груп завдань, які обумовили прийняття нормативно-правових актів у цій сфері. Так, у часи існування ВКЛ держава встановлювала відповідальність за отруєння, а частиною таких речовин були сильнодіючі наркотичні засоби. Даний метод допоміг виділити етапи розвитку правового регулювання у цій сфері, розділити їх на декілька періодів, пов'язаних з різною державною політикою у цій сфері та проаналізувати такі підходи у хронологічній послідовності.

Герменевтичний метод допоміг здійснити тлумачення нормативноправових актів, які приймалися в часи існування Київської Русі, ВКЛ, Козацько-Гетьманської держави, Російської імперії, радянської та незалежної України. Як вказує В.М. Півоваров, герменевтика тісно пов'язана з мовою права і забезпечує ефективність, дієвість правової норми та являє собою засіб вираження думки законодавця [³⁵, с. 60]. Мова права впливає на зміст юридичних термінів, які є узагальненим найменуванням юридичного поняття і використовуються в мові юридичної науки. Причиною використання даного методу була та обставина, що за майже тисячолітній період змінювалася мова, терміни, поняття, тому даний метод допоміг подолати дистанцію між давньоукраїнськими правовими текстами та сучасними, що дало змогу об'єктивно провести порівняння змісту нормативно-правових актів. Такий підхід є важливим для встановлення ознак таких злочинів, з причини використання у цій сфері значної кількості специфічних понять: отрута, зілля,

³⁴ Оборотов Ю. М. Аспекти розгортання методології юриспруденції. Право України. 2014. № 1. С. 33–39

³⁵ Півоваров В. М. Мова права як один із головних засобів юридичної техніки. Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання : тези доп. та повідомл. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 вересня – 1 жовтня 2015 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. С. 59–62

наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори, які використовувались в різні історичні часи.

Функціональний метод є одним із базових в юридичній науці, з причини того, що забезпечує виділення форм взаємодії різноманітних суб'єктів або елементів з одночасним визначенням їх місця і значення у вигляді конкретних функцій. Цей метод використовувався при дослідженні норм юридичної відповідальності за наркозлочини, як функції, які покладалися державою на органи державної влади, місцевого самоврядування, прокуратури, МВС. В основі даного методу лежить функціональна єдність проблеми боротьби з наркозлочинністю, до складу якої входять функціональні завдання, які реалізуються на підставі нормативно-правових актів.

До числа спеціально-наукових методів, які були використані при проведенні даного дослідження відносяться формально-юридичний, компаративістський та кількісних показників нормативно-правових актів.

Формально-юридичний метод дозволив проаналізувати значну кількість нормативно-правових актів, прийнятих у різні історичні періоди, які становили джерельну базу дослідження, зробити певні висновки та сформулювати характерні риси, тенденції розвитку права. Як вказує Р.Д. Лукич, даний метод дозволяє встановити, з яких норм складається конкретний правопорядок, що впливає на поведінку суб'єктів права [³⁶, с. 181].

За допомогою даного методу вдалося визначити правове поле, розглянути зміст норм, присвячених боротьбі з наркозлочинністю в конкретні історичні періоди. Було розглянуто норми юридичної відповідальності та їх зміну протягом майже тисячолітнього періоду. Враховуючи ту обставину, що даний метод має рису статичності, його застосування проводилося у комплексі з іншими методами, які дають змогу дослідити динаміку правових явищ та оцінити якість правового регулювання боротьби з наркозлочинністю. На додаток до цього, даний метод забезпечив послідовний розгляд процесу становлення норм юридичної відповідальності у сфері наркозлочинності, виділити внутрішні елементи змісту правових норм, які регулювали

³⁶ Лукич Р. Методология права : монография.: Прогресс, 1981. 304 с.

правовідносини, пов'язані з наркотичними засобами.

Компаративістський метод передбачає зіставлення подібних юридичних понять, явищ і процесів та встановлення їхньої специфіки. У даному дослідженні порівняльний аналіз застосовувався для періодизації вектору розвитку юридичної відповідальності за злочини, пов'язані з наркотичними засобами шляхом з'ясування історичної послідовності, порівнянням різних доктрин, які використовувалися в даній сфері. Розрізняють діахронне і синхронне порівняння, які дозволяють більш глибоко вивчити особливості досліджуваного історико-правового явища. Діахронним є зіставлення норм боротьби з наркозлочинністю в одній правовій системі, але в різні історичні періоди. Наприклад, у період радянської України підходи боротьби з наркозлочинністю змінювались з причини появи нових наркотичних засобів, посилення зв'язку між процесом використання наркотиків та загальним рівнем злочинності. За допомогою діахронного порівняння була виявлена наступність розвитку законодавства у сфері боротьби з наркозлочинністю в радянській та незалежній Україні. Синхронне порівняння являє собою зіставлення галузі права чи інституту права, які функціонують одночасно в різних правових системах. Такий вид порівняння використовувався при розгляді жорстких норм відповідальності, які діяли за злочини, пов'язані з сильнодіючими речовинами у період існування ВКЛ, Козацько-Гетьманській державі, Російській імперії, радянській Україні. Аналогічним чином синхронне порівняння дозволяє дослідити процеси зменшення суворості покарань, які є характерними для сучасної України.

Метод кількісних показників нормативно-правових актів був запропонований О.В. Копиленко та Б.В. Кіндюком з метою отримання кількісних значень та оцінок текстового матеріалу нормативно-правових актів [37, с. 6]. Згідно пропозиції авторів, проводяться розрахунки кількості знаків в статтях, главах, розділах, частинах нормативно-правових актів, що дає змогу отримати загальну кількість знаків в їх змісті. В цілому, даний метод дає змогу

³⁷ Копиленко О. Л., Кіндюк Б. В. Теоретичні засади використання кількісних показників у дослідженнях пам'яток права. *Юридична Україна*. 2016. № 7/8. С. 4–12.

перейти від описових характеристик до кількісної оцінки законодавчих, підзаконних та інших актів. Проведення порівняльного аналізу кількості знаків у кожному розділі документу дає змогу виявити такий з них, в якому зосереджено найбільша кількість знаків, а таке питання отримало назву пріоритетного напрямку. Тобто, за допомогою кількісних показників можна визначити питання, яким проєктанти закону приділили найбільшу увагу, а також ті, які мали найменше значення.

За допомогою даного методу можна дослідити поступове збільшення кількості знаків у статтях, присвячених кримінальній відповідальності за злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів. Так, у КК УСРР 1927 р. на злочини у цій сфері приходить 210 зн., у КК УРСР 1960 р. – 1230 зн., а у КК України 2001 р. – 30916 зн. Тобто, такі розрахунки показують процес поступового збільшення кількості знаків за даний історичний період.

В цілому, за допомогою методології, її засобів та прийомів вдалося дослідити постійну зміну норм покарань за злочини з незаконним обігом наркотичних засобів, вивчити цей процес у динаміці та оцінити якість нормативного забезпечення протидії таким злочинам і надати кількісні характеристики прийнятих нормативно-правових актів.

1.3. Стан і загальний характер адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів в Україні

Україна, як і багато інших країн світу, стикається з серйозною проблемою незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Це є однією з найбільш небезпечних і шкідливих галузей кримінальної діяльності, яка відображається не лише на здоров'ї народу, але і на суспільному благополуччі в цілому.

За останні роки, стан адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів в Україні став набагато більш небезпечним і загрозливим. За даними Міністерства внутрішніх справ України, кількість виявлених фактів злочинів у цій сфері зросла на 20% порівняно з попереднім роком.

Серед основних адміністративних правопорушень у цій сфері можна виділити наступні: незаконне зберігання наркотиків, їх аналогів та прекурсорів з метою збуту або зберігання з метою вживання, проведення збуту наркотиків, залучення осіб до вживання наркотичних речовин, а також проведення реклами наркотичних речовин і реклаमाції їх вживання.

Незважаючи на наявність законодавчих актів, які регулюють цю сферу, проблема з незаконним обігом наркотичних речовин в Україні залишається актуальною. На жаль, це свідчить про недостатню ефективність заходів, що приймаються в цій сфері. Це зумовлено переважно корупційними схемами та взаємовідносинами між правоохоронними органами та злочинними угрупованнями, які відповідають за незаконний обіг наркотиків.

Щоб боротися з цим явищем, потрібно проводити комплексні заходи, які включатимуть як правові, так і соціально-економічні заходи. Серед таких можна виділити популяризацію здорового способу життя, підвищення обізнаності населення про небезпеку вживання наркотиків, посилення контролю за протидією корупції в правоохоронних органах, зміцнення правової

культури в суспільстві, проведення превентивних заходів серед молоді та інших груп ризику.

Однією з основних загроз становлять наркотики та психотропні речовини, боротьба з незаконним обігом яких є одним із найважливіших завдань нашої країни. Відповідальність за правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин, передбачено, у тому числі, статтею 44 КУпАП.

Стаття 44. Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах.

Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах - тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до шістдесяти годин, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Особа, що добровільно здала наркотичні засоби або психотропні речовини, які були у неї в невеликих розмірах і які вона виробила, виготовила, придбала, зберігала, перевозила, пересилала без мети збуту, звільняється від адміністративної відповідальності за дії, передбачені цією статтею.

Примітка. Невеликий розмір наркотичних засобів та психотропних речовин визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу.

Об'єктом даного правопорушення є суспільні відносини у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин (безпосередній об'єкт) та здоров'я населення (родовий об'єкт). Такі відносини регулюються законами України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» від 15.02.1995 р.,

«Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» від 15.02.1995 р. та іншими відповідними нормативно-правовими актами.

Предметом є наркотичні та психотропні речовини у невеликих кількостях.

Списки наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів занесені та згруповані в перелік особливо небезпечних наркотичних речовин, обіг яких заборонено й у список особливо небезпечних психотропних речовин, обіг яких заборонено та відповідно таблиці I-IV в Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України № 770 від 6 травня 2000 р (далі – Перелік).

Перелік та зміни до нього затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування державної політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, протидії їх незаконному обігу та публікуються в офіційних друкованих виданнях.

Наркотичні засоби – це включені до Переліку речовини природного чи синтетичного походження, препарати, рослини, які становлять небезпеку здоров'ю населення при зловживанні ними, зокрема гашиш, марихуана, опій, кокаїн. Зловживання наркотиками призводить до захворювання на наркоманію.

Психотропні речовини – це включені до Переліку речовини природного або синтетичного походження, препарати, природні матеріали, здатні викликати стан залежності та чинити депресивну або збуджуючу дію на центральну нервову систему або викликають зміни сприйняття, емоцій, мислення чи поведінки і становлять небезпеку для здоров'я населення у разі їх зловживання, зокрема ЛСД, мескалін, тетрагідроканнабінол.

Зловживання психотропними речовинами викликає захворювання на токсикоманію.

Наступною ознакою предмету даного правопорушення, що має, насамперед, кваліфікуючий характер, є невеликий розмір наркотичного засобу або психотропної речовини, що визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони

здоров'я, спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу (тобто Міністерством охорони здоров'я України відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 267).

Таким чином, предметом вчинення адміністративного правопорушення за ч.1 ст.44 є включені в таблицю наркотичні засоби, психотропні речовини, що на сьогодні знаходяться в Україні в незаконному обігу^[38].

Якщо маса визначеної добової дози дорівнює значенню, що відповідає великим та особливо великим розмірам у таблиці, то особа, яка вчинила ці дії, підлягає вже кримінальній відповідальності (за ст. 309 КК України, якщо незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання здійснюється без мети збуту; та за ст. 307, якщо ці самі дії передбачають мету збуту).

Увага! Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачене статтею 44 КУпАП, настає, якщо це порушення за своїм характером не становить склад кримінального правопорушення.

Суб'єкт цього правопорушення є загальним.

Суб'єктивна сторона даного злочину передбачає наявність прямого умислу, до того ж в особи не повинно бути умислу саме на збут таких речовин чи засобів.

Про умисел на збут наркотичних засобів або психотропних речовин може свідчити:

- відповідна домовленість (угода) з особою, яка придбала ці засоби або речовини;
- наявність сировини для виробництва таких речовин;

³⁸ Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах URL: https://pidru4niki.com/91087/pravo/nezakonni_virobnitstvo_pridbannya_zberigannya_perevezennya_peresilannya_narkotichnih_zasobiv_psihotropnih_rechovin

- людина сама не вживає наркотичні чи психотропні речовини, але виробляє, зберігає їх тощо.

Об'єктивна сторона може виражатися у формі:

- незаконного придбання;
- незаконного виробництва;
- незаконного перевезення;
- незаконного зберігання;
- незаконного пересилання.

Виробництвом наркотичних засобів та (або) психотропних речовин називають усі дії, пов'язані з серійним виробництвом наркотичних засобів, психотропних речовин з хімічних речовин та (або) рослин, у тому числі виділення частин рослин або наркотичних засобів, психотропних речовин з рослин, від яких вони отримані.

Придбанням наркотичних засобів та (або) психотропних речовин називають їх придбання, одержання їх в обмін на інші товари або речі, прийняття їх в обмін на оплату наданих послуг, запозичення, дарування або сплата боргу, присвоєння знахідки, стягнення маку чи коноплі, а також залишки цих рослин в урожаєх після закінчення збирання врожаю.

Слід зазначити, що громадяни мають право купувати наркотичні засоби або психотропні речовини, включені до таблиць II та III переліку, але лише на підставі медичних показань та рецепту лікаря.

Зберіганням наркотичних засобів та (або) психотропних речовин є фактичне зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх перебування у певному місці. Відповідальність за зберігання наркотичних засобів або психотропних речовин настає незалежно від їхньої тривалості.

Перевезенням наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів є їхнє переміщення територією України.

Для визнання перевезення незаконним не має значення ні той факт, чи є особа користувачем або власником транспортного засобу, ні спосіб транспортування, ні відстань, на яку перевозилися зазначені засоби та речовини, ні їх місце зберігання. Порядок перевезення наркотичних засобів,

психотропних речовин і прекурсорів на території України, а також порядок оформлення необхідних для цього документів встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Фізичні особи мають право перевозити наркотичні та психотропні речовини, придбані за рецептом лікаря, за наявності та на підставі рецепту, виданого закладом охорони здоров'я.

Перевезення наркотичних та психотропних речовин слід відрізнити від їхнього переміщення з одного місця в інше, так як останнє здійснюється без використання транспорту та є видом зберігання.

Пересилання наркотичних речовин, психотропних речовин та прекурсорів здійснюється шляхом пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин поштою, багажем, будь-якою особою чи іншим способом.

При цьому забороняється пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів у поштових (у тому числі міжнародних) відправленнях. Забороняється і пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів як гуманітарної допомоги, за винятком випадків надзвичайного стану, якщо наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори направляються у відповідні регіони України за окремим рішенням Кабінету Міністрів України.

Правопорушення вважається закінченим з моменту відправки посилки, багажу чи листа, що містять наркотичні чи психотропні речовини, незалежно від того, чи отримав їх адресат чи ні.

Отже, основними ознаками правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних чи психотропних речовин, що мають значення для правильної їх кваліфікації, та відмежування адміністративного правопорушення від кримінального є показники кількості наркотичних чи психотропних речовин, а також наявність чи відсутність мети збуту. Для притягнення до адміністративної відповідальності важливим є невеликий розмір та відсутність мети збуту наркотичних речовин.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ

Розгляд стану досліджень у сфері боротьби з наркоманією дає змогу провести їх періодизацію та виділити три етапи: 1) перші роки Радянської влади та часи НЕП; 2) часовий інтервал з 1960 – 1991 рр. 3) етап з 1992 р. до сьогодні. На першому етапі значний внесок у процес становлення юридичної відповідальності за незаконний обіг наркотичних речовин було внесено видатними юристами М.М. Гернетом, П.І. Люблінським, які розглядали стан боротьби з цим небезпечним явищем. Важливим доробком стали праці лікарів, які доводили негативний вплив використання наркотиків на суспільство, розробляли методи лікування наркоманів та запропонували створення спеціальних установ для наркозалежних осіб. Показано, що вагоме значення мав внесок українських вчених у дослідження історії юридичної відповідальності за незаконний обіг наркотиків. В роботах, присвячених цьому питанню, розглядались заходи, присвячені запобіганню поширенню наркотизму, правовим засадам протидії наркоманії, боротьби з незаконним збутом таких засобів та діяльності органів внутрішніх справ у цій сфері.

На підставі розгляду різних підходів, сформульованих науковцями, з урахуванням особливостей таких злочинів запропоновано поняття юридичної відповідальності в сфері незаконного обігу наркотичних засобів. Розглянуто зміст принципів юридичної відповідальності за правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, до числа яких відносяться законність, рівність, вина, справедливість, індивідуалізація, гуманізм, невідворотність юридичної відповідальності. Показано їх трансформацію в процесі розвитку юридичної відповідальності у даній сфері, з урахуванням особливостей таких злочинів. Доведено, що за допомогою системи функцій проходить реалізація заходів впливу з боку держави на правопорушників за злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, а до їх числа віднесено регулятивну, превентивну, каральну, відновлювальну, виховну. Встановлено, що у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків, важливу роль виконує процес знаходження

балансу між каральною та виховною функціями, які взаємодоповнюють одна одну при створення ефективної протидії наркозлочинності [³⁹].

Процес дослідження боротьби з незаконним обігом наркотиків потребує ґрунтовної бази дослідження, яка є одним з основних елементів вирішення завдання та отримання необхідної інформації.

З метою систематизації наявного інформаційного матеріалу були виділені три блоки: 1) нормативно-правові джерела; 2) періодичні видання; 3) наративні документи. Перший з блоків складається з законодавчих актів, які видавалися в різні історичні періоди органами державної влади. До їх числа відносяться пам'ятки права, Статути ВКЛ, «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. та інші нормативно-правові акти, прийняті в часи існування Російської імперії, радянської та незалежної України. До числа періодичних видань входять документи, які видавали органи державної влади, громадські організації, окремі видавництва, засоби інформації в різні історичні періоди. Враховуючи складність проблеми, при проведенні дослідження залучалася наративна література, яка складалася з різних матеріалів, книг, мемуарів, щоденників, брошур, листів, даних глобально-інформаційній мережі Інтернет, в яких викладені питання, пов'язані з використанням цих небезпечних речовин та негативних наслідків їх вживання.

³⁹ Коцур М. М. Поняття, принципи та функції кримінальної відповідальності за злочини у сфері незаконного обігу наркотиків URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1-3_2017/52.pdf

РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ

2.1. Поняття та зміст профілактики адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів

Поняття профілактики адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів нерозривно пов'язане з профілактикою злочинів у даній сфері, адже дані явища є суміжними, а відмежування відбувається зазвичай залежно від обсягів наркотичної речовини, що стала предметом правопорушення, та мети, з якою вчинювалося діяння. Саме тому зосередимо увагу на дослідженні поняття, не уточнюючи вид відповідальності, який настає за вчинення правопорушення.

Досліджуючи термінологію даного питання, обов'язковому з'ясуванню підлягає тлумачення складових категорії, а також відмежування його від суміжних понять, які у правовому полі межують один з одним – запобігання, попередження, превенція.

Пріоритет профілактики над примусом в діяльності державних органів обумовлений євроінтеграційними прагненнями України, сервісним спрямуванням правоохоронних органів, вектором розвитку України як правової, демократичної, соціальної держави. Саме тому теоретичне дослідження категорії «профілактика правопорушень» має науково-прикладне значення. Водночас одностайної позиції серед науковців галузі адміністративного права не вироблено і дотепер. З метою повноцінного розв'язання завдання даного наукового дослідження проаналізуємо довідкове тлумачення категорії, думки вчених щодо сутності профілактики правопорушень в загальному вигляді та у сфері незаконного обігу наркотичних

засобів, психотропних речовин та прекурсорів, сформулюємо авторське визначення категорії.

Для з'ясування етимологічної сутності поняття «профілактика» звернімося до довідкових джерел. Юридична енциклопедія трактує профілактику як систему заходів запобіжної спрямованості. Так, наприклад, профілактика виражена через «сукупність заходів, що покликані запобігти чому-небудь небажаному, небезпечному; превентивні міри для попередження злочинів» [⁴⁰, с. 418]. Наголошено на тотожності понять профілактики та запобігання через переклад з грецької *προφυλαχτιχος* – запобіжний, а також систему державних та громадських заходів, спрямованих на виявлення, усунення і нейтралізацію причин та умов злочинності [⁴¹, с. 742; ⁴²с. 184]. При цьому Джужа О.М. та Іванов Ю.Ф. підкреслюють тотожність понять профілактики, запобігання та попередження правопорушень.

Як бачимо, навіть тлумачні словники та енциклопедичні джерела не відмежовують суміжних понять, виражаючи профілактику через запобігання, попередження та превенцію. Водночас поняття превенції у перекладі з латинської *praeventio*, від *praevenire* перекладається, як випереджати, попереджати, тобто знову ж таки трактується як попередження, запобігання [⁴³, с. 58].

Термін превенції вже не є новим для законодавства України та активно застосовується в нормативно-правових актах, що регулюють діяльність правоохоронних органів. Так, наприклад, в Інструкції, яка визначає засади діяльності дільничних офіцерів поліції, поняття профілактичної та

⁴⁰ Великий енциклопедичний словник юриста: [в 3-х тт.] / [уклад.: Галуцько В.В., Дрозд О.Ю., Журавльов Д.В. та ін.]; за ред. Коротюк О.В. – К.: ОВК, 2018. – 2т. – 480 с.

⁴¹ Великий енциклопедичний словник / За редакцією акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка». – 2007. – 992 с.

⁴² Юридична енциклопедія в 6 томах за загальною редакцією Шемшученка Ю.С. 1998-2004. – Т. 5. К. Видавництво «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана. 2003.733 с.

⁴³ Юридична енциклопедія в 6 томах за загальною редакцією Шемшученка Ю.С. 1998-2004. – Т. 5. К. Видавництво «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана. 2003.733 с.

превентивної діяльності ототожнені [44]. При цьому, Закон України «Про Національну поліцію» під час визначення повноважень поліції (ст. 23) розмежовує категорії превентивної та профілактичної діяльності [45]. Ми також підтримуємо позицію відмежування суміжних понять, що підтверджують сучасні наукові дослідження. Розглянемо даний напрямок детальніше.

Якщо здійснювати порівняння сутності категорій «профілактика» та «превенція», то з огляду на зміст превентивних та профілактичних заходів, застосовуваних поліцейськими, можемо говорити, що поняття профілактики є ширшим. Аналіз законодавства дозволяє зробити висновок про те, що превентивні заходи застосовуються поліцейськими для охорони прав і свобод людини, запобігання виникненню загроз для публічної безпеки і порядку [46]. Разом з цим зміст превентивних поліцейських заходів уповноважує посадовця обмежувати певні права і свободи людини [47]. Тобто превенція правопорушень це не психологічний вплив на особу, а реально застосовувані дії щодо недопущення вчинення правопорушень у конкретних обставинах щодо конкретних фізичних осіб. Профілактичні ж заходи застосовуються на загальному рівні, якщо навіть не має передумов до вчинення правопорушення, але завдяки прогнозуванню ситуації ми можемо вважати, що такі передумови виникатимуть. Водночас профілактика застосовується і для усунення вже виявлених причин та умов вчинення правопорушень, осіб, схильних до таких дій. Наведемо практичний приклад. Для профілактики правопорушень поліцейські здійснюють охорону публічного порядку в межах своїх повноважень, до прикладу патрулювання вулиць. Це вже профілактичний захід, який має впливати на свідомість людей щодо недопущення вчинення ними правопорушень. Проте у випадку виявлення підозрілої особи поліцейський уповноважений перевірити в неї документи, що являється превентивним заходом, передбаченим законодавством, але не виключає його профілактичної

⁴⁴ Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад: Наказ МВС України від 28.07.2017 № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text>

⁴⁵ Про Національну поліцію: Закон України

⁴⁶ Про Національну поліцію: Закон України

⁴⁷ Про Національну поліцію: Закон України

спрямованості. Тобто, можна говорити, що профілактика та превенція співвідносяться між собою, як загальне та конкретне. Питання сутності категорій превенції та профілактики, їх відмежування досі залишається дискусійним. Ми не претендуємо на істину в останній інстанції, а лише висловлюємо свої думки з приводу окресленого.

Цікавою є також дискусія щодо відмежування понять «попередження» та «профілактика». Так, Бугайчук К.Л. підтримує позицію про те, що попередження спрямоване на недопущення виникнення чогось, якихось явищ, а профілактика спрямована на унеможливлення настання негативних змін у чомусь, у таких явищах ^[48]. Тобто мова йде про можливість застосування лише терміну профілактика до такого явища, як адміністративні правопорушення, адже воно вже існує і необхідно не допускати збільшення кількості таких фактів та знижувати їх рівень та інтенсивність. Про попередження дослідник говорить в контексті окремих фактів вчинення протиправних дій, виникнення нових видів адміністративних правопорушень ^[49].

Актуальним також вважаємо співвідношення понять «профілактика» та «запобігання», які теж подекуди ототожнюють. Аналіз норм законодавства та наукових доробків вітчизняної науки дозволяє відмежовувати такі поняття, адже вони відрізняються за своєю сутністю та спрямуванням. Запобігання розглядається як комплекс заходів щодо недопущення вчинення правопорушень, зниження негативного рівня наслідків вчинюваного діяння. Тобто зменшення рівня деструктивного впливу на суспільні відносини, матеріальні блага, окремих осіб тощо від вчинюваного протиправного діяння або недопущення його вчинення в принципі, коли відомо про таку ймовірність. Профілактика ж – це комплексна управлінська діяльність, яка полягає у своєчасному виявленні та усуненні причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративного правопорушення, або зменшенні впливу цих факторів з

⁴⁸ Костянтин Леонідович Бугайчук. Адміністративні проступки: сутність та організаційно-правові заходи їх профілактики. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, 12.00.07. Харків, 2002

⁴⁹ Костянтин Леонідович Бугайчук. Адміністративні проступки: сутність та організаційно-правові заходи їх профілактики. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, 12.00.07. Харків, 2002

метою недопущення протиправної поведінки особи в подальшому. Тобто заходи запобігання адміністративним правопорушенням застосовуються у випадку, коли у особи виник намір або нагода вчинити протиправну дію. Профілактика – це більш масштабне явище, яка діє на упередження на підставі прогностичної функції. Знову ми робимо висновок про загальний та широкий зміст профілактичної діяльності, яка співвідноситься із запобіганням, як загальне та часткове.

Важливим, на наш погляд, є з'ясування сутності категорії «профілактика адміністративних правопорушень» в дослідженнях вітчизняних вчених, які висловлюють сучасні тенденції науки, але однієї провідної позиції не мають.

Соха С.І., досліджуючи правове явище, пропонує загальне тлумачення профілактики адміністративних правопорушень, зміст якого зводиться до діяльності держави та її складових елементів у соціальній сфері щодо забезпечення прав і свобод громадян шляхом виявлення та ліквідації причин та умов вчинення адміністративних правопорушень [⁵⁰, с. 206]. Погоджуючись з твердженням, що профілактика – це діяльність, вважаємо дане визначення занадто абстрактним. Вплив профілактики здійснюється не лише шляхом впливу на причини та умови правопорушень, а й на інші об'єкти профілактики, види яких ми розкриємо нижче. А метою профілактичної діяльності державних органів є не лише дотримання прав і свобод людини, а ще як мінімум забезпечення публічного порядку та безпеки.

Навпаки звуженим трактуванням профілактики правопорушень вважаємо позицію О.М. Ключєва, який зводить поняття профілактики правопорушень до взаємодії її суб'єктів та їх взаємозалежності [⁵¹]. Ми притримуємося позиції, що взаємодія в контексті профілактичної діяльності державних органів та інших суб'єктів профілактики виступає лише одним із важелів її реалізації, являється одним із елементів механізму профілактичної діяльності. Взаємодія – це не сутність явища профілактики, а лише один із елементів його ефективного

⁵⁰ Соха С. І. Профілактика адміністративних правопорушень: поняття та зміст. *Митна справа*. 2014. № 2 (92). Ч. 2. С. 206-211

⁵¹ Ключєв О. М. Сутність та загальна характеристика профілактичної діяльності на місцевому рівні. *Форум права*. 2006. № 2. С. 76-79

здійснення. Також автор метою профілактики визначає боротьбу з правопорушеннями [⁵²], хоча ми раніше вже дійшли висновку, що профілактика здійснюється з метою недопущення вчинення правопорушення або мінімізації настання наслідків протиправного діяння.

Комарницька І.І. влучно асоціює профілактику адміністративних правопорушень з багаторівневою системою заходів, вказуючи на суб'єкти їх реалізації [⁵³, с. 146]. Також досить чітко визначена мета профілактики – «виявлення причин та умов вчинення адміністративних правопорушень, для мінімізації або нейтралізації впливу діянь, що породжують правопорушення, пошуку шляхів, засобів ефективного впливу на потенційного правопорушника» [⁵⁴, с. 146]. Однак виникає питання, чому саме пошук шляхів та засобів профілактичного впливу складають зміст профілактики, адже профілактика – це є застосування конкретних засобів, а їх пошук – це лише частина, хоча й невід'ємна. Особливістю профілактики також вважаємо саме вплив на свідомість не тільки потенційного правопорушника, а й на свідомість кожного члена громади, що навіть думки про вчинення протиправного діяння не виникало.

Спробою узагальнити позиції вказаних авторів є наукове дослідження Васильєвої Н.С., яка визначає профілактику адміністративних правопорушень, як «діяльність органів державної влади, недержавних органів та установ, громадських організацій та громадян, яка полягає в реалізації комплексу заходів із впливу на правосвідомість громадян з метою виявлення та усунення причин і умов, які сприяють вчиненню правопорушень» [⁵⁵]. Однак визначення позбавлене соціальної спрямованості явища та акценту на подолання

⁵² Ключев О. М. Сутність та загальна характеристика профілактичної діяльності на місцевому рівні. *Форум права*. 2006. № 2. С. 76-79

⁵³ Комарницька І. І. Поняття та особливості профілактики адміністративних правопорушень у сфері власності. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 145-147.

⁵⁴ Комарницька І. І. Поняття та особливості профілактики адміністративних правопорушень у сфері власності. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 145-147.

⁵⁵ Васильєва Н.С. Профілактика адміністративних правопорушень у сільському господарстві: поняття, особливості та види. *Форум права*. 2014. № 2. С.63-68

протиправних прагнень серед населення України.

Лошицький М.В. наголошує на цілеспрямованості, науковій обґрунтованості та багатоаспектної профілактики правопорушень [⁵⁶, с. 42]. Цілком доцільною видається така позиція, яка визначає основні засади профілактики правопорушень, тобто провідні ідеї, принципи та сутність.

Бугайчук К.Л. у своєму дисертаційному дослідженні визначає, що «профілактика адміністративних проступків - це соціально спрямована діяльність держави, її органів та їх посадових осіб, громадських організацій та окремих громадян по виявленню причин та умов вчинення адміністративних проступків, ліквідації факторів, які сприяють формуванню антисуспільної установки особи, ліквідації адміністративної деліктності як соціального явища, та забезпечення, під час здійснення такої діяльності, прав та свобод громадян» [⁵⁷]. Це визначення вважаємо найбільш повним і таким, що відповідає змісту нашого наукового дослідження.

Зважаючи на те, що раніше нами встановлено, що профілактика спрямована недопущення виникнення окремих видів правопорушень, вважаємо, що саме цей термін найточніше виражає сутність діяльності держави у напрямку протидії адміністративним правопорушенням у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Такий профілактиці притаманні, як загальні риси профілактичної діяльності, так і особливості, на які варто зважати з урахуванням виду адміністративних правопорушень. Отже, серед загальних рис профілактики правопорушень можна виділити: соціальна спрямованість; це діяльність, тобто динамічна категорія; зміст складають заходи, у тому числі управлінського характеру; виявлення та усунення причин і умов, які сприяють вчиненню правопорушень - це основна мета; суб'єктами профілактики є органи державної влади, недержавні органи та установи, громадські організації, окремі

⁵⁶ Лошицький М.В. Спеціальна профілактика правопорушень: поліцейський підхід до визначення поняття. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2013. Вип. 5. Т. 2. С. 40-43.*

⁵⁷ Костянтин Леонідович Бугайчук. Адміністративні проступки: сутність та організаційно-правові заходи їх профілактики. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, 12.00.07. Харків, 2002

громадяни; засобом здійснення профілактики є вплив на правосвідомість громадян.

Особливостями профілактики у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів є:

- рівень профілактики такого виду безпосередньо залежить від соціально-економічного, інтелектуального та правосвідомого рівня розвитку держави. Дана особливість обумовлена тим, що соціально-економічна ситуація держави формує або навпаки мінімізує можливість виникнення верств населення, які схильні до вживання наркотиків та вчинення правопорушень у даній сфері. Інтелектуальна складова громади складає фундамент для здорового суспільства, яке не сприймає феномен наркоманії за норму. А високий рівень правосвідомості громадян, які можуть перебувати на будь-якому рівні соціально-економічного розвитку, не дозволить їх розпочати протиправну поведінку;

- сфера дії профілактики є специфічною, адже межує з медичним застосуванням наркотичних речовин. Тонка грань між цими двома явищами потребує чіткого відмежування та відповідного профілактичного впливу;

- пряма пропорційність рівня даного виду профілактики та рівня профілактики наркоманії в Україні, адже суб'єктами адміністративних правопорушень у даній сфері найчастіше є наркомани, зважаючи на кваліфікаційні ознаки: невеликий розмір та без мети збуту;

- велика кількість суб'єктів профілактики, характеристики яким ми надаємо нижче;

- широке коло та специфіка об'єктів профілактики, при цьому обов'язковим об'єктом профілактики є «фонові явища», зокрема наркоманія та токсикоманія.

На підставі викладеного, можемо запропонувати авторське визначення профілактики адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів – це комплексна діяльність визначених суб'єктів профілактики, спрямована на виявлення та усунення причин і умов, які сприяють вчиненню адміністративних

правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, на ліквідацію наркоманії, як фонового явища, на ґрунті якого вчинюються правопорушення у визначеній сфері, а також на формування правосвідомості громадян щодо нетерпимого ставлення до вживання наркотиків та неприпустимості вчинення адміністративних правопорушень у цій сфері.

Продовжуючи аналіз соціального явища, варто зупинитися на його змісті. Зміст профілактики адміністративних правопорушень у визначеній нами сфері складають об'єкти профілактики; рівні, етапи, види, форми, методи, принципи профілактики, а також зупинимось на суб'єктах, які здійснюють профілактичну діяльність у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів в Україні.

До об'єктів такої профілактичної діяльності ми будемо відносити адміністративну деліктність; етіологію; фізичних та юридичних осіб, а також «фонові явища» (зокрема, наркоманію, токсикоманію). Більш детально ми розкриємо види таких об'єктів та їх характеристику у підрозділі 2.2 даного дисертаційного дослідження, тому зупинятися на даному питанні тепер не будемо.

Цілком доречною видається позиція щодо розгляду профілактичної діяльності як багаторівневої, тобто такої, яка здійснюється на різних рівнях: виявлення та усунення причин та умов, нейтралізація або мінімізація наслідків правопорушення, створення умов для правомірної поведінки громадян. Під час профілактики адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів такі рівні зберігаються, тому розкриємо їх сутність більш детально.

Виявлення та усунення причин та умов, які сприяють вчиненню правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, є одним із основних рівень профілактики, адже сама сутність профілактики виражена через цей рівень. З метою реалізації даного рівня необхідно виявити увесь комплекс явищ, які обумовили вчинення правопорушення, а в подальшому у повному обсязі реагувати на їх усунення

шляхом внесення подання у відповідні інстанції. Фактично сьогодні даний рівень профілактики відсутній, адже вкрай рідко відбуваються подібні маніпуляції з боку компетентних органів. Чіткий адміністративно-процесуальний механізм, спрямований на усунення причин та умов вчинення конкретного правопорушення, має бути доопрацьований та впроваджений в діяльність конкретних суб'єктів профілактики.

Нейтралізація або мінімізація наслідків правопорушення – це рівень профілактичної діяльності, за якого застосовувані державними органами заходи сприяють виникненню або мінімізацію завданої правопорушенням шкоди. Прикладом такої діяльності є частина друга статті 44 КУпАП ^[58], за якої добровільна здача наркотичних засобів або психотропних речовин настає звільнення від адміністративної відповідальності. Тобто припинення протиправного діяння стимулюється державою, а подальші наслідки виключаються.

Створення умов для правомірної поведінки громадян – це загальнодержавний рівень профілактики, за якого на соціальному, нормативному рівнях відбувається стимуляція такої поведінки шляхом правових механізмів, соціальних програм, пропагування здорового способу життя, застосування програм заміщення вживання наркотичних речовин, тощо.

Етапи профілактичної діяльності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів є традиційними для даної правової дефініції – це планування та реалізація профілактичних заходів. Планування профілактичних заходів є основою для їх реалізації. Планування профілактичної діяльності має свою зовнішню форму вираження: план, концепція, програма, тощо. Реалізація заходів профілактики – це сама профілактична діяльність, сукупність заходів профілактичного впливу. Більш детально розкриємо такі заходи.

Профілактичні заходи у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів є основою профілактичної діяльності визначених суб'єктів. Не має єдиного підходу до класифікації заходів

профілактичної діяльності в наукових колах. Проаналізуємо основні з них.

Лошицький М.В. відмежовує заходи профілактики за характером – одноразові та тривалі [⁵⁹, с. 42]. І такий підхід має місце бути, адже за такими видами можна розділити будь-які заходи, у тому числі у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

За змістом профілактичної діяльності науковці виділяють види профілактики адміністративних правопорушень: загальносоціальна; спеціальна [⁶⁰]. Загальносоціальна профілактика проходить через усі процеси розвитку та загального вдосконалення суспільства. Такий вид профілактики щодо адміністративних правопорушень включає найбільш масштабні, ефективні та довготривалі види соціальної діяльності, найважливіші соціальні заходи, спрямовані на досягнення поставлених цілей. Ці заходи не мають конкретної мети – боротьби з адміністративними правопорушеннями, але є основою для спеціальної профілактики, що становить важливий аспект боротьби з адміністративними правопорушеннями, спрямований на вирішення завдань, які ставить перед собою держава на сучасному етапі розвитку.

Загальносоціальні заходи включають практично всі соціально-економічні перетворення суспільства в його сучасному стані. Це насамперед створення робочих місць, впровадження нових і прогресивних технологій у виробництво, пропагування здорового способу життя, крім того, реальне закріплення та дотримання прав і свобод людини і громадянина, забезпечення правового захисту людини, ратифікація принципів соціальної справедливості, які не можуть не впливати на адміністративні правопорушення в Україні.

Основою для загальносоціальної профілактики складають удосконалені соціальні та економічні умови життя людей, створення умов для становлення дорослої, сформованої особистості, яка спрямована на ведення здорового способу життя, а також запровадження державою заходів у сфері освіти, які б на

⁵⁹ Лошицький М.В. Спеціальна профілактика правопорушень: поліцейський підхід до визначення поняття. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2013. Вип. 5. Т. 2. С. 40-43.

⁶⁰ Костянтин Леонідович Бугайчук. Адміністративні проступки: сутність та організаційно-правові заходи їх профілактики. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, 12.00.07. Харків, 2002

початковому рівні розвитку особистості закладали основи правосвідомості, культури та унеможливлення протиправної поведінки. Зазначені заходи являються фундаментальною основою для побудови демократичної спільноти та гуманізації суспільства, а отже, для профілактики адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Спеціальна профілактика включає заходи, які усувають або нейтралізують фактори, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень у визначеній сфері, а також спрямовані на виправлення осіб, які вчинили подібні правопорушення або можуть їх вчинити. У досліджуваній сфері такими особами можуть бути особи, яким встановлено діагноз «наркоманія» або особи, яким встановлено адміністративний нагляд та які відбували покарання за один із злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків. Особливістю даного виду профілактики є те, що заходи спеціальної профілактики застосовуються з метою боротьби з конкретними правопорушеннями, а загальносоціальні заходи застосовуються незалежно від факторів, які сприяють вчиненню правопорушень в цілому. Вони формують загальний сприятливий фон в державі. Заходи спеціальної профілактики обумовлені наявністю адміністративних правопорушень у визначеній сфері, їх характером, інтенсивністю, та іншими особливими характеристиками даного виду правопорушення.

Водночас варто підкреслити, що заходи загальносоціальної та спеціального профілактики пов'язані між собою та обумовлені одні одними. Перший вид заходів профілактики створює умови організаційного, економічного та ідеологічного характеру для застосування другого виду профілактичних заходів.

Традиційною є класифікація профілактики заходів адміністративних правопорушень на загальну та індивідуальну. **Загальна профілактика – комплекс заходів, які спрямовані на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень на всій території України, у окремому регіоні, галузі господарства, стосовно частини населення чи групи осіб, а також**

на підприємстві, в установі чи організації незалежно від форм власності.

Індивідуальна профілактика правопорушень – система спеціальних заходів щодо конкретних осіб, які не скоїли протиправних діянь, але знаходяться в несприятливих умовах і під їх впливом можуть учиняти такі дії, ведуть антигромадський спосіб життя, скоюють правопорушення, характеризуються формуванням умислу і мотиву на вчинення правопорушень, підготовкою конкретного правопорушення, вчинили замах на злочин, але не довели його до кінця, скоїли злочин і можуть допустити рецидив [61].

Здійснюючи індивідуальну профілактику, у кожному випадку поліцейський обирає вид та характер профілактичних заходів окремо залежно від вчинюваного особою раніше діяння, його наслідків, особистісних характеристик.

Ефективність, як загальної, так і індивідуальної профілактики для адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів доводить зменшення кількості таких правопорушень в останні роки. Водночас є декілька напрямків удосконалення такої профілактики, які б сприяли подоланню антисоціальних проявів даного явища. Серед пріоритетів загальної профілактики правопорушень у визначеній сфері виділяємо підвищення соціально-економічного рівня розвитку населення, повсякчасне запровадження програм подолання наркоманії, продовження заходів держави у напрямку формування здорового способу життя, тощо. Серед індивідуальної профілактики визначеного виду правопорушень виділяємо застосування на нормативному рівні механізмів стимуляції правомірної поведінки у сфері незаконного обігу наркотиків, адміністративний нагляд, заходи індивідуальної профілактики до неповнолітніх, яким встановлено діагноз «наркоманія» або які вчинили правопорушення у сфері незаконного обігу наркотиків, тощо.

⁶¹ Д. В. Бледних, Особливості здійснення профілактичної роботи дільничних офіцерів поліції URL:
https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/31_05_2019/pdf/105.pdf

На наш погляд, профілактичні заходи у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів за предметом впливу варто поділяти на два види: 1) заходи профілактики немедичного вживання наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів; 2) заходи профілактики правопорушень у такій сфері. Не зважаючи на те, що в цілому обидва види спрямовані на недопущення вчинення правопорушень, проте їх варто розділяти, адже характер, інтенсивність та сам посил застосовуваних заходів відрізняється. Водночас взаємозалежність обох напрямків такої профілактики сприяє подвійному впливу на одні й ті самі явища, події, осіб, тощо.

Здійснюючи аналіз класифікації заходів профілактики, ми можемо запропонувати виділити такі види заходів: формування правосвідомості громадян щодо дотримання вітчизняного та міжнародного законодавства щодо обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів; контрольно-наглядова діяльність, яка направлена на перевірку стану дотримання суб'єктами господарювання правових норм; запобігання вчиненню адміністративних правопорушень у сфері; обмеження поширення наркотичних засобів медичного призначення та недопущення протиправних дій з ними; ліквідація факторів, які сприяють незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів; усунення умов, які сприяють вчиненню правопорушень у визначеній сфері; подолання фонових явищ: наркоманія, токсикоманія; індивідуальна профілактична робота з особами, схильними до вчинення адміністративних правопорушень у визначеній сфері.

Станом на сьогоднішній день в Україні вироблено та реалізується достатня кількість форм реалізації вказаних видів профілактики адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, включаючи сучасні інтерактивні способи профілактики. Кожен суб'єкт такої профілактики реалізує власний комплекс заходів у визначених законодавством та підзаконними нормативно-правовими актами формах. Розкриваючи зміст таких суб'єктів, більш детально зупинимося і на їх повноваженнях.

Наступним елементом змісту профілактичної діяльності є методи. Ми є прихильниками позиції Бугайчука К.Л., який виділяє такі методи профілактики адміністративних правопорушень [62]: економічні, соціально-політичні, соціально-психологічні, культурно-виховні, адміністративно-правові.

У сфері профілактики незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів економічні методи можуть застосовуватися на рівні загальної профілактики державою шляхом підняття загального соціально-економічного розвитку суспільства. Соціально-політичні методи у такій профілактиці застосовуються в процесі формування політики держави у напрямку боротьби з правопорушеннями у сфері незаконного обігу наркотиків. Підвищення суспільно-політичної активності у даному напрямку, запровадження спеціальних концепцій та програм на загальнодержавному та місцевому рівнях сприятиме зменшенню кількості та характеру вчинюваних протиправних діянь у даній сфері. Посилений акцент на соціальній профілактиці трудових, освітніх та творчих колективів, громадських організацій та інших спільнот також сприятиме результативності профілактики правопорушень у сфері наркотиків.

Соціально-психологічні методи запроваджуються з метою формування у свідомості громадян нетерпимого ставлення до наркоманії та правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків. Формування стійкої особистості в моральному та психологічному відношеннях – запорука недопущення вчинення такими особами антигромадських дій, у тому числі протистояння спокусі вживання наркотиків та вчинення правопорушень, пов'язаних з ними.

Культурно-виховні методи спрямовані на формування правосвідомої поведінки громадян, які з повагою ставляться до норм права, етики, іншим правилам поведінки в суспільстві, що історично склалися та панують досі. Культурно-виховні методи не обов'язково застосовують працівники освіти, тут більше відіграє роль їх спрямованість.

Адміністративно-правові методи використовуються уповноваженими

⁶² Костянтин Леонідович Бугайчук. Адміністративні проступки: сутність та організаційно-правові заходи їх профілактики. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, 12.00.07. Харків, 2002

представниками держави та полягають у цілеспрямованому застосуванні заходів профілактики, як загального, так і індивідуального характеру. Адміністративно-правові методи – це такі прийоми та способи, які відповідно до своєї компетенції застосовують уповноважені державою компетентні суб'єкти профілактики. Серед адміністративно-правових методів профілактичної діяльності поліції у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин є адміністративний нагляд, який застосовують дільничні офіцери поліції [63] в індивідуальному порядку відповідно до встановленої законодавством компетенції. Тобто, уособлюючи волю держави, поліцейські уповноважені застосовувати заходи обмеження прав і свобод людини з метою профілактики вчинення такими особами в подальшому правопорушень.

Аналіз змісту профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів дозволяє виділити наступні принципи такої діяльності.

Принцип законності профілактики зазначеного виду правопорушень означає діяльність суб'єктів профілактики відповідно до визначених законодавством повноважень, а також недопущення з боку таких суб'єктів фактів порушення норм законодавства. Профілактична діяльність у сфері незаконного обігу наркотиків має бути законною з точки зору дотримання норм щодо компетенції суб'єктів, процесуальних вимог, а також реалізації повноважень з урахуванням норм гуманітарного права.

Принцип захисту прав і свобод людини під час профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків наголошує на рівності перед законом усіх незалежно від наявних особливостей у особи, наприклад, наявності судимості або діагнозу «наркоманія». Крім того, суб'єкти профілактики, здійснюючи свою діяльність, реалізують захист прав і свобод людини, які можуть бути порушені вчинюваними протиправними діями.

Принцип гласності профілактики правопорушень передбачає відкритий

⁶³ Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад: Наказ МВС України від 28.07.2017 № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text>

характер здійснення таких заходів, висвітлення у відкритих джерелах статистику такої профілактики та характер вчинюваних дій.

Принцип прогнозування профілактики адміністративних правопорушень є важливим, адже з урахуванням аналітичних даних формування прогнозу розвитку правопорушень у визначеній сфері на майбутнє дає можливість для подальшого планування профілактичної діяльності, вироблення ефективних механізмів протидії правопорушенням.

Принцип планування є обов'язковим, адже ефективна реалізація будь-якої діяльності може бути лише у випадку її ретельного планування з урахуванням усіх факторів зовнішнього впливу, особливостей діяльності суб'єктів їх взаємодії та координації.

Принцип взаємодії та координації суб'єктів профілактики правопорушень є актуальним для підвищення ефективності такої діяльності, уникнення дублювання заходів та всебічного охоплення сфер дії такої профілактики. Саме з цією метою ми наполягаємо на створенні координаційного органу у сфері профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, який би узагальнював та скеровував діяльність суб'єктів на державному та місцевому рівнях. Також з цією метою вважаємо за необхідне прийняття нормативно-правового акту, який би врегульовував відносини взаємодії та координації суб'єктів щодо профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків.

Принцип комплексності цілком komponується з попереднім принципом, адже комплексність профілактики правопорушень полягає у всебічному охопленні різних сфер суспільного буття та напрямків профілактичної діяльності. Саме за рахунок взаємодії та координації можна досягти комплексності вирішення питання профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків. Комплексність виражається у тому, щоб вплинути на всі об'єкти профілактики, залучити найбільше громадськості до загальнопрофілактичної діяльності, врахувати всі особливості вчинення таких правопорушень у профілактичних заходах тощо.

Принцип науковості передбачає залучення наукових інституцій для

вироблення нових форм, методів та засобів профілактичної діяльності у сфері незаконного обігу наркотичних речовин. Наприклад, результатом наукових розробок вчених Харківського національного університету внутрішніх справ у 2019 році стало запровадження чат-боту, який дозволив блокувати усім бажаним онлайн – крамниці, які реалізують наркотичні засоби [64].

Останнім моментом, на якому ми зосередимо увагу у даному підрозділі, є характеристика суб'єктів профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Аналіз нормативно-правових актів та наукових надбань з даного питання дозволяє висловити думку, що такими суб'єктами варто вважати фізичних та юридичних осіб, які уповноважені застосовувати профілактичні заходи щодо попередження адміністративних правопорушень у визначеній сфері.

Погоджуємося, що найбільш раціональним є характеристика суб'єктів профілактичної діяльності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів як системи, оскільки це дозволяє з найбільшою повнотою досліджувати сфери й умови оптимального функціонування кожного елементу і їхньої сукупності. Характеристика суб'єктів профілактики як елементів системи здійснюється залежно від спрямування їх діяльності та завдань у цій сфері, їх територіальної та відомчої специфіки, їх рівня взаємодії з іншими елементами системи. Суб'єкти профілактичної діяльності можна класифікувати залежно від їх ступеня спеціалізації щодо виконання профілактичних завдань, від рівнів, видів та форм профілактики, методів профілактичного впливу, території та часових меж діяльності [65].

Ми класифікуємо класифікувати їх на такі види:

– державні та недержавні суб'єкти профілактики відмежовуються за

⁶⁴ Чат-бот «Стоп наркотик» допоміг заблокувати понад 300 наркокрамниць, боротьба з наркочумою триває. <https://univd.edu.ua/uk/news/6462>

⁶⁵ Назар Юрій Степанович Взаємодія територіальних органів внутрішніх справ із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень URL: https://revolution.allbest.ru/law/00287496_0.html

характером їх підпорядкування. Так, наприклад, дільничний офіцер поліції є державним суб'єктом і здійснює профілактику адміністративних правопорушень, а громадська організація «Спорт проти наркотиків» є недержавним суб'єктом. Державні суб'єкти профілактики правопорушень здійснюють свою діяльність на підставі законів та інших нормативно-правових актів, підпорядковані вищим державним органам, мають внутрішню субординаційну структуру, уособлюють волю держави. Недержавні суб'єкти профілактики правопорушень діють за власною ініціативою; діють на підставі статуту або без нього (окремі громадяни); звітують про свою діяльність перед державою (наприклад, якщо це офіційна громадська організація, волонтерський центр) або не звітують (окремі громадяни за власною ініціативою здійснюють флешмоб проти наркотиків, тощо); мають можливість обирати напрямок і формат профілактичної діяльності, форми, способи її реалізації;

– медичні, освітні, правоохоронні, громадські. Такий розподіл суб'єктів профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів базується на характеристиці вчинюваних діянь, сферах, з якими межують правопорушення. Серед медичних суб'єктів профілактики правопорушень можемо виділити Міністерство охорони здоров'я, аптеки, наркодиспансери, тощо. Медичні суб'єкти своєю основною діяльністю мають надання медичної допомоги, охорону здоров'я населення України, а опосередковано здійснюють профілактику правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, пропагуючи здоровий спосіб життя, реалізуючи програми лікування наркоманії, реабілітації та ресоціалізації хворих на наркоманію, тощо.

До освітніх суб'єктів ми відносимо заклади освіти (дошкільної, повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти [66]), які в рамках освітньої діяльності здійснюють виховну та культурологічну функції. Опосередкована та безпосередня профілактична діяльність щодо попередження адміністративних правопорушень конкретними особами – учасниками освітнього процесу та на території закладів освіти – така

⁶⁶ Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

роль освітніх закладів у профілактиці правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин.

Правоохоронні суб'єкти профілактики правопорушень передбачають основним своїм завданням запобігання вчинення правопорушень, боротьба з ними. До таких суб'єктів відносяться органи та підрозділи Національної поліції, прокуратури, юстиції, а також суди.

Громадські суб'єкти профілактики на добровільних засадах здійснюють профілактику адміністративних правопорушень, діють на власний розсуд та з власної ініціативи. Громадські організації, волонтерські об'єднання, трудові колективи, профспілки, окремі громадяни, тощо становлять основу таких суб'єктів. Такі суб'єкти зазвичай займаються просвітницькою, виховну та інформаційну функцією, надають медичну допомогу особам, залежним від наркотиків, формуючи негативне ставлення до правопорушень, пов'язаних з наркотиками, а також створюючи умови для унеможливлення вчинення таких правопорушень. Зазвичай такі суб'єкти здійснюють морально-психологічний вплив на громадськість.

— контролюючі та просвітницькі суб'єкти профілактики відрізняються напрямком своєї діяльності та методами впливу на потенційного правопорушника. Якщо контролюючі суб'єкти, наприклад, надають ліцензію на діяльність з обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів та контролюють діяльність об'єктів, яким надано таку ліцензію, визначають ступінь дотримання норм законодавства об'єктом тощо (наприклад, державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками), то просвітницькі суб'єкти пропагують здоровий спосіб життя, роз'яснюють шкоду, завдану наркотиками, тобто впливають на свідомість громадян вербальними засобами та інформаційними повідомленнями;

— центральні, місцеві та міжрегіональні суб'єкти профілактики адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів відрізняються за територіальністю. До центральних суб'єктів можна віднести Міністерство внутрішніх справ, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство освіти та

науки, Міністерство юстиції, Національна поліція тощо. До міжрегіональних суб'єктів профілактики, на наш погляд, відносять державна служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, Управління забезпечення формування державної політики у сфері протидії наркозлочинності МВС України, Департамент боротьби з наркозлочинністю Національної поліції та інші. До місцевих суб'єктів можемо віднести органи місцевого самоврядування, відділення поліції, місцеві засоби масової інформації, місцеві громадські організації, тощо.

— неспеціалізовані та спеціалізовані. Для неспеціалізованих суб'єктів профілактика адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів не є основним завданням. Наприклад, медичні заклади, аптеки, заклади освіти, засоби масової інформації, тощо. Для спеціалізованих суб'єктів профілактика адміністративних правопорушень в цілому та у сфері незаконного обігу наркотиків являється основною прерогативою, основним завданням. До таких суб'єктів відносимо дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громади, підрозділи боротьби з наркозлочинністю, підрозділи ювенальної превенції, тощо.

Тобто спеціалізованими суб'єктами профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів є окремі підрозділи Національної поліції, на діяльності яких ми детальніше зупинимося у підрозділі 2.3 даного дисертаційного дослідження;

Враховуючи сказане, суб'єктом профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів є фізичні або юридичні особи, діяльність яких прямо або опосередковано спрямована на здійснення профілактики правопорушень у зазначеній сфері. Для таких суб'єктів характерні наступні ознаки: це фізична або юридична особа; прямо або опосередковано компетентна здійснювати заходи щодо профілактики правопорушень у визначеній сфері; має можливість обирати конкретні заходи у напрямку профілактичної компетенції; взаємодіє з іншими суб'єктами профілактики в рамках наданих законодавством повноважень, а

також координує свою діяльність з вищестоячими підрозділами та посадовими особами.

У системі профілактики взаємодія суб'єктів є одним із системоутворюючих факторів, який зумовлює детермінованість елементів та забезпечує їх нормальне функціонування. У сучасних умовах взаємодія між суб'єктами профілактики покликана оптимізувати профілактичну діяльність з урахуванням подальшої її спеціалізації, комплексності та системності. Спеціалізація суб'єктів передбачає чітке розмежування функцій, посилення профілактичного впливу на основному напрямку, за рахунок зменшення сил та засобів на інших напрямках, створення різноманітних спеціалізованих органів для профілактики окремих видів адміністративних правопорушень. Враховуючи те, що боротьба з таким складним та неоднорідним соціальним явищем як адміністративна деліктність повинна здійснюватися комплексно, системно, процес диференціації функцій та їх здійснення неможливе без відповідного узгодження, інтенсивної інтеграції сил і повноважень зазначених суб'єктів. Основною метою взаємодії територіальних суб'єктів профілактики адміністративних правопорушень є досягнення між ними оптимального рівня організаційних зв'язків, що дозволить більш ефективно здійснювати нейтралізацію, блокування та усунення причин і умов адміністративної деліктності [⁶⁷, С. 7-8].

Однією з умов досягнення цієї мети є належне правове забезпечення діяльності суб'єктів профілактики адміністративних деліктів та їх взаємодії. Існуючі норми, що регулюють взаємодію в профілактиці адміністративних правопорушень не мають єдиної спрямованості, вони роз'єднані і не створюють ефективної системи правового забезпечення профілактичної діяльності. Такий стан речей призводить до того, що регулювання профілактики все більше здійснюється на місцевому та регіональному рівнях. З одного боку, є позитивні

⁶⁷ Назар Ю.С. Взаємодія територіальних органів внутрішніх справ із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Спеціальність 12.00.07 - адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Львів. 2007. 20 с.

моменти в тому, що правове регулювання профілактики правопорушень здійснює суб'єкт, який сам знаходиться в системі профілактики, наділений координаційними можливостями, а, отже, і більш ефективно відповідає на зміни у середовищі функціонуючої системи. З іншого боку, без правових норм, що визначають основи державної політики у профілактичній діяльності, важко досягти позитивного результату за допомогою правотворчості органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій [68, С. 7-8].

Таким чином, теоретична конструкція профілактики адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів є запорукою подальшого наукового дослідження, комплексного висвітлення основних аспектів дисертаційного дослідження, аналізу чинного законодавства у досліджуваній сфері і формування обґрунтованих пропозицій щодо його удосконалення.

⁶⁸ Назар Ю.С. Взаємодія територіальних органів внутрішніх справ із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Спеціальність 12.00.07 - адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Львів. 2007. 20 с.

2.2. Об'єкти профілактики адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів

Раніше профілактика вживання наркотиків обмежувалася випуском брошур, що попереджають молодь про небезпеки наркотиків, проте поведінка молоді при цьому практично не змінювалася. В даний час наука дозволяє нам діяти інакше. Стратегії профілактики, засновані на наукових доказах роботи з сім'ями, школами та спільнотою, можуть забезпечити збереження здоров'я і безпеки дітей та молоді, особливо найбільш маргіналізованих і бідних молодих людей, у дорослому і літньому віці. Кожна гривня, витрачена на профілактику, сприяє економії щонайменше ста гривень в майбутньому: мова йде про витрати, пов'язані з охороною здоров'я, соціальні витрати і витрати, пов'язані із наслідками злочинності [69].

Основна мета профілактики зловживання наркотичними речовинами полягає в тому, щоб допомогти людям, в тому числі молоді, уникнути або відстрочити початок вживання наркотиків, або, у випадку, якщо вони вже почали вживати їх, уникнути розвитку деструктивних наслідків (наприклад, залежність). Однак загальна мета профілактики зловживання наркотичними речовинами набагато ширше: вона полягає у здоровому і безпечному розвитку дітей і молоді для того, щоб вони могли реалізувати свої таланти та потенціал і внести вклад у суспільство. Ефективна профілактика зловживання наркотичними речовинами робить істотний внесок у позитивну взаємодію дітей, молоді та дорослих зі своїми сім'ями, школою, роботою і співтовариством [70].

Одним із основних елементів системи профілактики правопорушень

⁶⁹ Spoth, R. L., Clair, S., Shin, C., & Redmond, C. (2006). Long-term effects of universal preventive interventions on methamphetamine use among adolescents. Archives of pediatrics & adolescent medicine, 160(9), 876 [Spoth, R. L., Clair, S., Shin, C., & Redmond, C. (2006)]

⁷⁰ Міжнародні стандарти з профілактики вживання наркотиків. <https://udpu.edu.ua/images/news/old/2018/09/06/3742/files/mijnarodni-standarti-z-profilaktiki-281-29.pdf>

являються об'єкти такої профілактики, тобто те, на що спрямовані профілактичні заходи. Доцільно відрізнити поняття об'єкту профілактики та об'єкта правопорушення, адже об'єктом правопорушення виступають суспільні відносини, які порушені протиправними діями, а об'єктом профілактики виступають особи або явища, які сприяють вчиненню правопорушення, але у випадку впливу на них унеможливають його вчинення.

Особливістю профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів є широке коло та специфіка об'єктів такої профілактики. В загальному вигляді дискусія серед науковців з приводу видів об'єктів профілактики в Україні відсутня, тому перелік видів об'єктів профілактики за своїм змістом, як в адміністративно-правовому, так і в кримінально-правовому трактуванні приблизно сталий.

Так, Литвинов О.М. зазначає, що об'єктом профілактики виступають криміногенні чинники, на які спрямовано діяльність відповідних суб'єктів [71, с. 27]. Це загальне тлумачення дефініції, яке в цілому є правильним, але не уточнюючим.

У своєму дисертаційному дослідженні Бугайчук К.Л., розглядаючи явище профілактики у загальному вигляді, до об'єктів профілактики відносить: адміністративну деліктність та її види; причини та умови, які сприяють їй; особи, які вчинили адміністративні проступки, а також окремі «фонові явища» (пияцтво, проституція, наркоманія) [72].

Проаналізувавши позиції вітчизняних науковців, Дембіцька С.Л. виділяє такі види об'єктів профілактики: процеси та явища, що обумовлюють вчинення правопорушень; протиправна діяльність; особа правопорушника [73, с. 108-109].

До об'єктів профілактики адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів

⁷¹ Литвинов О.М. Функціональні аспекти профілактики злочинів. Південноукраїнський правничий часопис. 2010. № 2. С. 26-28.

⁷² Бугайчук Костянтин Леонідович. Адміністративні проступки: сутність та організаційно-правові заходи їх профілактики. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, 12.00.07. Харків, 2002

⁷³ Дембіцька С.Л. Профілактика правопорушень як спосіб встановлення та зміцнення правопорядку в суспільстві. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. № 1. Том 2. С. 107-110.

ми будемо відносити адміністративну деліктність; етіологію; фізичних та юридичних осіб, а також «фонові явища» (зокрема, наркоманію, токсикоманію). Розкриємо зміст кожного з визначених нами об'єктів профілактики більш детально.

Антинаркотичне законодавство містить низку адміністративно-правових норм спрямованих на протидію зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами і прекурсорами. Одним із таких заходів є адміністративна відповідальність, яка є ефективним засобом запобігання та профілактики суспільно небезпечних правопорушень.

КУпАП метою адміністративного стягнення визначає виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами [74, ст. 23]. Відповідно принцип профілактичної спрямованості адміністративної відповідальності закріплений на законодавчому рівні. Отже, адміністративні правопорушення так само являються об'єктами профілактичного впливу.

Адміністративна відповідальність за незаконні дії з наркотичними засобами і психотропними речовинами, має ознаки, властиві для адміністративної відповідальності взагалі й такі, що відрізняють її від інших видів, які відносяться:

1) щодо винних, які вчиняють правопорушення у даній сфері, застосовують тільки наступні адміністративні стягнення: штраф, конфіскація незаконно вирощуваних наркотиковмісних рослин та адміністративний арешт;

2) притягнення до адміністративної відповідальності можливе у результаті вчинення адміністративних проступків, передбачених статтями 44, 44-1, 106-1, 106-2, 130 КУпАП;

3) право притягнення до адміністративної відповідальності надано посадовим особам органів внутрішніх справ і суду (суддям);

4) порядок притягнення до адміністративної відповідальності встановлено законодавством і полягає в обов'язковому складанні протоколу,

збиранні й оцінці доказів, винесенні постанови тощо.

В юридичній науці під адміністративною відповідальністю за незаконний обіг наркотиків розуміють специфічне реагування держави на адміністративне правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин і прекурсорів, яке полягає у застосуванні органом (посадовою особою) адміністративної юрисдикції передбаченого законом стягнення до порушника.

Чинний КУпАП містить низку примусових заходів спрямованих на попередження наркотизму, проте існують і норми, які звільняють від адміністративної діяльності. Вищевказаним питанням присвячено ст. 44, 44-1, 106-1, 106-2, 130. Більш детальний аналіз складів адміністративних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин і прекурсорів був здійснений у першому розділі, тому детально зупинятися на кожному з них ми не будемо.

Етіологія правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів являється одним із основних об'єктів профілактики. З метою визначення конкретних причин та умов даного виду правопорушень з'ясуємо сутність категорій та їх характеристику.

У сучасній науці теоретики права (М.С. Кельман, О.Г. Мурашин, Н.Г. Хома) під причинами правопорушень розуміють комплекс явищ об'єктивного й суб'єктивного характеру, які здатні детермінувати протиправну поведінку суб'єктів права [⁷⁵, с. 466]. Окремі вчені визначають причини правопорушень як об'єктивні й суб'єктивні чинники, що спонукають особу до вчинення правопорушення (Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвєєва, О.Ф. Скакун) [⁷⁶, с. 328; ⁷⁷, с. 461]. Звернемо увагу на те, що, за цим формулюванням, розуміння причин правопорушень зводиться лише до факторів, які впливають на конкретну особу, що вчинює правопорушення, тобто мова йде про причини правопорушення, які проявляються на індивідуальному рівні. Не можна повністю погодитися з

⁷⁵ Кельман М.С., Мурашин О.Г., Хома Н.Г. Загальна теорія держави та права : підручник. Львів : Новий світ-2000, 2003. 584 с

⁷⁶ Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. 2-е вид. Харків : ТОВ «Одіссей», 2008. 432 с.

⁷⁷ Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник. 2-ге вид. Київ : Алерта, ЦУЛ, 2011. 520 с

авторами цього визначення, оскільки така трактовка причин правопорушень не відображує існування різноманітних чинників, окрім суб'єктивних та об'єктивних, які являють собою цілий комплекс негативних соціальних явищ.

На думку інших фахівців (Л.В. Авраменко, О.В. Петришин, М.В. Цвік та ін.), причини правопорушень – це передусім соціальні явища різного рівня, що призводять до їх учинення на масовому, груповому й індивідуальному рівнях у будь-якій відносно самостійній сфері суспільства [⁷⁸, с. 370]. Зазначене твердження варто вважати більш вдалим, оскільки авторами враховано рівні, на яких учинюються правопорушення, – масовий, груповий та індивідуальний. До цього варто додати, що явища, які породжують правопорушення, є негативними проявами соціальної дійсності. Зазвичай причини правопорушень пов'язуються із соціальними суперечностями, конфліктами, які відбуваються в суспільстві між державами, націями, групами людей.

До таких суперечностей належать міжособові, внутрішньоособові суперечності. Згідно з теорією соціальних відхилень, соціальні суперечності, які властиві тій або іншій суспільно-економічній формації, – це лише найзагальніша причина соціальних відхилень.

Дослідники з теорії держави і права також підкреслюють, що основна причина протиправної поведінки людини пов'язана з різноманітними суперечностями, які впливають на дестабілізацію нормального функціонування соціального середовища [⁷⁹, с. 466]. При цьому вчені на перше місце ставлять суперечності, що виникають у сфері економіки.

Дійсно, з падінням рівня життя населення зростає кількість правопорушень у державі. Зростання безробіття призводить до зростання кількості крадіжок, грабежів, розбійних нападів, убивств тощо. Нині з розвитком зовнішньоекономічних зв'язків держави питання боротьби з контрабандою вже вийшли за межі кримінологічних досліджень і є одним із

⁷⁸ Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін. ; за ред. докт. юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, докт. юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.

⁷⁹ . Кельман М.С., Мурашин О.Г., Хома Н.Г. Загальна теорія держави та права : підручник. Львів : Новий світ-2000, 2003. 584 с

пріоритетних завдань захисту економічних інтересів України.

Причини правопорушень поділяються на певні види за різними критеріями, що дає більш повне уявлення про їх сукупність. Передусім необхідно виокремити типи причин, що виражають різноманіття сторін причинно-наслідкових відносин, підставою для класифікації яких обрано загальнодіалектичні характеристики процесу розвитку загалом. У різних наукових джерелах указуються такі види причин, як необхідні й випадкові; загальні й окремі; загальні, особливі й одиничні; істотні й неістотні; глибинні, основні, головні та другорядні причини; формальні і змістовні; можливі й дійсні; повні та специфічні тощо.

Так, зокрема, залежно від цільового змісту причинних дій, що відрізняються силою впливу і значущістю своєї ролі в процесі заподіяння, спричинення дії, існують глибинні, основні, головні та другорядні причини.

На думку Б.І. Клейнера, глибинні причини виокремлюються як внутрішні зв'язки різноманітних дій і відносин людей, що діють як в історичному процесі, так і в процесі функціонування суспільства. Глибинні причини цим відрізняються від поверхневих зв'язків, фактів, зовнішніх процесів тощо, які доступні прямому, безпосередньому спостереженню та закладені в основу зовнішніх, видимих явищ, подій. Основні причини відіграють вирішальну роль у розвитку системи, визначальним чином впливають на всю сукупність наявних і можливих причин. Кожне явище, що розглядається як наслідок, відчуває вплив декількох похідних, вторинних причин. Вторинні причини чималою мірою впливають на явища-наслідки, причинно визначають у них важливі деталі й риси ^[80]. Учений виокремлює головні причини в протилежність неголовним (додатковим, допоміжним) причинам. Нове явище-наслідок не може з'явитися, виникнути без головних причин. Головні й основні причини тісно пов'язані між собою, проте не всі основні причини є головними, не всяка головна причина є основною. Усе залежить від конкретної причинної ситуації ^[81, с. 75; 82].

Вважаємо за необхідне встановити всю сукупність явищ, які обумовили її

⁸⁰ Клейнер Б.И. Социальная причинность: ее природа и специфика. Москва : Высш. школа, 1991. 127 с

вчинення, з вичерпною повнотою реагувати на них шляхом внесення одного чи декількох подань у різні інстанції. В адміністративному процесі повинна бути розроблена певна схема обставин, що сприяють вчиненню зазначених правопорушень, які повинні бути спрямовані на формування антисуспільних поглядів та звичок ^[83].

Особливу стурбованість з огляду на соціально-економічні кризові явища викликає систематичний характер вживання наркотиків, заборонених до обігу, а також вживання не за медичним призначенням наркотичних лікарських засобів, підвищення рівня захворювання на інфекційні хвороби, зокрема ВІЛ-інфекції людей, які перебувають у близькому оточенні споживачів ін'єкційних наркотиків, та збільшення кількості злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, що значною мірою зумовлено:

- невисоким рівнем ефективності і недостатньою науковою обґрунтованістю профілактичних, соціально-медичних, правоохоронних заходів протидії наркоманії та наркозлочинності;
- підвищенням рівня вживання наркотиків, заборонених до обігу, а також вживання не за медичним призначенням наркотичних лікарських засобів, що може викликати наркотичну залежність;
- збільшенням обсягів нелегального виробництва наркотиків та їх контрабанди;
- об'єднанням наркобізнесу, корупції, тероризму та інших форм організованої злочинності;
- ускладненням доступу до наркотичних лікарських засобів через надмірну зарегульованість порядку їх обігу;
- відсутністю в Україні єдиної системи моніторингу ситуації у сфері

⁸¹ Клейнер Б.И. Социальная причинность: ее природа и специфика. Москва : Высш. школа, 1991. 127 с

⁸² Сєрих О.В., Причини й умови правопорушень як предмет дослідження доктринальної деліктології URL: http://www.lsej.org.ua/6_2021/7.pdf

⁸³ О. Л. Хитра О. Л. Причини та умови, які сприяють поширенню та вчиненню правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів із залученням неповнолітніх URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3198/1/55.pdf>

незаконного обігу наркотиків [⁸⁴].

Поширення наркоманії серед молоді вчені також пов'язують із бездуховністю молодого покоління, невмінням впоратися з емоційними стресами, проблемами у вихованні й неготовністю до боротьби з труднощами, небажанням організувати свій вільний час, знайти місце в житті й зайняти себе корисною справою [⁸⁵, с. 362].

Останнім видом об'єктів профілактики є особи, до яких застосовуються профілактичні заходи. На наш погляд усіх осіб, до яких застосовуються профілактичні заходи можна поділити на фізичних та юридичних осіб.

Зауважмо, що заходи загальної профілактики застосовуються до усіх громадян, шляхом формування культури, правосвідомості, правомірної поведінки на осіб.

До фізичних осіб, які є об'єктами індивідуальної профілактики у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, ми відносимо осіб, яким встановлено діагноз «наркоманія», піднаглядні особи, медичні працівники, тощо.

Стан і негативні тенденції злочинів, що пов'язані з незаконним обігом наркотиків, багато в чому визначаються особливостями особи наркозлочинця. Таких осіб можна поділити на дві групи. Насамперед це споживачі наркотиків із властивою психологічною та фізичною залежністю від них. Задоволення потреби в наркотиках – визначальна риса їх особистості, що впливає на подальшу протиправну і навіть злочинну поведінку. Мотиви такої поведінки пов'язані не стільки з їх освітнім, культурним, професійним рівнем, скільки з деформацією під впливом наркотиків морально-психологічних якостей. Наступна група включає у себе осіб, які безпосередньо брали участь у незаконному обігу наркотиків, вони не обов'язково є наркозалежними особами. Характеристики особистості таких осіб мало у чому відрізняється від

⁸⁴ Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 735-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80#Text>

⁸⁵ Хитра О.Л. Причини та умови, які сприяють поширенню та вчиненню правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів із залученням неповнолітніх. Актуальні проблеми держави та права. 2014. Випуск 74. С. 359-365

характеристик корисливого, насильницького злочинця [⁸⁶].

Аналіз зміни вікової структури виявлених осіб, які вчинили злочини, пов'язані з наркотиками, засвідчив, що на фоні загального зростання їх кількості спостерігається тенденція зменшення частки виявлених осіб віком 14-17 рр. та частки виявлених осіб віком 18-28 рр., в той час як зросла частка виявлених осіб інших вікових категорій. З цього можна зробити висновок, що злочинність такого типу певною мірою «подорослішала». Ця ситуація, можливо, пояснюється тим, що людині у віці після 30 років важче знайти пристойну роботу [⁸⁷].

Викликає занепокоєння той факт, що серед виявлених осіб, які вчинили злочини, пов'язані з наркотиками, на фоні усталення загальної кількості таких осіб спостерігається збільшення частки раніше судимих осіб, у переважній більшості за злочини, пов'язані з наркотиками (20%). Тобто особи, які перебувають під адміністративним наглядом також потребують посилення заходів профілактики.

Робота з особами, які зловживають наркотиками або допускають їх немедичне вживання, ведеться співробітниками органів поліції диференційовано з урахуванням: характеру і ступеня суспільної небезпеки вчинених ними правопорушень, пов'язаних з наркотиками, їх наслідків і особистісних характеристик; соціально-економічних, сімейно-педагогічних, культурологічних та інших причин.

Заходи індивідуальної профілактики правопорушень, пов'язаних з наркотичними засобами та психотропними речовинами, проводяться планомірно, активно і наступально, з використанням усіх сил і засобів, з тим, щоб виключити формування злочинного умислу, запобігти правопорушенням, пов'язаним з наркотиками, на стадії їх підготовки. При виявленні у осіб, що вживають наркотики, психічних відхилень, наявності діагнозу «наркоманія», «токсикоманія» індивідуально-профілактична дія планується і здійснюється з

⁸⁶ Кримінологічна характеристика злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків URL: <http://www.um.co.ua/3/3-6/3-68920.html>

⁸⁷ Антинаркотична профілактика: навчальний посібник / кол.авторів. Київ. 2013. – 184 с.

урахуванням рекомендацій лікаря психіатранарколога, а також при його участі у розробці і проведенні заходів медичного характеру.

Спостереження за такими особами здійснюється безпосередньо або опосередковано, або те й інше одночасно для забезпечення контролю за їх поведінкою за місцем проживання, роботи, проведення дозвілля з метою отримання інформації про зміни, що відбуваються під впливом індивідуальної профілактики.

Безпосереднє спостереження полягає у регулярному відвідуванні співробітником поліції зазначених місць під певним приводом (наприклад, перевірка обмежень, встановлених відстрочкою виконання вироку) для перевірки їх в години ймовірного прийому наркотиків. Іншою відомою формою спостереження є медичний контроль, який встановлюється щодо осіб, які проходять амбулаторний курс лікування від наркоманії. У разі припинення особою, що страждає на наркотичну залежність, вживання наркотичних засобів, спостереження за нею необхідно продовжити щоб уникнути зриву.

Результативність індивідуальної профілактики осіб, які допускають немедичне вживання наркотичних засобів, досягається працівниками поліції шляхом: – безпосередньої участі у підборі для проведення виховної роботи найбільш підготовлених у педагогічному відношенні осіб; – постійного контролю за безперервністю індивідуального профілактичного впливу; – своєчасного реагування на ослаблення індивідуальної профілактики, упущення в роботі з боку вихователів, батьків і т. д.

Успішне проведення заходів індивідуальної профілактики правопорушень, пов'язаних з наркотиками, вимагає від працівника поліції знань юридичного, медичного і психологічного характеру. При вирішенні завдань індивідуальної профілактики першочергову увагу необхідно приділяти профілактованим з числа осіб, раніше судимих, засуджених умовно або до мір покарання, не пов'язаних з позбавленням волі, за наркозлочини. Саме вони найчастіше стають активними учасниками вживання наркотиків, грають роль організаторів розповсюдження наркотичних і психотропних речовин серед осіб з групи «підвищеного ризику». Нерідко вони долучають до вживання

наркотиків інших осіб, особливо підлітків, як найбільш психологічно схильних до цього.

Робота з профілактованими особами ведеться поліцейськими диференційовано з урахуванням позитивних і негативних властивостей їх особистості, характеру і ступеня суспільної небезпеки, скоєних ними правопорушень, пов'язаних з наркотиками, а також відомостей про їх негативні і позитивні зв'язки.

Ще одним із об'єктів профілактики мають стати медичні працівники, які під час здійснення своєї роботи безпосередньо контактують наркотичними речовинами для медичного призначення. Роз'яснювальна робота, а також комплексне запровадження контролюючих заходів з боку держави сприятиме підвищенню рівня профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків. Прикладом таких профілактичних заходів може бути запровадження відпуску виключно за рецептом ліків, які містять наркотичні речовини або їх компоненти.

Приватні господарі, які мають у власності або в оренді земельні ділянки, також є об'єктами профілактики. Комплексне застосування інформаційних заходів та заходів стимулювання сприятиме подоланню такої проблеми.

Юридичні особи, як об'єкти профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, також можуть бути представлені різними категоріями. Наприклад, приватні сільськогосподарські підприємства, аптеки, медичні заклади, підприємства, що отримали ліцензію на проведення господарської діяльності з культивування рослин, на право ввезення на територію України наркотичних засобів, тощо.

Зауважимо, що для сільських районів характерними напрямками пошуку є встановлення осіб, які займаються незаконним культивуванням маку та конопель. Такий пошук проводиться із застосуванням оперативно-розшукових заходів, а також за допомогою повідомлень негласного апарату із залученням органів місцевої влади, громадськості, шляхом проведення спільних подвірних обходів.

Для великих міст характерним є вторинний збут наркотичних засобів,

психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. У містах профілактичні заходи необхідно проводити серед таких категорій осіб:

- споживачів наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, які не користуються послугами збувачів зазначених речовин. При цьому вони досить часто об'єднуються у стійкі групи, що займаються самостійною заготівлею наркотичної сировини шляхом її розкрадання з легальних посівів нарковмісних рослин, земельних ділянок громадян, збиранням пожнивних залишків чи дикорослих нарковмісних рослин, а також їх закупівлею у жителів сільських регіонів;

- споживачів наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, які самостійно виготовляють зазначені речовини з інших хімічних речовин або із лікарських засобів;

- працівників хімічної промисловості, які мають доступ до реактивів та прекурсорів, необхідних для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів;

- медичного персоналу, який має доступ до наркотичних засобів та психотропних речовин;

- споживачів наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, які закупають у наркоторговців готові для вживання речовини, при цьому наркоспоживачі практично завжди втягуються в роздрібну торгівлю зазначеними речовинами та схиляють до їх вживання інших осіб;

- повій, значна кількість яких зловживають наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами та займаються проституцією лише з метою отримання коштів для їх придбання;

- осіб, раніше судимих за вчинення злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, чи осіб, які раніше зловживали наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами та мають зв'язки в кримінальному середовищі.

Фонові явища також є безпосереднім об'єктом профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Тому варто дослідити саме поняття та «фонові явища»

та зосередити увагу на характеристиці тих явищ, які сприяють вчиненню правопорушень у визначеній нами сфері, зокрема, наркоманії.

Фонові для злочинності явища – це асоціальні, деструктивні види поведінки, які сприяють формуванню особистості злочинця, мають детермінуюче значення у структурі криміногенної ситуації та виконують компенсаторну функцію соціальних інститутів, статусів, ролей. До числа цих явищ відносяться алкоголізація, наркотизація, бродяжництво, безпритульність, проституція, насильство в сім'ї, расизм, ксенофобія, нелегальна міграція та інші асоціальні види діяльності, які деформують особистість і підвалини суспільної моральності [88].

Слід зазначити, що не всі фонові явища є об'єктами профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів. Для нашого дослідження має значення наркоманія, як феномен, який межує з адміністративними правопорушеннями. Поширення наркоманії в Україні супроводжується і зростанням рівня наркозлочинності у світі. Як відзначає А. Волощук, за інформацією ООН, наразі у світі нараховується 200 мільйонів споживачів наркотиків. Щорічний прибуток від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів складає від 55 до 400 мільярдів доларів, що становить не менше 8 % світового валового продукту [89, с. 190].

На законодавчому рівні в Україні встановлено, що наркоманія – це психічний розлад, зумовлений залежністю від наркотичного засобу або психотропної речовини внаслідок зловживання цим засобом або цією речовиною [90].

Стан наркоманії характеризується трьома властивостями: 1) непереборне бажання або потреба продовжувати вживати наркотики і діставати їх будь-якими способами; 2) прагнення збільшувати дози; 3) залежність психічного, а

⁸⁹ Волощук А. М. Основні підходи, на яких базується політика держав щодо нелегального обігу наркотиків. Південноукраїнський правничий часопис. 2013. № 2. С. 190–193.

⁹⁰ Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України від 15.02.1995 № 62/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 10. ст.62.

іноді і фізичного характеру від дій наркотика [91].

Так званий синдром наркоманії виникає лише в результаті прийняття наркотичного засобу, незалежно від того, чи відбувається це випадково або після систематичного вживання. Етапи цього процесу, що протікає повільніше або швидше, в основному наступні: 1) Початкова ейфорія, часто дуже короткочасна. Вона характерна для певних наркотичних речовин (особливо морфію і опіуму), а не для усіх засобів. У такому стані підвищеної дратівливості, химерних і часто еротичних видінь людина втрачає контроль над собою; 2) Толерантність носить тимчасовий характер. Це явище пояснюється реакцією організму на дію однієї і тієї ж дози речовини, що приймається неодноразово. Поступово організм реагує слабше; 3) Залежність. Більшість дослідників дійшли висновку, що залежність – явище як фізичне, так і психічне. Виражається воно класичними симптомами абстиненції або «видалення», які наркозалежна особа переносить дуже важко і з ризиком тяжких органічних або функціональних нападів; 4) Абстиненція (синдром виведення) відбувається зазвичай через 12-48 годин після припинення прийняття наркотика. Наркозалежна особа не може переносити цей стан, що викликає у нього нервові розлади, тахікардію, спазми, блювоту, діарею, слинотечу, підвищену секрецію залоз. При цьому з'являється нав'язливе бажання знайти токсичну речовину будь-якою ціною! Різке «виведення» наркозалежної особи призводить до несамовитих і вкрай небезпечних проявів, які можуть в деяких випадках викликати справжні колапси, як це буває з морфіністами. Це різновид *delirium tremens* – білої лихоманки, в яку занурюється невиліковний алкоголік. Напад сам по собі виражає стан гострої потреби в отруті, що стала необхідним чинником внутрішніх процесів.

Залежність від наркотика виникає після декількох прийомів, а іноді навіть після першого, і через півтора-два місяці – наявні всі прояви хвороби. Страждає не тільки психіка, але й внутрішні органи – серце, печінка, нирки, нервова система. Хронічне отруєння наркотиками швидко приводить до інвалідності й

смерті (у середньому від передозування та хвороб, пов'язаних з наркотиками, у нашій державі щорічно помирає у середньому 1500 осіб) [⁹²].

Для правильної організації протидії незаконному наркообігу важливим є інший аспект наркоманії, на який не завжди звертається належна увага, а саме – генезис формування патологічного процесу, що супроводжується вчиненням протиправних дій з наркотичними засобами до виникнення власне наркоманії та її хронічного протікання. Діяння такого роду, по суті, є не іманентною властивістю наркоманії, не її причиною, а умовою, що сприяє розвитку патологічного процесу, притаманного їй. Тут йдеться насамперед про немедичне, безконтрольне вживання наркотичних засобів і ті правопорушення, за допомогою яких задовольняється особиста потреба в таких засобах. У наркології такі дії позначаються поняттями «наркотизація» і «наркотизм» [⁹³].

Варто відзначити, що на нормативному рівні встановлено, що профілактика наркоманії проводиться за такими формами:

універсальна - спрямована на запобігання наркоманії через інформування громадськості про шкоду і наслідки вживання не за медичним призначенням наркотиків та пропаганду здорового способу життя;

селективна - спрямована на запобігання залученню дітей і молоді, які внаслідок біологічних, психологічних або соціальних причин перебувають в обставинах, що спричиняють вживання алкогольних напоїв чи наркотиків (сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах), до вживання психоактивних речовин;

індикативна (профілактика за показаннями) - спрямована на запобігання виникненню рецидивів хвороби [⁹⁴].

Також Кабінетом Міністрів України встановлено, що профілактика

⁹² Фондова лекція з навчального курсу "Незаконний обіг наркотичних засобів та його профілактика" тема: "наркотизм як соціальне явище: поняття, стан та детермінація" URL: <https://www.navs.edu.ua/files/kafedru/kkvp/lectures/lekc1-narkot.doc>

⁹³ Антинаркотична профілактика: навчальний посібник / кол.авторів. Київ. 2013. – 184 с.

⁹⁴ Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 735-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80#Text>

наркоманії в Україні проводиться шляхом:

впровадження апробованих передовою міжнародною та вітчизняною практикою профілактичних стратегій формування життєвих навичок, розроблення нових і удосконалення чинних програм та методик розв'язання наркотичних і алкогольних проблем згідно з вимогами МОН до наукових, науково-методичних та навчальних видань;

забезпечення державної підтримки розвитку системи позашкільної освіти; розроблення та запровадження механізмів координації діяльності державних установ і громадських організацій у сфері профілактики вживання психоактивних речовин не за медичним призначенням;

реалізації стратегій зниження рівня незаконного попиту на наркотики серед молоді, формування в неї життєвих навичок, уміння протистояти ризикам і загрозам, пов'язаним з наркотиками;

підготовки і здійснення комплексу профілактичних заходів, спрямованих на підвищення психолого-педагогічної компетентності батьків, формування у них свідомого відповідального ставлення до виконання обов'язків, пов'язаних з утриманням, вихованням та освітою дітей;

забезпечення навчальних закладів за рахунок бюджетних коштів достатньою кількістю інформаційної та методичної літератури для проведення профілактичної роботи з учнями, їх батьками та педагогічними працівниками;

забезпечення розвитку інфраструктури надання комплексної соціально-педагогічної та медико-психологічної допомоги дітям та їх батькам;

впровадження в програми підготовки та перепідготовки педагогічних працівників та лікарів загальної практики - сімейних лікарів сучасних методик профілактичної роботи з подолання негативних проявів серед дітей, учнівської та студентської молоді;

створення і запровадження методики раннього виявлення дітей, які належать до груп ризику через їх незахищеність та інші чинники, що можуть призвести до початку вживання наркотиків (діти, батьки яких перебувають у трудовій еміграції за кордоном; діти із сімей з проблемами залежності; діти, що отримали психологічні травми внаслідок жорстокого поводження або

сексуального насильства, безпритульні), сприяння захисту їх прав та недопущення соціального відторгнення;

проведення глибокого і систематичного моніторингу, оцінки ефективності профілактики наркоманії і внесення відповідних коректив у її організацію та зміст на основі наявних даних [⁹⁵].

Протиправна діяльність у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів вважається попередженою, якщо в результаті вжитих заходів її учасники повністю добровільно відмовилися від продовження такої діяльності або були притягнуті до кримінальної відповідальності під час підготовки до вчинення злочину у вказаній сфері.

⁹⁵ Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 735-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80#Text>

2.3. Діяльність Національної поліції як суб'єкта забезпечення профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів

Перш за все, зауважимо, що Конституція України визнає безпеку людини найвищою соціальною цінністю поряд з її життям та здоров'ям, честю та гідністю [96]. Її забезпечення відбувається не тільки шляхом покарання винних у злочинах, але і шляхом профілактики вчинення правопорушень, тобто недопущення їх вчинення. Національна поліція України являється центральним суб'єктом профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, що визначено на законодавчому рівні [97], а тому у даному напрямку реалізує гарантії безпеки, надані людині Конституцією України.

Реалізуючи свої повноваження у даній сфері, Національна поліція спирається на норми закону, зокрема Закону України «Про Національну поліцію» [98], який до основних повноважень поліцейського конкретно відносить профілактичну діяльність (пункт 1 частини 1 статті 23). Дана теза продубльовано в Положенні про Національну поліцію [99].

Діяльність щодо профілактики злочинності в широкому розумінні передбачає як загальнодержавні заходи економічного, ідеологічного, правового і виховного характеру, так і спеціальні заходи, які здійснюються оперативними підрозділами правоохоронних органів України. Ці заходи, своєю чергою, можуть бути загальними (наприклад, виявлення й усунення конкретних умов,

⁹⁶ Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

⁹⁷ Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України від 15.02.1995 № 62/95-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 10, ст.62

⁹⁸ Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

⁹⁹ Про затвердження Положення про Національну поліцію: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#n9>

що сприяють вчиненню злочинів) та індивідуальними (застосування профілактичного впливу на осіб, схильних до вчинення злочинів, для припинення замахів на злочин тощо) [¹⁰⁰, с. 128].

Широке розуміння повноваження поліції щодо здійснення профілактики правопорушень конкретизоване в діяльності окремих її структурних елементів, зокрема, в діяльності Департаменту боротьби з наркозлочинністю, патрульної служби, дільничних офіцерів поліції, ювенальної превенції.

У складі МВС України на загальнодержавному рівні напрямки профілактики наркозлочинності визначає Управління забезпечення формування політики у сфері протидії наркозлочинності [¹⁰¹]. Такий висновок можна зробити після аналізу основних завдань та функцій управління. Так, Управління безпосередньо виконує такі завдання:

- участь у забезпеченні формування державної політики у сфері протидії наркозлочинності та здійснення за дорученням МВС координації діяльності у цій сфері;
- вивчення та впровадження позитивного міжнародного та вітчизняного досвіду щодо способів і методів виявлення, документування та припинення фактів незаконного обігу наркотичних речовин;
- забезпечення участі в здійсненні міжнародного співробітництва у сфері протидії транснаціональній та організованій наркозлочинності, налагодження дієвої взаємодії на даному напрямку [¹⁰²].

Як координаційний орган від МВС України, Управління виконує такі функції у напрямку протидії наркозлочинності:

1. Бере участь у розробленні та внесенні пропозицій щодо

¹⁰⁰ Грень Ростислав Романович. Організаційно-правові основи діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидат юридичних наук Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Львів. 2017. 264 с.

¹⁰¹ Офіційний портал МВС України. URL: <https://mvs.gov.ua/uk>

¹⁰² Положення про Управління забезпечення формування державної політики у сфері протидії наркозлочинності: Наказ МВС України від 12.12.2019 № 1038.

забезпечення реалізації державної політики у сфері протидії наркозлочинності, політичних та стратегічних цілей, принципів і напрямків розвитку;

2. Вносить пропозиції щодо вдосконалення законодавства у сфері протидії наркозлочинності;

3. Здійснює аналіз галузевих проблем щодо формування та реалізації державної політики у сфері протидії наркозлочинності, за його результатами розробляє пропозиції стосовно спрямування та координації діяльності Національної поліції України у цій сфері;

4. Бере участь у проведенні наукових, аналітичних, кримінологічних, соціологічних досліджень стану протидії наркозлочинності;

5. Здійснює систематичний аналіз діяльності Національної поліції України у сфері протидії наркозлочинності;

6. Ініціює проведення структурними підрозділами апарату МВС, закладами вищої освіти за специфічними умовами навчання та науково-дослідними установами, що належать о сфери управління МВС, аналітичних та наукових досліджень із актуальних проблем протидії наркозлочинності;

7. Здійснює комплексний аналіз тенденцій та динаміки у сфері протидії наркозлочинності, вчинення суспільно-політичних, соціально-економічних, демографічних та інших факторів, що мають на неї суттєвий вплив, а також причини та умови їх виникнення [¹⁰³].

На загально-державному рівні керівництво Національної поліції також здійснює комплекс заходів, які спрямовані на формування державної політики у сфері подолання розповсюдження наркоманії та правопорушень, вчинених у сфері нелегального обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Аналіз нормативно-правових актів у даній сфері дозволяє виділити повноваження центральних органів Національної поліції щодо профілактики таких правопорушень:

— участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері профілактики наркоманії та правопорушень у сфері незаконного обігу

¹⁰³ Положення про Управління забезпечення формування державної політики у сфері протидії наркозлочинності: Наказ МВС України від 12.12.2019 № 1038.

наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів;

- участь у розробленні та реалізації загальнодержавних програм попередження наркоманії;

- здійснення заходів щодо попередження, виявлення та припинення правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин;

- виявлення осіб, віднесених до групи ризику, та осіб, які епізодично вживають наркотичні засоби, психотропні та токсичні речовини, насамперед, неповнолітніх, які потребують надання медико-соціальної допомоги та направлення їх до відповідних наркологічних закладів і реабілітаційних установ з метою надання їм цієї допомоги, та здійснення обліку таких осіб;

- проведення профілактичної роботи з особами, віднесеними до групи ризику, шляхом організації їхньої зайнятості, просвітницьких і інших заходів;

- виявлення осіб, які залучають неповнолітніх до вживання спиртних напоїв та незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних і токсичних речовин чи до вчинення суспільно небезпечних дій.

Розглянемо окремо особливості діяльності деяких підрозділів Національної поліції щодо профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Департамент боротьби з наркозлочинністю є центральним підрозділом Національної поліції, діяльність якого спрямована на подолання злочинів та правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків. Щодо профілактики таких правопорушень, то Департамент провадить свою діяльність у декількох напрямках шляхом застосування оперативно-профілактичних та профілактичних заходів.

Зміст загальної профілактики Департаменту становить вивчення специфічних криміногенних факторів, що спричиняють незаконний попит на наркотичні засоби і їх протиправну пропозицію з подальшим проведенням заходів, що забезпечують ефективну боротьбу з наркотизмом, враховуючи створення умов, що унеможливають його або ускладнюють його подальший

розвиток. Заходами загальної профілактики, які здійснюють спеціальні оперативні підрозділи поліції з метою профілактики вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів [¹⁰⁴, с. 507; ¹⁰⁵, с.132-133], є: участь та ініціація публічного обговорення фактів, пов'язаних з наркоманією у ЗМІ, з наданням інформації про оперативну обстановку в регіоні та заходи протидії наркозлочинам; проведення комплексних загальнопрофілактичних заходів на зразок «Мак», «Кубло», «Шприц», «Канал» тощо; навчання оперативних працівників визначати нові способи вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів; регулярне обстеження полів, присадибних ділянок з метою запобігання незаконним посівам і вирощуванню наркотичних рослин; блокування каналів переміщення наркотиків через кордон; створення перешкод «відмиванню» грошей та іншого майна, здобутих у результаті наркобізнесу. Розглянемо детальніше заходи профілактики, застосовувані Департаментом боротьби з наркозлочинністю впродовж останніх років.

Традиційною для Департаменту є щорічне проведення системи оперативно-профілактичних заходів під умовною назвою «Мак». Починаючи з кінця травня до кінця вересня працівники Департаменту, співпрацюючи з представниками інших підрозділів Національної поліції, спрямовують свою діяльність на виявлення осіб, які вирощують наркозмісні рослини всупереч закону, а також каналів витоку наркосировини з об'єктів легального культивування в незаконний обіг [¹⁰⁶]. Як приватні садиби селян, так і великі сільськогосподарські підприємства мають бути перевірені в ході поліцейських заходів. У 2022 році операція триває, не зважаючи на бойові дії на території

¹⁰⁴ Шевчук В. М., Шепітько В. Ю., Панов М. П., Коновалова В. О. та ін. Розслідування незаконного обігу наркотичних засобів. Настільна книга слідчого. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: ВД «Ін Юре», 2007. 728 с.

¹⁰⁵ Грень Ростислав Романович. Організаційно-правові основи діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидат юридичних наук Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Львів. 2017. 264 с.

¹⁰⁶ Офіційна сторінка Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України. URL: <https://www.facebook.com/DBN.NP/posts/5379066405480553>

України. У 2021 році за результатами операції було порушено 2729 кримінальних проваджень за ознаками злочину, передбаченого ст. 310 КК України [107]. Крім того, поліцейські ліквідували більше, ніж одинадцять мільйонів рослин маку та конопель, що росли на площі більше, ніж чотириста гектарів [108].

Слід наголосити на тому, що технологічний прогрес вимагає сучасних шляхів вирішення проблеми подолання наркозлочинності. Перехід нелегального бізнесу в онлайн спонукає правоохоронців до пошуку новітніх способів боротьби з незаконним явищем. Новою для української поліції є методика блокування Telegram-каналів з продажу наркотиків за допомогою чат-боту «СтопНаркотик». Кожен українець - користувач чат-боту може долучитися до блокування крамниць в Інтернеті, які здійснюють продаж заборонених речовин. Лише 19.09.2019 було впроваджено в роботу зазначений нами чат-бот, відбулася його презентація, а вже через півроку активної роботи близько 15 000 користувачів заблокували адреса понад тисячі крамниць, діяльність яких є незаконною [109]. У 2021 році було заблоковано понад 2 900 подібних каналів [110].

Ще одним способом привернути увагу суспільства до проблеми, підвищити рівень поінформованості громадян та формувати нетерпиме ставлення, зокрема у молодіжному середовищі, до протиправних дій, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, стали профілактичні акції зі знищення наркографіті. Так, розповсюдженими в останні роки стали профілактичні заходи під умовною назвою «Обери життя», застосовувані поліцейськими спільно з місцевими громадами, в ході яких учасники

¹⁰⁷ Операція «Мак-2021»: Нацполіція виявила рекордну площу незаконних посівів нарковмістних рослин. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/operaciya-mak-2021-nacpoliciya-viyavila-rekordnu-ploshhu-nezakonnix-posiviv-narkovmisnix-roslin>

¹⁰⁸ Там же

¹⁰⁹ Малоголова О.О. Досвід у сучасний стан протидії наркозлочинності в Україні. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2020. № 2 (115). С. 31-39.

¹¹⁰ Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2021 році. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2021/Zvit_NPU_2021_.pdf

зафарбовують наркографіті» з адресами онлайн-крамниць з продажу наркотиків і психотропів [111]. Подібна превентивна робота перекриває канали зв'язку між постачальниками наркотичних речовин та покупцями, запобігає вчиненню злочинів такої спрямованості, сприяє формуванню позитивного мислення серед громадськості.

Цікавим, на наш погляд, є такий профілактичний захід, який проводиться спільно Департаментом боротьби з наркозлочинністю та службами у справах дітей під умовною назвою «Діти вулиці». Під час профілактичних рейдів відбувалася перевірка умов проживання дітей у сім'ях, в яких хоча б один з батьків притягувався до відповідальності за злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, а також профілактична робота з такими батьками. Окремим завданням таких рейдів була профілактика вчинення правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків за участю неповнолітніх осіб [112].

Профілактичним заходом також є благодійні матчі «Футбол проти наркотиків», які регулярно проводяться за участю поліцейських в нашій державі. Основною метою подібного заходу є привернення уваги суспільства до проблеми наркоманії та підтримка здорового способу життя громадянами країни [113].

Варто підсумувати, що поліцейські на постійній основі здійснюють профілактичні заходи серед молоді, спрямовані на запобігання та зниження рівня вживання наркозасобів. Так, за шість місяців 2022 року правоохоронці задокументували понад 18 000 кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків і психотропних речовин. З них, майже 4 000— за незаконний збут. По семи тисячах кримінальних проваджень особам повідомлено про підозру. Припинено діяльність 64 наркоугруповань. Викрито

¹¹¹ Офіційна сторінка Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України. URL: <https://www.facebook.com/DBN.NP/posts/5379066405480553>

¹¹² Офіційна сторінка Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України. URL: <https://www.facebook.com/DBN.NP/posts/5379066405480553>

¹¹³ Офіційна сторінка Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України. URL: <https://www.facebook.com/DBN.NP/posts/5379066405480553>

29 нарколабораторій та 121 наркопритон. З незаконного обігу вилучили понад одну тону наркотичних засобів, а сума арешту, яку поліція наклала на майно наркозбувачів, перевищує двадцять п'ять мільйонів гривень. [114].

Серед заходів індивідуальної профілактики, які реалізують працівники Департаменту боротьби з наркозлочинністю є їх інформаційна та роз'яснювальна робота. Два дані види робіт пов'язані між собою. Безпосередньо працівники Департаменту боротьби з наркозлочинністю офіційно та систематично на своїй сторінці у соціальній мережі Facebook поширюють інформацію щодо результатів їх діяльності, проведених профілактичних заходах, детальних обставинах та статистики виявлених злочинів, наголошуючи на профілактиці їх вчинення та невідворотності покарання. Інформаційна робота – це вагомий важіль у напрямку профілактики правопорушень, у тому числі у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Позитивним аспектом на шляху до профілактики правопорушень вважаємо публічні роз'яснення громадянам України про шкоду від вживання наркотиків, нові види злочинів у даній сфері, способи попередження їх вживання дітьми з боку батьків, детальний опис заходів, які мають вжити батьки з цією метою, а також інформування громади про способи повідомлення про вчинення правопорушень, про шляхи лікування та контакти медичних закладів, які здійснюють таку діяльність, та про інші довідкові дані.

Підсумовуючи, зазначимо, що Департамент боротьби з наркозлочинністю здійснює свою роботу щодо профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів у загальному та індивідуальному напрямках, враховуючи технологічні досягнення та перспективи розвитку злочинності в обраному напрямку.

Крім спеціального Департаменту, інші підрозділи Національної поліції працюють на шляху профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Розглянемо

¹¹⁴ Офіційна сторінка Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України. URL: <https://www.facebook.com/DBN.NP/posts/5379066405480553>

особливості такої діяльності патрульної поліції, служби дільничних офіцерів поліції та підрозділів ювенальної превенції.

Найближче до громади серед представників Національної поліції України є патрульна поліція, офіцери якої цілодобово здійснюють патрулювання вулиць [115]. Сам факт перебування на вулицях міст патрульних являється профілактикою правопорушень, адже патрульні реагують на правопорушення, вживають заходів щодо їх припинення та документування. Велика кількість патрульних машин, осіб у поліцейській формі сприяє профілактиці правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Явне вчинення такого правопорушення неможливе, що створює перепони особам, які мають намір їх вчинити, а у кращому випадку особи відмовляються від задуманого.

Особливістю профілактичної діяльності патрульних поліцейських є можливість використати фактор раптовості в місцях, у яких можуть бути виявлені особи, які вживають або розповсюджують наркотики (занедбані будівлі, розважальні заклади та їх подвір'я, подвір'я навчальних закладів, аптеки, парки, глухі двори тощо).

Підвищення іміджу поліції за рахунок власного прикладу опосередковано також впливає на рівень злочинності в державі, тому популяризація здорового образу життя, любові до спорту, правомірної поведінки, тощо сприяє зниженню охочих вживати наркотики та розповсюджувати їх.

Окремим заходом патрульних поліцейських щодо профілактики вказаної категорії правопорушень є зупинка транспортних засобів та перевірка водіїв на стан сп'яніння, в тому числі наркотичного, тобто профілактика здійснюється під час контролю за дотриманням правил дорожнього руху, забезпечення його безпеки, виконання одного з основних завдань патрульної поліції [116].

¹¹⁵ Про затвердження Положення про патрульну службу МВС: Наказ МВС України від 02.07.2015 № 796. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0777-15?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D1%96%D0%BB%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA#Text>

¹¹⁶ Про затвердження Положення про патрульну службу МВС: Наказ МВС України від 02.07.2015 № 796. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0777-15?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D1%96%D0%BB%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA#Text>

Реалізуючи проєкт «Шкільний офіцер поліції», патрульні також застосовують профілактичні заходи до дітей з метою недопущення в подальшому фактів вживання наркотиків, а також втягнення їх у протиправну діяльність, пов'язану з наркотиками. Спеціально розроблені уроки-роз'яснення у формі гри розраховані для сприйняття різними віковими категоріями. Така форма профілактики якнайменших членів суспільства оптимальна для вибудовування правосвідомого громадянина [117].

Тобто патрульні поліцейські, виконуючи свої безпосередні обов'язки, вже здійснюють профілактику правопорушень, а налагоджена взаємодія з іншими органами та підрозділами поліції, зокрема в частині профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, сприятиме виконанню даного завдання на високому рівні.

Дільничний офіцер поліції або поліцейський офіцер громади (далі – дільничний офіцер поліції) – це основний суб'єкт профілактики правопорушень, у тому числі у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, адже такий поліцейський найкраще знає особливості своєї поліцейської дільниці та оперативної обстановки на ній, а також специфіку осіб, що на цій території проживають.

Костюк В.Л. та Литвин В.В. виділяють три рівні діяльності дільничних офіцерів поліції у сфері незаконного обігу наркотиків: загальний, основний та індивідуальний [118]. Допускаючи істинність даної теорії, схилиємося до загальновідомої класифікації профілактичних заходів, розподіливши їх на загальні та індивідуальні у тому числі і випадку, коли суб'єктом є дільничний офіцер поліції. Охарактеризуємо найбільш поширені заходи профілактики, застосовувані дільничними офіцерами поліції у сфері незаконного обігу

¹¹⁷ Методичні рекомендації щодо проведення просвітницько-профілактичних занять з учнями 1-11 класів за програмою «Школа і поліція». URL: https://www.pedrada.com.ua/files/articles/Shkola_policia_Metodychni_rekomendacij_i.pdf

¹¹⁸ Костюк В.Л., Литвин В.В. Профілактика правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків дільничними інспекторами міліції. Криміналістичний вісник. 2015. № 2 (24). С. 78-82.

наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Профілактика вчинення правопорушень у визначеній сфері, яка реалізується дільничним офіцером поліції, полягає у першу чергу у взаємодії з органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, які можуть сприяти викорененню даного явища. Серед основних суб'єктів, з якими взаємодіє дільничний офіцер поліції можна назвати навчальні заклади, медичні установи, аптеки, розважальні заклади тощо. Так, наприклад, домовленість між дільничним офіцером поліції та фармацевтом в аптеці про повідомлення про підозрілих осіб або осіб, які купують підозрілі препарати, сприятиме вчасному виявленню наркозалежних осіб, які схильні до вчинення правопорушень, та вчасному застосуванні до них заходів індивідуальної профілактики. До прикладу: власники або співробітники розважальних закладів завжди знають осіб, які можуть торгувати наркотичними речовинами поблизу, а застосування з боку дільничного офіцера поліції заходів профілактики унеможливить здійснення таких протиправних дій.

Особливість роботи дільничного офіцера поліції в сільській місцевості полягає у недопущенні засівання та вирощування плантацій з рослинами, які містять наркотичні речовини. З цією метою проводиться інформаційна та роз'яснювальна робота, навідування осіб, схильних до таких протиправних дій, за місцем проживання, роботи або іншого потенційного місця для плантації.

Традиційним, але нестандартним способом виявлення заборонених плантацій, вважаємо використання службових собак. Сучасним, на наш погляд, засобом є використання з цією метою дронів, які виявлятимуть плантації нарковмісних рослин.

Одним із основних заходів профілактики правопорушень, які реалізує дільничний офіцер поліції, є адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі ^[119]. Це базовий інститут, який полягає в індивідуальній профілактиці правопорушень з особами, схильними до їх вчинення. Аналіз статистики в Україні дозволяє стверджувати про великі обсяги

¹¹⁹ Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад: Наказ МВС України від 28.07.2017 № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text>

осіб, які перебувають на профілактичному обліку в Національній поліції. Так, у 2019 році адміністративний нагляд було встановлено щодо 5886 звільнених осіб, а у 2020 році цей показник становив 5796 осіб [120]. Але тільки за п'ять місяців 2021 року було встановлено адміністративний нагляд щодо 5944 осіб [121].

Розглядаючи правову категорію «адміністративний нагляд», справедливо говорити не тільки про обмеження, які висуваються до піднаглядних, але і про дотримання їх конституційних прав. Окреслимо декілька правових особливостей встановлення та реалізації адміністративного нагляду за звільненими з місць позбавлення волі особами, які були засуджені за злочин, пов'язаний з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Дана категорія осіб визначена законодавством України, як така, яка потребує адміністративного нагляду з боку поліцейських після звільнення в обов'язковому порядку [122].

Детальне вивчення нормативно-правового акту [123] приводить до висновку про порушення принципу недискримінації під час встановлення адміністративного нагляду за особами, засудженими за вчинення злочину у сфері незаконного обігу наркотиків[124]. Дана позиція ґрунтується на тому, що для встановлення такої системи превентивних заходів до зазначеної категорії осіб не має значення поведінка особи під час ув'язнення, його наміри позбутися наркотичної залежності, стан його перевиховання та поведінки в місцях позбавлення волі та інші обставини. Сам факт засудження за злочин, пов'язаний

¹²⁰ Цвілій О. Під адміністративним наглядом – не означає без прав. URL: <https://ngoauu.org/pid-administrativnim-naglyadom-ne-oznachaye-bez-prav/>

¹²¹ Цвілій О. Під адміністративним наглядом – не означає без прав. URL: <https://ngoauu.org/pid-administrativnim-naglyadom-ne-oznachaye-bez-prav/>

¹²² Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 01.12.1994 № 264/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80#Text>

¹²³ Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 01.12.1994 № 264/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80#Text>

¹²⁴ Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>

з незаконним обігом наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, автоматично є підставою для встановлення адміністративного нагляду. Така ситуація ставить у нерівне положення дану категорію осіб в порівнянні з іншими звільненими з місць позбавлення волі. Суспільна небезпека вчиненого особою діяння враховується судом під час встановлення покарання за злочин, але особи, засуджені за злочин, пов'язаний з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, додатково відбувають обмеження своїх прав з боку держави і після звільнення. Встановлення адміністративного нагляду у даному випадку залежить від виду вчиненого злочину, і не залежить від тяжкості вчинюваного діяння, ступеню вини, обтяжуючих обставин тощо. При цьому процедура встановлення адміністративного нагляду у таких справах є формальною, а обмеження обираються максимально, без урахування матеріалів особової справи.

Пенітенціарна система та інші державні органи повинні забезпечувати виховний вплив на засудженого, прагнути до його перевиховання, а не створювати обмеження його прав без належних на те підстав. Одним із шляхів вирішення даної колізії в праві вбачаємо підхід авторів проєкту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку встановлення поліцейського контролю за поведінкою окремих осіб, звільнених з місць позбавлення волі (реєстр. № 6127 від 04.10.2021) [¹²⁵], який перебуває на розгляді Верховної Ради України. Згідно проєкту адміністративний нагляд буде перейменовано у поліцейський контроль, а його встановлення щодо звільнених осіб, яких було засуджено за злочин, пов'язаний з незаконним обігом наркотиків, відбуватиметься з урахуванням оцінки ризиків конкретної особи, тобто можливості повторного вчинення нею подібного злочину [¹²⁶]. Також позитивним вважаємо обов'язок суддів більш детально обґрунтовувати свої рішення та детально визначати види та характер

¹²⁵ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку встановлення поліцейського контролю за поведінкою окремих осіб, звільнених з місць позбавлення волі: проєкт Закону України від 04.10.2021 № 6127. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72918

¹²⁶ Там же

накладених на особу обмежень [¹²⁷].

Стимулювання осіб, засуджених за вчинення злочину у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, до проходження корекційних програм, лікування наркозалежності, реабілітації після вживання наркотичних засобів, а також соціалізація таких осіб сприятиме зниженню рівня вчинення визначеної категорії злочинів у майбутньому. Якщо здійснення визначених нами заходів сприятиме уникненню адміністративного нагляду, то засуджені частіше звертатимуться до таких програм, а результати не змусять чекати.

Отже, комплексний підхід дільничного офіцера поліції до питання профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, з урахуванням перспективних напрямків правового, організаційного та технологічного розвитку, сприятиме ефективній боротьбі з негативним явищем наркоманії та злочинами, пов'язаними з ним.

Одним із важливих суб'єктів профілактики правопорушень вказаної категорії є підрозділи ювенальної превенції. Важливість недопущення правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів обумовлена важливістю ранньої профілактики. Крім того, неповнолітніх часто втягують і незаконну діяльність старші особи, зважаючи на особливості психіки дітей, яка ще перебуває на стадії становлення.

Сказане підтверджують статистичні дані. Міжнародна організація ЮНІСЕФ провела статистичне дослідження у 2019 році серед учнів та студентів навчальних закладів України, вік яких перебуває у діапазоні від 14 до 17 років. Згідно результатів проведеного опитування 18 % респондентів впродовж свого життя хоча б раз вживали наркотичні речовини (хоча б один із видів) [¹²⁸, С. 53]. Цікавим є той факт, що за останні роки, такий показник

¹²⁷ Там же

¹²⁸ Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні : за результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» / О.М. Балакірева (кер. авт. кол.), Д.М. Павлова, Н-М.К. Нгуєн, О.Г. Левцун, Н.П. Пивоварова, О.Т. Сакович; О.В. Флярковська. – К. : ТОВ «ОБНОВА КОМПАНІ», 2019. – 214 с.

знижується серед хлопців (17,9%) і підвищується серед дівчат (18,1%) [¹²⁹, С. 53]. Дану обставину варто врахувати під час здійснення профілактичних заходів підрозділами ювенальної превенції та іншими відповідними підрозділами поліції.

Крім того, актуальним для здійснення профілактики є факт прямої пропорційності кількості фактів вживання наркотичних речовин та рівня контролю батьків за життям дитини, її діяльністю та місцями відпочинку. Зокрема, лише 13,3% респондентів проведеного ЮНІСЕФ дослідження мають досвід вживання наркотичних засобів в групі підлітків, батьки яких завжди знають про місце перебування дитини. В групі респондентів, батьки яких іноді знають про їх місце перебування, 30,7% осіб відповіли позитивно на питання про наявність досвіду вживання наркотичних засобів, а серед тих, чиї батьки переважно не знають, чим займається дитина, відсоток дітей, які пробували наркотичні засоби, складає 35,6 [¹³⁰, с. 54]. Як бачимо, профілактичні заходи в якості роз'яснювальних бесід, інформаційних повідомлень, лекційна батьківських зборах, тощо серед батьків на тему вживання наркотиків дітьми – це важлива частина роботи ювенального поліцейського, яку він має здійснювати. Якщо вчасно не прослідкувати за вживанням дитиною наркотичних засобів, то в майбутньому – це потенційний правопорушник.

Відповідно заходи щодо запобігання вживання у ранньому віці наркотичних засобів або залучення дітей до незаконного обігу наркотиків повинні спрямовуватися на родини таких дітей, формування особистості відповідальних батьків, допомогу у подоланні кризових ситуацій. Такі заходи мають застосовувати не тільки вчителі, тренери або вихователі, а й поліцейські за місцем проживання дитини.

Слід звернути окрему увагу на здійснення профілактичних заходів, щодо підлітків, які вже мали досвід вживання наркотичних речовин, в ході яких акцентувати увагу на негативних наслідках для здоров'я, надавати допомогу з метою уникнення підлітком залежності від наркотиків, наприклад, застосовувати спеціальні розроблені алгоритми дій поліцейських, що спрямовані на

¹²⁹ Там же

¹³⁰ Там же

реалізацію профілактичних програм, можливо із залученням вузьких спеціалістів (психологів, наркологів, психіатрів, реабілітологів, тощо).

З огляду на викладене цілком доречним є наділення підрозділів ювенальної превенції повноваженнями щодо профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних, що в чинному відомчому наказі МВС України, який регламентує діяльність таких підрозділів, конкретно не передбачено [¹³¹].

Якщо дільничні офіцери поліції або поліцейські офіцери громади уповноважені здійснювати адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі, які були засуджені за один із видів злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів [¹³²; ¹³³], то неповнолітні особи, якщо вони не вчинили адміністративного правопорушення або злочину, опиняються поза увагою правоохоронців. Сам факт вживання наркотичних засобів неповнолітньою особою не є підставою для застосування до неї профілактичних заходів. Так само не є такою підставою і проживання дитини в сім'ї, в якій хоча б один з членів сім'ї вживає наркотичні засоби. Тобто ювенальні поліцейські працюватимуть з неповнолітнім, якщо вже будуть наслідки вживання ним заборонених законом речовин – вчинення ним правопорушення або у разі, коли такий неповнолітній сам стає жертвою правопорушення.

На наш погляд, профілактична робота поліцейського має йти глибше в кожній громаді. Максименко О.В. у своєму дослідженні також наголошує на необхідності конкретизації компетенції підрозділів ювенальної превенції в напрямку протидії наркоманії в цілому та правопорушенням у сфері

¹³¹ Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: Наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>

¹³² Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад: Наказ МВС України від 28.07.2017 № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text>

¹³³ Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 01.12.1994 № 264/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80#Text>

нелегального обігу наркотичних засобів зокрема [¹³⁴].

Аналіз нормативно-правового акту, який врегульовує діяльність підрозділів ювенальної превенції [¹³⁵], а також стану вживання наркотичних речовин неповнолітніми, дозволяє запропонувати наступні доповнення.

Так, до основних повноважень ювенальної превенції (п.2 розділу II відповідної Інструкції [¹³⁶]), на нашу думку, варто віднести таке:

- контроль за сім'ями з дітьми, в яких хоча б один з батьків притягувався до відповідальності за вчинення правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів або встановлений діагноз «наркоманія»;
- участь у профілактичних заходах щодо недопущення розповсюдження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів у дитячому середовищі;
- участь у профілактичних заходах щодо недопущення втягнення неповнолітніх у правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів;
- застосування заходів індивідуальної профілактики до дітей, яким закладом охорони здоров'я офіційно встановлено діагноз «наркоманія», «токсикоманія», «алкоголізм».

Відповідно до запропонованих нами повноважень потребує доповнення і уточнення компетенція ювенального поліцейського в частині здійснення профілактичного обліку. Так, пропонуємо доповнити пункт 2 розділу 3 Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції [¹³⁷] новою категорією підоблікових осіб: дитина, якій закладом охорони здоров'я офіційно встановлено діагноз «наркоманія», «токсикоманія», «алкоголізм». Підставою

¹³⁴ Максименко О.В. Аспекти вдосконалення діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України з протидії наркоманії. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 3 (116). С. 103-107.

¹³⁵ Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: Наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>

¹³⁶ Там же

¹³⁷ Там же

для взяття на облік визначеної нами особи, а також зняття її з обліку є відповідна довідка компетентного лікаря.

Саме такі особи є потенційними правопорушниками до та після набуття повноліття. Найчастіше такі особи вчиняють крадіжки, грабежі, а також правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Застосування профілактичних заходів до цієї категорії дітей є профілактикою вчинення ними у подальшому подібних та інших правопорушень. Уточнення компетенції ювенального поліцейського сприятиме подоланню наркозлочинності в цілому як усуненню важеля постачання нових правопорушників з числа неповнолітніх.

Узагальнюючи досвід профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, маємо підкреслити важливість даного напрямку роботи та наголосити на координації дій правоохоронців між собою, а також з органами місцевого самоврядування, медичними та освітніми установами та закладами, соціальними службами та іншими суб'єктами профілактики. Важливо, що координація профілактичних заходів має реалізовуватися як загальнодержавному рівні, так і на місцевому. Лише комплексний підхід до вибору заходів профілактики, термінів та засобів його реалізації забезпечить зменшення кількості злочинів у даній сфері.

Водночас маємо констатувати відсутність єдиного нормативно-правового акту, який би на загальнодержавному рівні визначав напрямки профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, загальнодержавні заходи та координацію діяльності державних органів у даній сфері. Стратегія державної політики щодо наркотиків ^[138], яка декларувала профілактичні заходи щодо подолання наркозалежності, припинила свою діяльність так, як була діяла до 2020 року. Наразі цілеспрямованого та організованого порядку дій державних органів у такій сфері не вироблено, що на наш погляд, є прогалиною в законодавстві, що матиме негативні наслідки у ближній перспективі. Водночас на місцевому рівні

¹³⁸ Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 735-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80#Text>

спостерігаємо розроблення та прийняття щорічних Програм з профілактики злочинності в цілому [¹³⁹; ¹⁴⁰; ¹⁴¹, тощо], що має позитивний вплив на оперативну ситуацію в окремо взятому регіоні.

Найбільш оптимальним вважаємо прийняття Кабінетом Міністрів України Стратегії профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на період до 2030 року. Зміст Стратегії визначається з урахуванням аналізу сучасного стану та динаміки ситуації в Україні у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, даних щодо прогнозу такої ситуації, кількості осіб, які мають діагноз «наркоманія», розвитку діяльності медичних закладів та програм протидії наркоманії, а також розвитку суспільних відносин в Україні в цілому та на міжнародній арені. Окремо варто врахувати прогноз ситуації в Україні, пов'язаний з подоланням наслідків збройної агресії з боку російської федерації та реалізацією післявоєнних програм, спрямованих на відновлення держави.

Метою прийняття та запровадження Стратегії, запропонованої нами, має стати зниження рівня наркозлочинності та поширення наркоманії в цілому; забезпечення узгодження заходів, спрямованих на профілактику правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів; усунення причин та умов вчинення такого роду протиправних діянь, а також налагодження дієвої співпраці правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування, медичних закладів та установ, а також інших підприємств, установ та організацій всіх форм власності.

Пропонуємо заходи профілактики в Стратегії спрямовувати у двох

¹³⁹ Комплексна програма профілактики правопорушень та боротьби зі злочинністю на території Великомоствівської міської ради на 2021-2025 роки. URL: <https://vmgromada.gov.ua/news/1641389329/>

¹⁴⁰ Комплексна програма профілактики злочинності і правопорушень на 2021-2025 роки, затверджена рішенням Смолінської селищної ради № 72 від 23.02.2021 року

¹⁴¹ Про затвердження комплексної програми профілактики правопорушень та боротьби зі злочинністю на території Радехівської міської територіальної громади Львівської області на 2021-2023 роки: рішення Радехівської міської територіальної громади Львівської області від 25.03.2021

напрямках, які пов'язані між собою і доповнюють один одного: профілактика наркоманії та профілактика наркозлочинності. Неможливо подолати одне з цих двох негативних явищ в суспільстві без викоренення іншого, однак специфіка профілактичних заходів, вибір суб'єктів їх застосування та характер наслідків профілактики можуть докорінно відрізнятись.

Для досягнення поставленої мети Стратегія повинна розв'язати ряд завдань, зокрема:

профілактика наркоманії:

- пропагування здорового способу життя (фізичного та морального), впровадження принципу: здорова нація – запорука існування;
- формування в суспільстві негативного ставлення до наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів;
- широке впровадження сучасних медико-соціальних програм для осіб, яким встановлено діагноз «наркоманія», «токсикоманія», «алкоголізм»;
- психосоціальна реабілітація та ресоціалізація хворих на наркоманію;
- розробка і впровадження спеціальних програм для неповнолітніх, яким встановлено діагноз «наркоманія», створення та розвиток центрів такої реабілітації;
- запровадження програм ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, яких було засуджено за вчинення злочину у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів;
- запровадження заходів з виявлення осіб, що вживають наркотики на ранніх етапах захворювання;
- узгодженості дій суб'єктів профілактики наркоманії на загальнодержавному та місцевому рівнях;
- залучення громадськості до протидії наркоманії (профілактичні акції, флешмоби тощо);
- повсякчасне запровадження практики здійснення лікувальних заходів як альтернативи кримінальному покаранню наркозалежних осіб, які вчинили незначні правопорушення;

- запровадження заходів мінімізації супутніх захворювань наркоманії (ВІЛ/СНІД, туберкульоз, тощо);
- моніторинг військовослужбовців, яким під час лікування були призначені ліки, які містять наркотичні речовини;
- профілактика наркозлочинності:
 - вироблення ефективної системи профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків на загальнодержавному рівні та в окремих місцевостях залежно від особливостей оперативної обстановки з урахуванням специфіки діяльності суб'єктів профілактики;
 - створення координаційного органу загальнодержавного та місцевого значення з метою узгодження дій суб'єктів профілактики правопорушень у визначеній сфері;
 - удосконалення системи оперативного реагування на заяви та повідомлення про скоєні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотиків та супутніх речовин;
 - постійний пошук нових форм і методів профілактики наркозлочинності та підвищення ефективності вже застосовуваних заходів профілактики;
 - упровадження сучасних технічних засобів, що сприятимуть профілактиці правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків (відеоспостереження, системи швидкого реагування, засоби екстреного виклику поліції тощо);
 - розвиток телекомунікаційних технологій у напрямку протидії правопорушенням у визначеній сфері; розробка мобільних застосунків для екстреного повідомлення про вчинюване правопорушення або правопорушення, що готується, пов'язане з наркотичними засобами, тощо;
 - моніторинг мережі Інтернет на предмет вживання, виготовлення або розповсюдження наркотичних речовин;
 - активне залучення громадськості до проведення заходів щодо профілактики правопорушень у зазначеній сфері;
 - переглянути засади постановки та ведення профілактичного обліку,

вимог, що висуваються до піднаглядних осіб, та заходів, що до них застосовуються, відповідно до міжнародних стандартів;

- проведення профілактичної роботи з сім'ями з дітьми, в яких хоча б один з батьків притягувався до відповідальності за вчинення правопорушення у сфері незаконного обігу наркотиків або поставлений діагноз «наркоманія»;
- реалізація профілактичних заходів з формування в суспільстві негативного ставлення до правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів;
- організація нарад та семінарів щодо вироблення пріоритетів та напрямків удосконалення профілактики зазначених правопорушень;
- стимулювання наукових досліджень за напрямком.

Крім загальнодержавної Стратегії профілактики наркоманії та правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, пропонуємо на відомчому рівні розробити комплексний наказ МВС України, який би затверджував Інструкцію щодо взаємодії органів та підрозділів Національної поліції з профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Подібна Інструкція повинна містити як загальні засади взаємодії органів та підрозділів Національної поліції, включаючи термінологію, перелік суб'єктів профілактики, завдання та принципи взаємодії, так і безпосередньо організаційно-правові засади такої взаємодії. Розкриваючи зміст повноважень щодо профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, особливо слід зупинитися на способах обміну інформацією та формах координації діяльності суб'єктів профілактики. Оптимальним вважаємо створення координаційного органу з профілактики таких правопорушень або призначення координатором фахівців з числа управлінь превентивної діяльності на місцях.

Підсумовуючи викладене, варто відзначити, що органи та підрозділи Національної поліції уповноважені застосовувати профілактичні заходи у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Однак удосконалення такої діяльності за рахунок осучаснення заходів

профілактики та координації дій поліцейських сприятиме в подальшому зниженню рівня наркозлочинності в цілому.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ

Сучасна державна політика щодо профілактики наркотичної залежності та правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів є важливим напрямком протидії правопорушенням, які посягають на здоров'я громадян, суспільну мораль, суспільний порядок і громадську безпеку. Профілактичні заходи сприяють не тільки виявленню правопорушень, а й встановленню та усуненню причин і умов, які їм сприяють. Саме тому методи і засоби боротьби відповідних уповноважених органів повинні модернізуватися під впливом різноманітних кримінологічних факторів. Важливим завданням є визначення пріоритетних напрямків для протидії правопорушенням, які вчиняються у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. В рамках дослідження проаналізовано низку нормативно-правових актів, якими регламентується порядок профілактики незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Серед таких документів також стратегії та плани щодо проведення окремих профілактичних заходів, які законодавець вважає ефективними в умовах поточного стану незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Визначено проблеми з подальшою концепцією їх вирішення що передбачає внесення змін до законодавства та роботу в напрямку створення баз даних, для класифікації ідентифікаційних ознак організованих злочинних груп, що здійснюють розповсюдження наркотичних засобів та психотропних речовин в шкільних та навчальних закладах та створюють наркотрафіки з цією метою;

Проведення відповідних досліджень, щодо проведення моніторингу відповідними фахівцями щодо законодавчих колізій в сфері протидії обігу наркотичних засобів, виявлення організованих злочинних груп.

Визначення конструктивних недоліків щодо діяльності в напрямку ефективних механізмів виявлення та ідентифікації осіб, які розповсюджують наркотичні засоби через чат боти, інші інтернет ресурси,

шляхом "закладок". Необхідність створення інструментів для протидії організованим злочинним групам до складу яких входять особи в сфері розповсюдження наркотичних засобів. Визначення локальних та регіональних місць з найбільшим відсотком сіток наркотрафіків організованих злочинних груп, що здійснюють розповсюдження наркотичних засобів в умовах військового стану в Україні(прифронтові території, використання поштових відправлень через мережу поштових відділень, наркокурерів)

Визначення напряму системної підготовки кваліфікованих поліцейських, шляхом проведення тренінгів в рамках підвищення кваліфікації на базі ДДУВС (третінги орієнтовані в рамках модулів підвищення кваліфікації для оперативних працівників кримінальної поліції, Департаменту боротьби з наркозлочинністю, Департаменту стратегічних розслідувань, кіберполіції, слідчих підрозділів)

В рамках дослідження сформовано комплекс базових заходів та алгоритмів дій в роботі поліцейських, що направлені на виявлення нових та діючих чатботів та інтернетмагазинів з розповсюдження наркотичних засобів та виявлення мереж незаконних схем розповсюдження та їх фігурантів; попередження незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних речовин учнями шкільних закладів і попередження та зменшення негативних соціальних наслідків і шкоди здоров'ю, що завдається внаслідок їх вживання; протинаркотична пропаганда в школах; протинаркотичне навчання та виховання малолітніх та неповнолітніх; реалізація системи заходів, спрямованих на раннє виявлення осіб, віднесених до групи ризику, і осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби, психотропні та токсичні речовини, і надання їм необхідної наркологічної, психологічної, реабілітаційної та соціальної допомоги; розвиток мережі реабілітаційних установ, необхідних для забезпечення доступної наркологічної допомоги, медико-соціальної, соціальної адаптації та реабілітації, і зміцнення їхньої матеріально-технічної бази; підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації медичних, педагогічних, соціальних працівників і інших спеціалістів сфери профілактики наркоманії; розвиток наукових досліджень з метою удосконалення

методів, що використовуються для профілактики, діагностики, лікування та реабілітації осіб, хворих на наркоманію; протидія незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин; взаємодія та координація діяльності органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Національна поліція України відіграє важливу роль у профілактиці правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, що зумовлено специфікою її діяльності у даній сфері та колу функціональних обов'язків відповідно до чинного законодавства. Нами досліджено міжнародний досвід різних зарубіжних країн у профілактиці даних правопорушень та акцентовано увагу на особливостях його адаптації до національного законодавства. В рамках даного дослідження нами проаналізовано міжнародний досвід Франції, Японії, Англії тощо щодо протидії незаконному обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Зокрема, особливістю адміністративної практики зазначених держав в аспекті протидії незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів є запровадження різноманітних програм моніторингу, серед яких проведення спеціального соціального дослідження неповнолітнього правопорушника, яке має вигляд «соціального досьє», а також вжиття заходів для скорочення кількості та повного припинення існування «наркосцен», які є досить поширеними у світі. Відповідно не виключенням є Україна. Із цього випливає, що якісна профілактика незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів залежить від ефективних заходів, які при цьому застосовуються.

Питання здійснення контролю у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів є актуальним в рамках профілактики економічних правопорушень у цій сфері. На нашу думку, попередження економічних правопорушень стане значно ефективним у випадку звернення до практики накопичення досвіду про окремі процеси і процедури отримання, пересилання, зберігання, поширення наркотичних засобів і речовин. Так, розуміння специфіки вчинення адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів пов'язане із

обсягом наявної інформації про технологічні процеси, які застосовують в підпільних нарколабораторіях для виготовлення наркотичних засобів. Крім цього, дані знання будуть корисними в ситуації проведення перевірок хіміко-фармацевтичних та сільськогосподарських підприємств, які у своїй діяльності пов'язані з використанням наркотичних речовин або культивуванням нарковмісних рослин.

РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1. Міжнародний досвід та його адаптація до України щодо профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів

Сучасна державна політика щодо профілактики наркотичної залежності та правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів є важливим напрямком протидії правопорушенням, які посягають на здоров'я громадян, суспільну мораль, суспільний порядок і громадську безпеку. Профілактичні заходи сприяють не тільки виявленню правопорушень, а й встановленню та усуненню причин і умов, які їм сприяють. Саме тому методи і засоби боротьби відповідних уповноважених органів повинні модернізуватися під впливом різноманітних кримінологічних факторів. Важливим завданням є визначення пріоритетних напрямків для протидії правопорушенням, які вчиняються у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Слід зауважити, що позитивні результати аналізу ефективності профілактики досліджуваних нами правопорушень має звернення до міжнародної практики. Досвід зарубіжних держав є корисним для створення моделей протидії незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, зокрема Національною поліцією, діяльність якої спрямована на попередження, викриття, розкриття правопорушень у різних сферах суспільних відносин, а також притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

Дослідження спрямоване на звернення до міжнародного досвіду щодо профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також особливостей його адаптації до законодавства України. На нашу думку, не менш важливим є пошук шляхів

удосконалення профілактики економічних правопорушень суб'єктами незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Бандурка О.М. в рамках наукових статей досліджував поняття «профілактика правопорушень» і, зважаючи на його ключові складові, надав йому наступне визначення: «профілактика правопорушень – це система засобів, спрямованих на усунення чи нейтралізацію впливу криміногенних чинників у різних сферах суспільного життя» ^[142]. Дослідник зазначає також, що «у практичному плані вона полягає у комплексному застосуванні компетентними органами загальних і спеціальних заходів, спрямованих на недопущення вчинення правопорушень та їх запобігання, а також на ліквідацію причин та умов, що їх викликають» ^[143]. Ми дотримуємося позиції, що Національна поліція України повинна бути каталізатором перейняття і впровадження міжнародного досвіду щодо протидії правопорушенням у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Крім цього, важливим питанням залишається аналіз такого досвіду і виокремлення тих аспектів, які є найбільш корисними та ефективними в рамках національного законодавства і зможуть бути безперешкодно до нього адаптовані. Досить перспективним напрямом у профілактиці правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, крім адаптації міжнародного досвіду до національного законодавства, є налагодження співпраці державних правоохоронних та інших спеціалізованих органів із міжнародними установами, організаціями, іншими органами, діяльність яких спрямована на профілактику правопорушень в означеній вище сфері. Це вказує не просто на необхідність звернення до міжнародного законодавства у цій сфері, але й до здійснення заходів, організації правоохоронної діяльності, що в сукупності становить корисні напрацювання в цій царині для профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

¹⁴² Бандурка О.М. Профілактика злочинності. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України №1 (2014). С. 116.

¹⁴³ Бандурка О.М. Профілактика злочинності. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України №1 (2014). С. 116.

Тема профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів актуальна для громадянського суспільства, адже проблема наркотичної залежності в результаті масового розповсюдження і вживання наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів є детермінантою зниження рівня правової культури, правосвідомості та культури суспільства загалом. Вживання, виготовлення, розповсюдження тощо наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів попри законодавчу заборону стало глобальною проблемою не тільки для українського суспільства, однак і для всього світу, адже чимало держав сьогодні активно їй протидіє, розробляючи відповідні стратегічні плани.

Відповідно до Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних речовин, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними» «незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів – діяння з: культивування рослин, включених до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, пересилання, придбання, збуту, ввезення на територію України, вивезення з території України, транзиту через територію України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що здійснюються з порушенням законодавства про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори [144]. У даному нормативно-правовому акті окреслено заходи протидії, спрямовані проти незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними із визначенням прав і обов’язків юридичних осіб і громадян, на яких розповсюджуються вимоги документа. Крім цього, слід зауважити, що Закон України визначає систему заходів в Україні у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів з урахуванням міжнародних зобов’язань. При цьому досі немає закону, яким було би врегульовано здійснення профілактичних заходів щодо правопорушень

¹⁴⁴ Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних речовин, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними: Закон України в редакції від 03.07.2020 №62/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.07.2022).

у сфері наркотичних речовин тощо. У процесі дослідження нами встановлено наявність законопроекту, внесеного до Верховної Ради України від 25.09.2008 р. № 2194, «Про профілактику алкоголізму, наркоманії та токсикоманії». Як зазначає народний депутат Т.Д. Бахтеева, яка винесла даний нормативно-правовий акт на розгляд народних депутатів парламенту, у загальній характеристиці, то поданий Закон мав би регулювати відносини у сфері профілактики наркоманії з метою попередження і зменшення незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, а також негативних наслідків такого вживання. Зауважимо, що в рамках дослідження доцільним є акцентування уваги саме на профілактиці незаконному вживанню наркотичних засобів і речовин, їх аналогів та прекурсорів [¹⁴⁵].

Відповідно до вищезазначеного Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними», для вирішення завдань у сфері протидії незаконному вживанню наркотичних засобів наркополітика України передбачає такі заходи:

- 1) ідентифікація осіб які незаконно вживають наркотичні засоби;
- 2) медичний огляд і обстеження осіб, які зловживають наркотичними засобами або психотропними речовинами;
- 3) добровільне лікування хворих на наркоманію. Цей закон гарантує, що особа може отримати, за її бажанням, анонімну наркологічну допомогу. Проте інформація про таке поводження може бути надана правоохоронним органам у разі притягнення до кримінальної або адміністративної відповідальності щодо цієї особи [¹⁴⁶].

Щоб спонукати людей, які вживають наркотики, пройти лікування, держава бере на себе зобов'язання оплатити їх медичне обстеження, тестування

¹⁴⁵ Про профілактику алкоголізму, наркоманії та токсикоманії: проект Закону України від 25.09.2008 №2194. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF1OY00B?an=3> (дата звернення: 05.07.2022).

¹⁴⁶ Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних речовин, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними: Закон України в редакції від 03.07.2020 №62/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.07.2022).

або лікування, але не гарантує жодних додаткових медичних послуг. Для того, щоб змінити поведінку щодо вживання наркотиків, уряд примусово доставляє осіб, які ухиляються від медичного огляду чи тестування, до реабілітаційного закладу за допомогою уповноважених представників поліції. Крім того, лікування від наркоманії передбачає госпіталізацію в заздалегідь визначений спеціалізований лікувально-профілактичний заклад. Уряд змушує лікарні отримати ліцензію на проведення невідкладного добровільно-примусового лікування споживачів наркотиків. Таким чином держава гарантує, що у разі добровільного чи примусового лікування особа отримає якісну медичну допомогу. Жорсткий контроль медичних працівників за порушенням законодавства про наркотики призвело до обмеження доступу пацієнтів з больовим синдромом до наркотичних анальгетиків (знеболювальних). За даними Міжнародного комітету з контролю за наркотиками України, споживання контрольованих анальгетиків для лікування на душу населення в Україні було в 100 разів менше, ніж у Німеччині чи Австрії. Однією з проблем є типова ситуація в українському суспільстві, коли формальне законодавство та її виконання не збігаються між собою. Дуже часто дії працівників правоохоронних органів ґрунтуються не на юридичних приписах, а на їхній власній думці про споживачів наркотиків та їх так званому кримінальному характері та створюють на них додатковий тиск [¹⁴⁷].

З метою зменшення злочинності, пов'язаної з наркотиками, уряд передбачає адміністративну відповідальність за незаконне виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин у невеликих розмірах та без мети збуту. Порядок притягнення до адміністративної відповідальності регулюється Кодексом України про адміністративні правопорушення. Вживання наркотиків не повинно припускати будь-яких суспільно небезпечних дій. При цьому до осіб, які здійснюють незаконне виготовлення, придбання, зберігання перевезення, пересилання наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, як і до тих, хто вживає наркотики, застосовуються адміністративні стягнення (попередження,

¹⁴⁷ Tetiana Kiriazova, Sergii Dvoriak. Drug situation and drug policy. Ukrainian Institute on Public Health Policy

штраф, оплатна конфіскація, конфіскація, позбавлення спеціального права, громадські роботи, виправні роботи, адміністративний арешт).

Не менш важливим для повноти висвітлення обраної тематики є тлумачення поняття «профілактика наркоманії», під яким слід розуміти незаконне умисне зловживання наркотичними речовинами. У досліджуваному законопроекті подається тлумачення поняття «профілактика алкоголізму, наркоманії та токсикоманії», що розкривається як «система правових, економічних, організаційних, соціальних, медичних, культурних, педагогічних, інших заходів, спрямованих на попередження виникнення алкоголізму, наркоманії та токсикоманії, усунення причин і умов, що сприяють формуванню залежності від них, розвитку можливих негативних соціальних наслідків і шкоди здоров'ю, що завдається внаслідок зловживання спиртними напоями чи незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних і токсичних речовин, а також медико-соціальної, соціальної і трудової реабілітацію». Якщо порівняти зміст поняття «профілактика правопорушень» і «профілактика наркоманії», то можна стверджувати про їх підпорядкування, адже профілактика наркоманії аналогічно до загального поняття «профілактика правопорушень» означає систему певних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, негативних наслідків тощо¹⁴⁸.

Відповідно до ч. 1 ст. 5 досліджуваного законопроекту «Про профілактику алкоголізму, наркоманії та токсикоманії» основними напрямками діяльності щодо профілактики незаконного вживання, розповсюдження тощо наркотичних засобів і речовин є:

« - здійснення комплексу заходів з метою попередження незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних речовин і попередження та зменшення негативних соціальних наслідків і шкоди здоров'ю, що завдається внаслідок їх вживання;

- протинаркотична пропаганда;
- протинаркотичне навчання та виховання;

¹⁴⁸ Про профілактику алкоголізму, наркоманії та токсикоманії: проект Закону України від 25.09.2008 №2194. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF1OY00B?an=3> (дата звернення: 05.07.2022).

- реалізація системи заходів, спрямованих на раннє виявлення осіб, віднесених до групи ризику, і осіб, які... незаконно вживають наркотичні засоби, психотропні та токсичні речовини, і надання їм необхідної наркологічної, психологічної, реабілітаційної та соціальної допомоги;
- інформування населення про негативні соціальні наслідки та шкоду здоров'ю, що завдається внаслідок незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних та токсичних речовин, і методи профілактики, діагностики, лікування і реабілітації осіб, хворих на... наркоманію;
- проведення відповідної профілактики з сім'ями, членами яких є особи, віднесені до групи ризику, або особи, які незаконно вживають наркотичні засоби, психотропні речовини;
- розвиток мережі наркологічних (психіатричних) закладів, реабілітаційних установ, інших закладів і установ, необхідних для забезпечення доступної наркологічної допомоги, медико-соціальної, соціальної адаптації та реабілітації, і зміцнення їхньої матеріально-технічної бази;
- підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації медичних, педагогічних, соціальних працівників і інших спеціалістів сфери профілактики... наркоманії;
- розвиток наукових досліджень з метою удосконалення методів і лікарських засобів, що використовуються для профілактики, діагностики, лікування та реабілітації осіб, хворих на наркоманію;
- протидія незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин;
- взаємодія та координація діяльності органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- здійснення фінансового забезпечення профілактики наркоманії ¹⁴⁹.

На нашу думку, перелік профілактичних заходів щодо протидії незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, запропонованих у даному законопроекті, є досить широким і, за умови

¹⁴⁹ Про профілактику алкоголізму, наркоманії та токсикоманії: проект Закону України від 25.09.2008 №2194. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF1OY00B?an=3> (дата звернення: 05.07.2022).

реалізації передбачених заходів, може виявитися досить ефективним у профілактиці правопорушень щодо незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, однак слід зважати існування дієвих механізмів для впровадження даних профілактичних заходів, а також Закону України, який досі існує на рівні законопроекту.

З огляду на це, доцільно звернутися до стратегічних документів у досліджуваній нами сфері, до яких слід віднести Стратегію державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, схвалену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 року № 735-р, у якій висвітлено заходи, спрямовані на зменшення попиту на психоактивні речовини, забезпечення профілактики їх незаконного обігу і вживання тощо, а також зосередження на популяризації здорового способу життя з метою попередження негативних наслідків такого вживання. Крім цього, Стратегія передбачала покращення доступності наркотичних лікарських засобів, надання якісної медичної допомоги та здійснення соціального супроводу осіб, які цього потребують та програм зменшення шкоди¹⁵⁰. Натомість після 2020 року, коли термін дії означеної Стратегії вичерпано, Міністерством охорони здоров'я України на громадське обговорення пропонується проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2030 року»¹⁵¹.

Стратегія базується на наступних пріоритетах: профілактика вживання психоактивних речовин без медичних показань та підвищення поінформованості населення (запобігання зловживанню, підвищення обізнаності про шкідливий вплив наркотиків); припинення незаконного виробництва та переробки наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; забезпечення доступу до необхідних профілактичних засобів та

¹⁵⁰ Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 року № 735-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.07.2022).

¹⁵¹ Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2030 року: проект розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: https://www.dls.gov.ua/for_subject (дата звернення: 15.07.2022).

ефективних методів лікування осіб, які мають розлади психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин; забезпечення прав на лікування та профілактику осіб з розладами психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин, які перебувають в установах відбування покарань та слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби тощо [¹⁵²].

В рамках дослідження цінним для пізнання є пункт запобігання незаконного вживання наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також щодо їх незаконного виробництва та переробки тощо.

Під час аналізу міжнародного досвіду профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, нами з'ясовано, що закордонні компетентні органи визначають різні джерела вчинення даного виду правопорушень, через які розповсюджуються або стають доступними наркотичні речовини, а також регламентують особливості притягнення до юридичної відповідальності винних осіб. В рамках дослідження, ми звернулися до досвіду Королівства Швеції, компетентні органи якого у своїй діяльності з протидії незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів аналізують джерела, серед яких найбільш розповсюдженими є інформаційно-телекомунікаційна мережа Інтернет, соціальні медіа-платформи (соціальні спільноти), особисті знайомства з особами, які поширюють наркотичні речовини тощо. Насправді перелік таких джерел, які характеризуються масовим розповсюдженням і вживанням наркотичних речовин і засобів, є ширшим, однак ми дотримуємося позиції, що слід акцентувати увагу на найбільш актуальних місцях. Крім цього, в закордонній практиці з профілактики незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів як джерело їх поширення розглядаються громадські місця (відкриті наркосцени), де відкрито вживають і продають наркотичні засоби або речовини тощо. На протидії існуванню таких наркосцен і зосереджені правоохоронні органи багатьох європейських держав. Заходи, які вживаються для протидії відкритим наркосценам, коливаються від

¹⁵² Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2030 року

«профілактичних стратегій» із залученням правоохоронних органів до «коригувальних стратегій». У зарубіжних дослідженнях з цього питання описується використання «репресивних» (правоохоронних) методів і методів зменшення шкоди [¹⁵³]. Заходи правозастосування стосуються втручання поліції, що полягає у затриманні осіб, вилучення наркотичних речовин, їх аналогів або прекурсорів тощо, застосування відповідних санкцій, якщо мова ведеться про адміністративну відповідальність, то переважно санкцій у вигляді штрафів або санкцій, не пов'язаних з позбавленням волі, адже позбавлення волі означає найбільший ступінь обмеження права на свободу та особисту недоторканність, що в рамках адміністративного законодавства не передбачено¹⁵⁴. Заходи зменшення шкоди охоплюють низку різноманітних соціальних послуг, які можуть включати надання притулку, харчування, одягу, консультування, замісну підтримувальну терапію (програма медикаментозного лікування людей із психічними та поведінковими розладами внаслідок уживання опіоїдів) тощо [¹⁵⁵]. Протягом багатьох років європейські міста змінювали правозастосування та заходи зменшення шкоди (наприклад, Осло)¹⁵⁶, перейшли до підходу, більш орієнтованого на зменшення шкоди (наприклад, Копенгаген), або використовували поєднання обох підходів (наприклад, Цюрих) [¹⁵⁷]. На відміну від стратегій, спрямованих на сприяння співіснування людей, які вживають наркотики, та решти суспільства, стратегії протидії, оцінені в поточному дослідженні, спрямовані на запобігання, тим самим зменшення та, у

¹⁵³ Drug trafficking. UNODC. URL: <https://www.unodc.org/e4j/zh/organized-crime/module-3/key-issues/drug-trafficking.html>.

¹⁵⁴ Booth RE, Kennedy JK, Brewster JT, Semerik O. Drug injectors and dealers in Odessa, Ukraine. *J Psychoactive Drugs* 2003; 35:419–426.

¹⁵⁵ Замісна підтримувальна терапія. Центр громадського здоров'я МОЗ України. URL: <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/zalezhnist-vid-psikhoaktivnikh-rechovin/zamisna-pidtrimuvalna-terapiya-zpt> (дата звернення: 25.07.2022).

¹⁵⁶ Booth, R.E., Dvoryak, S., Sung-Joon, M., Brewster, J.T., Wendt, W. W., Corsi K.F., Semerik, O.Y., Strathdee S. A. Law Enforcement Practices Associated with HIV Infection Among Injection Drug Users in Odessa, Ukraine. *AIDS Behav.* 2013; 17(8):2604-14.

¹⁵⁷ Serdiuk OO. Narcotism as a social phenomenon: its trends and directions of prevention. – Ph.D. Thesis in Sociology: 22.00.03. Kharkiv, 2003. 20 pp. (In Ukr.).

довгостроковій перспективі, здійснення впливу на зменшення джерел незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Це можна розглядати як стратегію профілактики, засновану на шведському національному законодавстві про профілактику і протидію правопорушенням у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Правоохоронні органи Швеції вбачають проблему у існуванні наркосцен (відкритих майданчиків для споживання наркотичних речовин).

Окремим питанням для дослідження слід вважати адміністративно-правовий механізм протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин серед дітей, під яким слід розуміти сукупність норм, що регулюють відносини у сфері діяльності суб'єктів протидії зловживанню та незаконному обігу наркотичних засобів у дитячому середовищі, спрямованих на реалізацію повноважень учасників цих відносин, а також застосування заходів адміністративно-правового впливу до учасників цих відносин при порушенні прав та законних інтересів дітей. Діти у розумінні незаконного обігу наркотичних засобів і речовин є особливо вразливою категорією, а тому існує необхідність у інтенсивній профілактиці вживання наркотичних засобів і речовин у даному середовищі. У теоретичних дослідженнях виокремлюються основні структурні елементи адміністративно-правового механізму протидії незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів: а) суспільні відносини, що регламентуються правовими нормами і забезпечують взаємодію відповідних суб'єктів протидії; б) норми права, що визначають права та обов'язки суб'єктів вказаних правовідносин; в) нормативно-правові акти, які регламентують різноманітні сторони обігу наркотичних засобів і формують систему національного законодавства; г) державні органи, що покликані здійснювати протидію незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин серед дітей, у процесі своєї повсякденної діяльності, створюючи належні умови для реалізації прав дитини; ґ) адміністративна відповідальність, як складова адміністративного примусу, що застосовується у випадку порушення норм чинного законодавства України [158].

6 жовтня 2011 року Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів і одурманюючих засобів» була посилена відповідальність за правопорушення, які вчиняються у даній сфері¹⁵⁹. Даним Законом внесено зміни до адміністративного законодавства у розрізі визначення санкцій за вчинення адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Разом з тим, адміністративне антинаркотичне законодавство сьогодні не є ідеальним, а тому потребує заповнення існуючих прогалин, які створюють перешкоди для притягнення до адміністративної відповідальності винних осіб. При цьому існує необхідність також у модернізації законодавства для запобігання правопорушень серед дітей у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів з метою підвищення якості такого законодавства. С. Лисенко в рамках дисертаційного дослідження «Адміністративно-правовий механізм забезпечення протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин серед дітей» надає пропозицію стосовно доповнення адміністративного законодавства наступними статтями: «Вживання наркотичних засобів або психотропних речовин без призначення лікаря» та «Пропаганда або незаконна реклама наркотичних засобів або психотропних речовин». Вважаємо слушною думку науковця, адже ефективна профілактика незаконного обігу наркотичних засобів, їх аналогів та прекурсорів полягає у здійсненні комплексної профілактики, що означає не тільки виявлення правопорушень, однак і попередження інших аспектів, які можуть впливати на поширення наркотичних речовин, їх аналогів та

URL: https://revolution.allbest.ru/law/01020489_0.html

¹⁵⁹ Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів і одурманюючих засобів: Закон України 06.10.2011 №3826-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3826-17#Text> (дата звернення: 20.07.2022).

прекурсорів¹⁶⁰.

Дослідник дотримується позиції щодо того, що заходи виховного впливу, передбачені адміністративним законодавством, застосовуються до неповнолітніх і їх не слід розглядати виключно в якості адміністративних стягнень. Вони є реакцією держави на протиправну поведінку (адміністративний проступок) неповнолітнього, мають цільове, профілактично-виховне призначення, однак ключовою метою даних заходів є профілактика і запобігання правопорушенням, зокрема у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Повністю погоджуємося із дослідником в частині їх впливу на формування у неповнолітніх високих моральних якостей і посилення виховного впливу на їх близьке оточення. Виходячи із запропонованого аналізу, автором надається пропозиція щодо розширення переліку адміністративних стягнень до неповнолітніх за вчинення адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів тощо.

При цьому найбільш цікавою в рамках даного дослідження видається пропозиція С. Лисенко, який пропонує передбачити додаткові обмеження для неповнолітнього, який вчинив адміністративне правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, їх аналогів та прекурсорів. Автор серед наявних у законодавстві заходів адміністративного впливу вбачає необхідним запровадити заборону на відвідування певних громадських місць. У даному випадку вбачаємо практику звернення до міжнародного досвіду. Зокрема, профілактика незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів через виявлення та заборону наркосцен (дані майданчики формуються особами для зборів з метою споживання наркотичних речовин тощо. Крім цього, автор пропонує ввести обмеження на використання окремих форм дозвілля для неповнолітніх, у тому числі керування транспортними засобами з метою запобігання вчинення правопорушень у сфері безпеки

¹⁶⁰ Лисенко С.О. Адміністративно-правовий механізм забезпечення протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин серед дітей [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. К., 2013. 19 с.

дорожнього руху тощо. Пропонується також обмежити на певний період перебування за межами постійного місця проживання після 23-ї години; встановити вимогу про повернення до навчального закладу або місця трудової діяльності, а також направляти за необхідності до центрів медико-соціальної реабілітації тощо. Таким чином у пропозиціях автора прослідковується прагнення до формування комплексного підходу у профілактиці та превентуванні вчинення адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Прослідковується, що дані пропозиції сформовані з урахуванням міжнародного досвіду, який у багатьох аспектах вбудовується у систему профілактики досліджуваного виду адміністративних правопорушень¹⁶¹.

В рамках даного дослідження нами проаналізовано міжнародний досвід Франції, Японії, Англії тощо щодо протидії незаконному обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Зокрема, особливістю адміністративної практики зазначених держав в аспекті протидії незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів є запровадження різноманітних програм моніторингу, серед яких проведення спеціального соціального дослідження неповнолітнього правопорушника, яке має вигляд «соціального досьє». Дослідивши алгоритм здійснення даного соціального дослідження, ми з'ясували, ведення такого досьє здійснюється з доручення судді, тому що збір відповідної інформації про неповнолітнього передбачає обмеження певних прав і свобод неповнолітнього. Вважаємо це позитивною практикою у розрізі українського законодавства, яким також передбачено аналогічні механізми судового контролю для запобігання свавільним порушенням прав і свобод особи. Суддя доручає ведення спеціального соціального дослідження вихователю, який має необхідні знання і навички для здійснення даного виду досліджень. Дослідник уповноважений залучити до процесу вивчення особи неповнолітнього психологів, психіатрів, педагогів та

¹⁶¹ Лисенко С.О. Адміністративно-правовий механізм забезпечення протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин серед дітей [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. К., 2013. 19 с.

інших учасників, які володіють необхідною інформацією. На нашу думку, у практиці зарубіжних країн здійснення таких досліджень є своєрідною діагностикою перед визначенням спектру заходів, які необхідно здійснити для профілактики вживання, зберігання, поширення наркотичних засобів і речовин, їх аналогів та прекурсорів. У «соціальному досьє» міститься інформація про історію сім'ї особи, її психологічну характеристику, успішність в школі, а також актуальний сімейний стан сім'ї неповнолітнього, ставлення до нього, його роль в родині та оцінка членами родини вчинення ним адміністративного правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Слід зауважити, що в переважній більшості випадків у практиці Франції, Японії тощо формування соціального досьє здійснюється не обов'язково після вчинення неповнолітнім досліджуваного виду правопорушень, адже пріоритетним завданням визначається профілактика. Водночас завданням суддів не є виключно винесення рішення щодо покарання правопорушників у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а проведення профілактично-виховної роботи з метою попередження вчинення таких правопорушень в подальшому, що видається значно ефективним способом зменшення кількості даного виду адміністративних правопорушень. В рамках українського адміністративного законодавства досвід зарубіжних країн у попередженні вчинення неповнолітніми правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів є позитивним, зважаючи на впровадження низки міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини, механізмів судового контролю, низки програм і проєктів, спрямованих на профілактику адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Як вказує практика зарубіжних країн у даному питанні, профілактично-виховна робота з неповнолітніми проводиться зазвичай у кабінеті судді, а не в залі судових засідань для того, щоб створити комфортні умови для спілкування. Основною метою такого спілкування з неповнолітнім правопорушником є налагодження контакту та в результаті спільний пошук шляхів виходу з негативної ситуації. Відповідно усі ці заходи

спрямовуються на здійснення ефективної профілактики адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів тощо.

Цікавим в аналізі міжнародного досвіду видається той факт, що вагому роль у профілактиці досліджуваного виду кримінальних правопорушень відіграють державні органи відповідної компетенції, які забезпечують юридичний захист молоді, а також приймають участь у профілактиці правопорушень. Зокрема, у структурі Міністерства юстиції закордонних країн функціонують органи, основним завданням яких є проведення виховних заходів стосовно неповнолітніх, профілактики та попередження вчинення правопорушень, зокрема у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Слід зауважити, що дана діяльність здійснюється не тільки з неповнолітніми, але й з особами, які досягли повнолітнього віку.

Було проведено чимало комплексних та міжнародних порівняльних досліджень для вимірювання збитків, які завдає суспільству та державі зловживання наркотиками. Хоча цифри між країнами відрізняються, залежно від методології та політичної орієнтації, величини можна оцінити, лише висвітливши деякі з них. У Канаді витрати на зловживання психоактивними речовинами (включаючи алкоголь і тютюн) становили 2,7 відсотка ВВП (1992 р.), при цьому зловживання незаконними наркотиками спричинило принаймні 1,1 мільярда доларів США, що еквівалентно 0,2 відсотка ВВП або 40 доларів США на душу населення. З економічних витрат від споживання заборонених наркотиків 29 відсотків було витрачено на правоохоронні органи та 6 відсотків на охорону здоров'я. Більшість витрат, 60 відсотків від загальної суми, були спричинені втратою продуктивності внаслідок хвороби та передчасної смерті. Вартість життя була розрахована в цих оцінках з використанням підходу людського капіталу, тобто дисконтування приблизних доходів за все життя. Витрати суспільства через злочинну діяльність, пов'язану з наркотиками, не включені до цієї цифри [¹⁶²].

¹⁶² Canadian Centre on Substance Abuse (CCSA), «The Costs of Substance Abuse in Canada Highlights» (a cost estimation study by Eric Single, Lynda Robson, Xiaodi Xie, Jürgen Rehm et al.), 1996; converted at US\$1 = CAN\$1.2.

Дослідження, проведене в Австралії, оцінило витрати, пов'язані зі зловживанням наркотиками (включаючи як дозволені, так і заборонені речовини), еквівалентні 4,8 відсотка ВВП (1992 р.), а витрати, пов'язані зі зловживанням забороненими наркотиками, становили 1,2 мільярда доларів США, тобто 0,4 відсотка ВВП або 70 доларів на душу населення¹⁶³. Загальні витрати від зловживання психоактивними речовинами (законними та незаконними) зросли менш ніж на 13 відсотків між 1988 і 1992 роками в реальному вираженні; зростання витрат, пов'язаних із споживанням незаконних наркотиків, склало 25 відсотків, тобто було майже вдвічі більше. Два дослідження за 1988 і 1992 роки були проведені одними і тими ж авторами з використанням тієї ж методології, і тому їх можна порівняти прямо. Приблизно 32 відсотки загальних витрат у розмірі 1,2 мільярда доларів США, за оцінками, були спричинені зниженням продуктивності, 26 відсотків — смертністю, пов'язаною зі зловживанням психоактивними речовинами (оцінка базується на демографічному підході; тобто значення втрати життя людини для суспільства в з точки зору доходу), 18 відсотків на витрати системи правосуддя (суди, в'язниці), 13 відсотків на ресурси, що використовуються для залежного споживання, і 9 відсотків на додаткові витрати на поліцію та митницю. Витрати суспільства на корисливі злочини для фінансування наркоманії не включені до цієї цифри. Розслідування, проведене за дорученням Європейського співтовариства, виявило, що визначені витрати від торгівлі наркотиками та зловживання ними становили 3,2 мільярда доларів США¹⁶⁴ у Сполученому Королівстві в 1988 році, що еквівалентно 0,4 відсотка ВВП або приблизно 60 доларів США на душу населення. З цієї суми приблизно 85 відсотків становила вартість викраденого майна, що чітко визначило злочинність як найважливіший побічний ефект зловживання наркотиками. Іншими основними категоріями витрат були витрати на правоохоронні органи щодо наркотиків та юридичні

¹⁶³ David J. Collins, Helen M. Lapsley, The social costs of drug abuse in Australia in 1988 and 1992, Report prepared for the Commonwealth Department of Human Services and Health, February 1996; GDP figures from IMF, International Financial Statistics Yearbook, 1996.

¹⁶⁴ Commission of the European Communities, The Social and Economic Costs of Drug Abuse in the United Kingdom and the Netherlands (London, 1990), p. 2.

витрати (9 відсотків), витрати на в'язниці (5 відсотків) та державні витрати на профілактику, догляд та реабілітацію, включаючи лікування пацієнтів з вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), пов'язаним з наркотиками, або синдром набутого імунодефіциту (СНІД) (2 відсотки). У ці розрахунки не були включені витрати на передчасну смертність, втрату заробітку та зниження продуктивності. Відповідно до оцінок приблизно від 130 000 до 150 000 запеклих кривдників, середні річні витрати суспільства на одного наркомана становлять приблизно 13 000 фунтів стерлінгів, або приблизно 23 100 доларів США¹⁶⁵.

С.М. Лисенко в рамках власного дисертаційного дослідження формує наступні наукові пропозиції. Дослідник вважає, що основними напрямками удосконалення адміністративно-правового механізму забезпечення протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин серед неповнолітніх є здійснення активної профілактики, зокрема впровадження системи антинаркотичного виховання в навчальних закладах та належної популяризації здорового способу життя в засобах масової інформації, соціальних мережах, месенджерах, інших джерелах, якими користується широке коло осіб і які досить ефективними для поширення інформації про шкідливий вплив наркотичних засобів і речовин, їх аналогів та прекурсорів, що здійснюється сьогодні тими зарубіжними країнами, досвід яких проаналізовано в рамках даного дослідження¹⁶⁶.

У теоретичних дослідженнях особливостей профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів висвітлюється проблема взаємодії правоохоронних органів з іншими органами виконавчої влади, діяльність яких спрямована на профілактику досліджуваного виду правопорушень. Деякі дослідники вказують на удосконалення взаємодії шляхом законодавчого закріплення її особливостей, а С. Лисенко прямо вказує на необхідність створення координаційного органу,

¹⁶⁵ Converted at the 1988 average exchange rate of US\$1 = £Sterling 0.562.

¹⁶⁶ Лисенко С.О. Адміністративно-правовий механізм забезпечення протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин серед дітей [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. К., 2013. 19 с.

а саме Міжвідомчого комітету з профілактики правопорушень, до структури якого належатиме підрозділ з профілактики правопорушень у сфері зловживання та незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин серед дітей. У зв'язку з тим, що предмет дослідження С. Лисенка охоплюється алгоритмами профілактичних заходів серед дітей, то науковець пропонує конкретизувати назву Комітету. Зважаючи на результати аналізу міжнародного досвіду у профілактиці адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, слід зауважити, що функціонал даного органу повинен стосуватися не тільки ювенального напрямку, адже незаконний обіг наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів є сьогодні поширеною проблемою в Україні.

Нами досліджено міжнародний досвід різних зарубіжних країн у профілактиці даних правопорушень та акцентовано увагу на особливостях його адаптації до національного законодавства. В рамках даного дослідження нами проаналізовано міжнародний досвід Франції, Японії, Англії тощо щодо протидії незаконному обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Зокрема, особливістю адміністративної практики зазначених держав в аспекті протидії незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів є запровадження різноманітних програм моніторингу, серед яких проведення спеціального соціального дослідження неповнолітнього правопорушника, яке має вигляд «соціального досьє», а також вжиття заходів для скорочення кількості та повного припинення існування «наркосцен», які є досить поширеними у світі. Відповідно не виключенням є Україна. Із цього випливає, що якісна профілактика незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів залежить від ефективних заходів, які при цьому застосовуються різними міжнародними органами, основоположними з яких є органи поліція.

Зарубіжний досвід свідчить про наявність широкого спектру заходів в напрямку протидії розповсюдження наркотичних засобів. А саме удосконалення розвідувальної агентури в мережі інтернету, включаючи весь ланцюг торгівлі, транскордонний вимір в європейському просторі що має тенденцію швидкого розвитку, відпрацювання нових тенденцій запобігання

ринку незаконних наркотиків через мережу інтернету, у тому числі даркнет.

Таким чином діяльність органів європейської поліції мають переваги у широкій взаємодії з іншими правоохоронними органами, консолідована робота яких має переваги за допомогою сучасних інструментів для виявлення нових синтетичних наркотиків, моніторингу фінансових потоків відповідних прибутків відстежуючих суб'єктів (наркодилерів). Наявність та спроможність практиків безпекової сфери попереджати роботу мереж організованих злочинних груп, пов'язаних з розповсюдженням наркотичних засобів, надає можливість ефективно реагувати на загрозу існуючих організацій, можливість ідентифікувати організовані злочинні групи задіяні у виробництві та торгівлі наркотиками на ранній стадії.

Напрацьовувати стратегії співпраці через призму аналізу рис ринку наркотиків та їхніх бізнес моделей, що створить більш результативну спроможність практиків безпекової сфери попереджати роботу мереж організованих злочинних груп, пов'язаних з сферою наркотрафіків та ефективно реагувати на загрозу існуючих організацій. Оскільки окремим блоковим проблемним питанням є відсутність системи моніторингу хімічних сполук подвійного призначення, які використовуються при виробництві наркотиків. Оскільки виробництво та продаж наркотиків – найприбутковіша кримінальна активність організованих злочинних груп в Європі. Згідно з оцінкою «EU Drug Market Reports», загальна вартість роздрібного ринку незаконних наркотиків в ЄС оцінюється в 30 млрд. євро.

Враховуючи безпекову сферу та систему правоохоронних органів у сфері протидії наркотичних засобів є необхідність впровадження інноваційних методів виявлення та превентування посягань в даній сфері. Моніторингу інтернету, включаючи даркнет для виявлення тіньових інтернет ринків.

Основним завданням є реалізація міжнародної **Стратегії безпекового союзу** для ефективної боротьби зі злочинністю та тероризмом.

3.2. Теоретичні і правові основи удосконалення профілактики економічних правопорушень суб'єктами незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів

Як уже зазначалося нами раніше щодо алгоритмів профілактики правопорушень, зокрема у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, то превентування правопорушень є одним із основних напрямів роботи Національної поліції України особливо в умовах воєнного стану, коли пріоритетним завданням є збереження стабільності суспільних відносин. Профілактика правопорушень полягає у недопущенні вчинення кримінальних та адміністративних правопорушень, а також виявленні та усуненні причин і умов, які сприяють їх вчиненню. На нашу думку, профілактика правопорушень повинна розглядатися як ключове поняття у системі протидії неправомірних діянь, адже розкриття, викриття, розслідування правопорушень потребує більших зусиль, ніж здійснення активних заходів профілактики адміністративних правопорушень¹⁶⁷.

Досить слушною видається позиція А. Миколенка, який розглядає систему адміністративно-попереджувальних заходів як сукупність засобів і способів примусового характеру, які застосовуються до осіб з метою попередження можливих правопорушень та запобігання іншим несприятливим наслідкам чинників техногенного, антропогенного тощо характерів.

Профілактика правопорушень, зокрема адміністративного характеру, здійснюється комплексно. При цьому важливим є акцентування уваги на основних профілактичних заходах:

1. Контрольні та наглядові перевірки. Даний захід вважається ефективним у сфері економічних правопорушень, адже мається на увазі аналіз

¹⁶⁷ Адміністративне право України : підручник для студ. в юрид. спец. вищих навч. закл. / Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гаращук та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. Мін-во освіти і науки України ; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. Харків : Право, 2001. С. 153–154.

фінансово-звітної документації (акти ревізій, перевірок, кошториси, фінансово-звітна документація тощо). Слід зважати на повноту та цілісність оцінки такої документації. Практика дослідження фінансово-звітної документації є стандартною для законодавства України, однак деякі зарубіжні країни у даному аспекті користуються принципово новими методами такої оцінки.

2. Огляд речей та особистий огляд, передбачений нормами Митного кодексу, які необхідно вважати профілактичними заходами, тому що вони спрямовані на виявлення наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів на етапі їх перетину державного кордону України. При цьому не є важливою наявність комерційної мети. Відповідно ст. 340 Митного кодексу України «Особистий огляд як виняткова форма митного контролю проводиться за письмовим рішенням керівника митного органу або його заступника, якщо є достатні підстави вважати, що громадянин, який прямує через митний кордон України чи перебуває в зоні митного контролю або у транзитній зоні міжнародного аеропорту, приховує предмети контрабанди чи товари, які є безпосередніми предметами порушення митних правил або заборонені для ввезення в Україну, вивезення з України чи транзиту через територію України»¹⁶⁸. Відповідно до ст. 339 Митного кодексу України «Якщо є підстави вважати, що в ручній поклажі або багажі громадянина переміщуються через митний кордон України, у тому числі транзитом, товари, які підлягають обліку і заходам офіційного контролю, чи товари, при митному оформленні яких справляються митні платежі, а також товари, переміщення яких через митний кордон України заборонено або обмежено, митний орган має право провести огляд, а в разі необхідності - і переогляд ручної поклажі та багажу з їх розпакуванням»¹⁶⁹. Переміщення товарів, речовин через кордон України, зокрема наркотичних речовин є не тільки суспільно небезпечним діянням в суспільстві, але й загрозою для нормального розвитку економіки держави.

¹⁶⁸ Митний кодекс України: Закон України в редакції від 19.07.2022 №4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 01.08.2022).

¹⁶⁹ Митний кодекс України: Закон України в редакції від 19.07.2022 №4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 01.08.2022).

3. Перевірка документів, які посвідчують особу. Даний захід сприяє здійсненню затримання осіб, які перебувають у розшуку або мають при собі заборонені у вільному цивільному обігу предмети та речовини. Отримання відомостей з інформаційних пошукових систем під час перевірки документів, за результатами якої встановлено особу, теоретично може попередити вчинення правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

4. Здійснення адміністративного затримання з метою встановлення затриманої особи. У випадку відмови у наданні документів, які посвідчують особу, або їх відсутності, неможливості перевірки особи за наявними інформаційними базами уповноважені службові особи з метою виконання завдання із попередження вчинення правопорушень, можуть затримати особу, застосовуючи процедури, передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) або Митним кодексом України. Відповідно до положень ст. 261 КУпАП та ст. 507 Митного кодексу України «З метою припинення порушення митних правил, встановлення особи, яка вчинила порушення митних правил, а також для складення протоколу про порушення митних правил, якщо його неможливо скласти на місці вчинення правопорушення, допускається адміністративне затримання особи, яка вчинила таке порушення, на строк до трьох годин»¹⁷⁰.

5. Заборона руху транспорту та пішоходів при виникненні загрози громадської безпеки. На нашу думку, зазначений захід слід розглядати як додатковий при застосуванні затримання, перевірки документів тощо.

6. Вилучення майна. Виявлення у затриманої особи наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів у переважній більшості випадків пов'язано із здійсненням її затримання, встановленням особи, однак при цьому може здійснюватися вилучення іншого майна, що може мати значення у справі¹⁷¹.

¹⁷⁰ Митний кодекс України: Закон України в редакції від 19.07.2022 №4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 01.08.2022).

¹⁷¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України в редакції від 16.07.2022 №8073-2-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (дата звернення: 01.08.2022).

В рамках даного дослідження ми звернули увагу на праці інших науковців, які розглядають питання профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також економічних правопорушень у даній сфері. Так, М. Шульга наводить типовий перелік заходів адміністративного запобігання, розглядаючи їх як стандартний набір для ефективного запобігання правопорушенням у досліджуваній нами сфері. Таким чином, дослідник відносить до типових заходів вимогу припинення окремих дій, однак ми дотримуємося позиції, що в рамках попередження правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів даний захід буде неефективним, зважаючи на те, що наркотичні речовини відповідно до чинного законодавства заборонені у вільному цивільному обігу. Вимога про припинення даних незаконних дій, які можуть полягати у зберіганні, розповсюдженні, вживанні наркотичних речовин не є виправданою не тільки з правоохоронної, однак і з юридичної точки зору. Наступним адміністративно-профілактичним заходом є перевірка документів, який проаналізовано нами вище. Також розглядається огляд речей та особистий огляд, тимчасове обмеження або заборона доступу громадян до окремих ділянок місцевості чи об'єктів з метою забезпечення громадського порядку та безпеки тощо. При цьому найбільш ефективними заходами серед запропонованих автором слід вважати закриття окремих ділянок державного кордону для попередження потрапляння на територію України наркотичних речовин, які доставляються не тільки для вживання, а, перш за все, для розповсюдження, тобто відбувається переслідування правопорушниками комерційної мети. Із цього випливає, що даний захід необхідно розглядати як захід профілактики і превентування правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

На нашу думку, необхідно звернути увагу також на такий адміністративно-профілактичний захід як здійснення адміністративного нагляду за особами, щодо яких чинне законодавство вимагає його встановлення, а також здійснення контролю за засудженими до кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. У частині цього уваги потребують

особи, яких притягнуто до юридичної відповідальності за вчинення правопорушення у сфері незаконного Позначеного вище заходу слід розглядати ведення обліку та офіційне застереження осіб, що полягає у формуванні відповідних баз із занесенням до них персональних даних правопорушників у досліджуваній сфері¹⁷².

Щодо питання здійснення контролю у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, то воно є актуальним в рамках профілактики економічних правопорушень у цій сфері. Зважаючи на це, законодавцем було здійснено спробу нормативного закріплення здійснення процедур контролю у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Проект Закону України «Про організаційні засади здійснення контролю у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» відповідно до Конституції України повинен визначати організаційні засади здійснення контролю у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Відповідно до положень законопроекту контроль за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів повинен здійснювати центральний орган виконавчої влади з контролю у сфері обігу наркотиків¹⁷³.

Крім цього, слід звернути увагу на інші загальнопрофілактичні заходи, до яких у своїй діяльності звертається Національна поліція зокрема під час профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Дані заходи загальнопрофілактичного характеру можна розділити на наступні різновиди:

- Правового характеру;
- Організаційного характеру;
- Управлінського характеру.

¹⁷² Про Національну поліцію: Закон України в редакції від 15.06.2022 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 01.08.2022).

¹⁷³ Про організаційні засади здійснення контролю у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: Проект Закону України від 23.07.2014. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/NT0972> (дата звернення: 01.08.2022).

Загальнопрофілактичні заходи правового характеру стосуються врегулювання нормативно-правових питань та удосконалення правової основи, її повноти та ефективності в питаннях профілактики незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Таким чином, до нормативно-правових питань під час профілактики незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів належить перегляд і вдосконалення порядку вилучення і конфіскації коштів та майна, отриманих внаслідок незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Зауважимо, що даний захід є ефективним під час профілактики економічних правопорушень у досліджуваній нами сфері. Також до профілактичних заходів правового характеру можна віднести:

- встановлення відповідальності посадових осіб фінансових та інших установ, підприємств та організацій за неналежне виконання вимог статті 7 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними»¹⁷⁴. Виходячи із концепції даного профілактичного заходу, слід зауважити, що встановлення відповідальності посадових осіб юридичного осіб публічного або приватного права може вплинути на зниження кількісних показників правопорушень у досліджуваній нами сфері. Крім цього, неналежне виконання вимог зазначеного вище нормативно-правового акту може вплинути не тільки на кількісний ріст адміністративних правопорушень, однак і здійснення суспільно небезпечних діянь;

- запровадження і використання методу контрольованого збуту наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в оперативно-розшуковій діяльності, якщо розміри наявних у особи на момент вилучення наркотичних речовин відповідають умовам настання кримінальної відповідальності. При цьому пріоритетним залишається профілактика адміністративних правопорушень у даній сфері, які в подальшому залежно від

¹⁷⁴ Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних речовин, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними: Закон України в редакції від 03.07.2020 №62/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.07.2022).

розміру наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів можуть стати кримінально караними діями;

- вдосконалення порядку провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, в окремих галузях. У даному випадку мається на увазі фармацевтична діяльність та медицина, адже розповсюдження медичних препаратів, які містять наркотичні речовини, без рецепту з метою отримання вигоди слід розглядати як правопорушення з економічним підтекстом, тому означений вище захід буде ефективним у їх попередженні;

- специфіка профілактичних заходів правового характеру полягає у нормативно-правовому врегулюванні окремих аспектів у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Зокрема це стосується встановлення певних правил і визначення алгоритмів, як-от: встановлення правил допуску осіб до роботи із наркотичними речовинами і засобами, їх аналогами, психотропними речовинами та іншими речовинами, які заборонені у вільному цивільному обігу; встановлення правил знищення конфіскованого або вилученого обладнання, яке використовувалося для незаконного виробництва чи виготовлення наркотичних засобів та психотропних речовин та (або) подальше використання якого визнано недоцільним; встановлення правил перевезення, ввезення на митну територію України та вивезення за її межі наркотичних (психотропних) лікарських засобів хворими; вдосконалення порядку транзиту через територію України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; створення єдиної загальнодержавної системи обліку осіб, хворих на наркоманію; соціально-медичної реабілітації осіб, хворих на наркоманію. Дані правила та алгоритми визначаються чинним законодавством і використовуються для зниження показників вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

На нашу думку, не менш ефективними профілактичними заходами у попередженні правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів є адміністративно-профілактичні заходи

організаційного характеру, які полягають, перш за все, в організації моніторингу вчинення правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин. Так, до основних заходів організаційного характеру слід віднести: здійснення моніторингу та аналізу стану і фактичного поширення вживання наркотиків та незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Систематичний аналіз динаміки незаконного обігу наркотичних речовин дозволяє сформулювати стратегії протидії незаконному поширенню наркотичних засобів. На основі результатів здійсненого моніторингу здійснюється коригування стратегій і програм, призначених для протидії незаконного обігу наркотичних речовин. Ми дотримуємося позиції, що прогнозування вчинення адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів може мати значно кращі результати у випадку створення єдиної інформаційної мережі обліку правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин і засобів, їх аналогів та прекурсорів. Зокрема даний облік досить ергономічно було б створити на базі міжвідомчого автоматизованого банку даних «Наркобізнес» при Міністерстві внутрішніх справ. У теоретичних дослідженнях з питань профілактики незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів знаходимо ідеї щодо поширення практики створення міжвідомчих лабораторій з метою дослідження та систематизації відомостей про синтетичні та напівсинтетичні наркотичні засоби і речовини, психотропні речовини, прекурсори, вилучені з вільного цивільного обігу та обіг яких відповідно до чинного законодавства є незаконним¹⁷⁵.

На нашу думку, попередження економічних правопорушень стане значно ефективним у випадку звернення до практики накопичення досвіду про окремі процеси і процедури отримання, пересилання, зберігання, поширення наркотичних засобів і речовин. Так, розуміння специфіки вчинення адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних

¹⁷⁵ Управління боротьби з незаконним обігом наркотиків. Портал МВС: офіційний веб-сайт. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/access-to-public-information/perelik-normativno-pravovix-dokumentiv-za-napryamami-diyalnosti/upravlinnya-borotbi-z-nezakonnim-obigom-narkotikiv> (дата звернення: 01.08.2022).

речовин, їх аналогів та прекурсорів пов'язане із обсягом наявної інформації про технологічні процеси, які застосовують в підпільних нарколабораторіях для виготовлення наркотичних засобів. Крім цього, дані знання будуть корисними в ситуації проведення перевірок хіміко-фармацевтичних та сільськогосподарських підприємств, які у своїй діяльності пов'язані з використанням наркотичних речовин або культивуванням нарковмісних рослин.

Крім цього, до адміністративно-профілактичних заходів організаційного характеру необхідно віднести здійснення фінансових процедур, як-от: створення окремого бюджетного або позабюджетного фонду в залежності від його структурування та фінансового планування для протидії незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також реорганізаційних заходів, пов'язаних із утворенням виконавчих органів, до компетенції яких входить профілактика незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, або інформаційно-аналітичних центрів відомчого або міжвідомчого призначення для дослідження динаміки незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Профілактичні заходи управлінського характеру пов'язані зі здійсненням адміністрування, зокрема в системі Національної поліції України, основним завданням якої є попередження вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень. Саме тому першочерговим завданням оптимізації діяльності поліції у даному напрямку є підвищення рівня кваліфікації працівників правоохоронних органів, до функціоналу яких належить профілактика і протидія незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Повертаючись до характеристики загальнопрофілактичних заходів організаційного характеру зауважимо, що підвищення кваліфікації може здійснюватися на основі отриманих знань міжвідомчими лабораторіями, іншими органами про обіг наркотичних речовин, особливості їх поширення і розповсюдження. Особливо корисною дана інформація видається у випадку профілактикування економічних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

В рамках даного дослідження нами звернено увагу на діяльність Національної поліції як одного із ключових суб'єктів профілактики незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Слід акцентувати на тому, що Національна поліція у своїй діяльності звертається до міжнародного досвіду із врахування міжнародних стандартів у галузі прав людини. Відповідно чинне законодавство надає центральному органу виконавчої влади повноваження у сфері профілактики даного виду правопорушень. Повертаємось до того, що це не означає наявності мети про притягнення до адміністративної відповідальності, а пріоритетним визначається превентування адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. До завдань і обов'язків поліції відносяться: попередження і припинення злочинів та адміністративних правопорушень, виявлення обставин, що сприяють їх вчиненню, і в межах своїх прав вжиття заходів до усунення даних обставин.

Відповідно до чинного законодавства сформовано своєрідну систему органів, до повноважень яких входить профілактика і протидія вчиненню адміністративних та кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. До таких органів законодавцем віднесено Національну поліцію України, Службу безпеки України, Генеральну прокуратуру України, Державну фіскальну службу України, центральні органи виконавчої влади, до функціоналу яких належить реалізація державної політики у сферах захисту державного кордону, обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу та інші органи виконавчої влади в межах наданих їм законом повноважень. Як нами уже було зазначено раніше, існує необхідність у формуванні рекомендацій в аспекті використання у своїй діяльності Національною поліцією України досвіду зарубіжних країн у профілактиці даного виду адміністративних правопорушень.

А. Корнєв здійснив класифікативний розподіл органів адміністративно-юрисдикційної протидії незаконного обігу наркотиків, у якому зазначив, що Національна поліція України є колегіальним органом спільної галузевої

компетенції адміністративного характеру з повноваженнями у застосуванні примусових заходів за діяльність, пов'язану з наркоманією¹⁷⁶.

Отже, Національна поліція України відіграє важливу роль у профілактиці правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, що зумовлено специфікою її діяльності у даній сфері та колу функціональних обов'язків відповідно до чинного законодавства.

Крім цього, до шляхів оптимізації діяльності Національної поліції у протидії незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів належить кількісне збільшення працівників відповідних правоохоронних органів та підрозділів, до компетенції яких належить здійснення протидії незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. При цьому найбільш ефективним способом профілактики правопорушень у досліджуваний нами сфері може бути удосконалення механізму міжвідомчого співробітництва, адже перелік повноважень щодо протидії вчиненню адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, наданий органами та підрозділами поліції відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» не є вичерпним, а тому якісна комунікація працівників поліції з іншими органами та підрозділами, до компетенції яких належить профілактика та протидія правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Важливим напрямом в управлінському аспекті є координація з міжнародним установами та організаціями, завданням яких є профілактика і протидія правопорушень у досліджуваний нами сфері. Особливо це стосується профілактики економічних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, адже вони справляють негативний вплив не тільки на економіку України, однак і на соціальну сферу, іміджеву та безпекову складові в міжнародних відносинах

¹⁷⁶ Корнев А.А. Система административно-правового противодействия незаконному обороту наркотических средств и психотропных веществ: автореф. дисс. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. Саратов, 2012. 26 с.

держави¹⁷⁷.

Відповідно до інформації, отриманої нами із зарубіжних джерел, ефективним слід визначити співробітництво між Сполученими Штатами Америки (далі – США) та Україною. Так, в рамках проєкту «Дослідницьке партнерство між США та Україною», який започаткували в листопаді 1999 року, було підписано угоду між Національним інститутом юстиції (НІЮ) в США та Академією правових наук України (АПНУ). Дане співробітництво зумовлено стрімким зростанням транскордонної злочинності, що спричинило появу взаємного стимулу до співпраці та спільного стратегічного планування у питаннях профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Спільні робочі групи США та України у даному питанні розпочали процес подолання комунікаційних бар'єрів та розбіжностей у методологічних підходах для формулювання спільного плану подальших досліджень. Таким чином, профілактична діяльність правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів набула міжнародного характеру, зокрема у виборі методів і способів профілактики і боротьби правоохоронними органами України¹⁷⁸. Бюро з міжнародних питань у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків та правоохоронних питань Державного департаменту США серед наявного функціоналу наділена повноваженнями із профілактики незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. За інформацією Бюро профілактика даного виду правопорушень повинна спрямовуватись на інформування населення про наслідки і шкоду немедичного, незаконного вживання наркотиків, формуючи негативне сприйняття суспільством наркотичних засобів, їх аналогів та речовин як таких, які наносять шкоду здоров'ю і становлять значну загрозу для життя осіб, які їх вживають. Так,

¹⁷⁷ Про Національну поліцію: Закон України в редакції від 15.06.2022 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 01.08.2022).

¹⁷⁸ Layne, M., Khruppa, M.S. & Muzyka, A.A. The growing importance of Ukraine as a transit country for heroin trafficking: U.S.-Ukraine research partnership. *Trends Organ Crim* 6, 77–93 (2001). <https://doi.org/10.1007/s12117-001-1007-5>

профілактика незаконного обігу наркотичних засобів і речовин розглядається як поширення спеціальних знань у суспільстві з приводу впливу вживання наркотичних засобів та шляхів подолання негативних наслідків, які є результатом вживання. Так, Бюро з міжнародних питань у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків та правоохоронних питань Державного департаменту США формує способи профілактики незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, до яких належать розробка національних та регіональних профілактичних програм з метою попередження правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин; ініціювання удосконалення форм і методів профілактики, зокрема індивідуальних профілактичних заходів (особливої уваги заслуговує забезпечення комплексності програм профілактики для збільшення їх ефективності). Як уже було зазначено раніше, важливим аспектом у профілактиці наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів є глобальне інформування населення незалежно від вікової категорії про негативні наслідки вживання наркотичних речовин із використанням інформаційно-телекомунікаційної мережі Інтернет¹⁷⁹.

В рамках даного дослідження ми неодноразово звертали увагу на посилення координації діяльності державних установ, громадських організацій та правоохоронних органів у сфері профілактики немедичного вживання психоактивних речовин, нарковмісних лікарських засобів. Крім цього, доречним буде також зауважити, що ефективним засобом профілактики незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів є розробка та реалізація профілактичних стратегій зниження незаконного попиту на наркотики серед молоді. Так, мова йдеться про зниження популярності вживання наркотичних засобів серед неповнолітніх осіб та молодих людей. Для цього важливим є формування здорових звичок, прагнення до ведення здорового способу життя, формування життєвих навичок і вміння протистояти

¹⁷⁹ Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs: Ukraine Summary. U.S. Department of State. URL: <https://www.state.gov/bureau-of-international-narcotics-and-law-enforcement-affairs-work-by-country/ukraine-summary/> (дата звернення: 29.07.2022).

ризикам та спонуканням до вживання наркотичних засобів і речовин¹⁸⁰.

У прикладних дослідженнях Бюро нами визначено їх позицію щодо профілактики незаконного обігу наркотичних засобів, речовин, їх аналогів та прекурсорів: переміщення фокусу уваги на здійснення відповідної роботи з сім'ями та батьками з метою формування в них свідомого відповідального ставлення до небезпеки незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів безпосередньо до їх дітей або членів сімей, що несе загрозу суспільству загалом. Достатньо уваги приділено також розвитку інфраструктури комплексної соціально-педагогічної та медико-психологічної допомоги неповнолітнім та їхнім батькам, а також дорослим, які вживають наркотичні засоби або причетні до вчинення правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів¹⁸¹.

На нашу думку, дана позиція міжнародного органу у сфері протидії незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів є досить слушною, адже проведення відповідної роботи із сім'ями або особами, які перебувають в зоні ризику, може позитивно вплинути на рівень вчинення правопорушень у досліджуваній нами сфері. Дані правопорушення потребують своєчасного виявлення, втручання та комплексного соціально-психологічного супроводу не тільки самої особи, але й за необхідності сім'ї¹⁸². Це сприятиме формуванню правильного ставлення до особи правопорушника всередині родини, адже в даному випадку важливим є створення належного клімату в родині¹⁸³. З метою профілактикування правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів органи виконавчої влади

¹⁸⁰ Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs: Ukraine Summary. U.S. Department of State. URL: <https://www.state.gov/bureau-of-international-narcotics-and-law-enforcement-affairs-work-by-country/ukraine-summary/> (дата звернення: 29.07.2022).

¹⁸¹ Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs: Ukraine Summary. U.S. Department of State. URL: <https://www.state.gov/bureau-of-international-narcotics-and-law-enforcement-affairs-work-by-country/ukraine-summary/> (дата звернення: 29.07.2022).

¹⁸² Національна стратегія боротьби з наркотиками на період до 2020 року. Аптека: офіційний веб-сайт. URL: <https://www.apteka.ua/article/96565> (дата звернення: 29.07.2022).

спрямовують політику у даній сфері в напрямі стратегічного планування профілактичних заходів¹⁸⁴.

Ключовим питанням залишається визначення цінності здійснення адміністративних профілактичних заходів, адже вжиття кримінально-правових засобів, як-от: виявлення кримінального правопорушення, осіб, винних у його вчиненні, викриття правопорушення, проведення досудового розслідування, притягнення до кримінальної відповідальності, призначення покарання за результатами судового розгляду в принципі є малоефективним за умови наявності мети у профілкуванні правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Кримінально-правові засоби впливу на осіб, схильних до вживання наркотичних засобів і речовин є найбільш суворими в системі заходів державного примусу, що в подальшому спричиняє необхідність здійснення пенітенціарних заходів. Незважаючи на широкий спектр кримінально-правових засобів, до яких звертаються у своїй роботі правоохоронні органи, актуальною залишається профілактична робота, яка сприяє запобіганню вчиненню правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

У міжнародному товаристві активно здійснюється прогнозування економічних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів в адміністративному аспекті. Однак оцінка економічних і соціальних наслідків зловживання та торгівлі наркотичними речовинами, їх аналогами та прекурсорами передбачає, по-перше, наявність результату щодо масштабу проблеми, а по-друге, наявність певної концептуальної ясності щодо характеру наслідків цієї діяльності. Наскільки відомо, жодна з цих вимог не виконується. Оцінки масштабів незаконного

¹⁸³ **Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs: Ukraine Summary. U.S. Department of State. URL: <https://www.state.gov/bureau-of-international-narcotics-and-law-enforcement-affairs-work-by-country/ukraine-summary/> (дата звернення: 29.07.2022).**

¹⁸⁴ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.01.2002 року №26-р «Про Концепцію реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2002 - 2010 роки» (зі змінами та доповненнями внесеними постановою КМУ від 25.12.2004 р. №1757 URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>).

виробництва, розповсюдження та споживання наркотиків дуже різняться і часто залежать від методології та орієнтації спостерігача. Робота зі встановлення міжнародних порівняльних стандартів для вимірювання економічних і соціальних наслідків зловживання наркотичними речовинами знаходиться на етапі розвитку, і, враховуючи складний характер проблеми, розвивається досить повільно, зважаючи на темпи поширення споживання наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. У той час як очевидні «переваги» споживання для наркоманів, як правило, тимчасові та швидко замінюються значною втратою здоров'я і фінансовим тягарем для суспільства, безсумнівно, є значні прибутки для постачальників і торговців забороненими наркотиками. Про це чітко свідчить готовність постачальників і торговців діяти на нелегальних ринках. Однак країни-виробники та країни-торгівці, як правило, платять високу соціальну та політичну ціну за короткострокові економічні вигоди. В рамках даного дослідження слід зауважити, що зберігання, споживання наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів навіть у невеликих дозах пов'язане із зростанням рівня економічних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів¹⁸⁵.

Одним із проблемних питань є проблема розповсюдження наркотичних засобів у військових частинах на лінії фронту, в складний час для України. Таким чином є необхідність консолідованої взаємодії між командуванням частин Збройних сил України, військовою службою правопорядку, яка уповноважена на доступ до військових частин, та поліцією з можливістю залучення працівників поліції та кінологів для виявлення осіб з числа військових, фіксації таких факти вживання наркотичних засобів та запровадження превентивних заходів в даній сфері.

Отже, питання здійснення контролю у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, то воно є актуальним в рамках профілактики економічних правопорушень у цій сфері. На нашу думку,

¹⁸⁵ Tullis, 1995, op.cit., pp.70-74, 84.

Henrick J. Harwood, «Analytical principles and issues in making cost of illness estimates for substance abuse», paper prepared for the International Symposium on the Economic and Social Costs of Substance Abuse, held at Banff, Alberta, Canada, 11 - 13 May 1994, p. 1.

попередження економічних правопорушень стане значно ефективним у випадку звернення до практики накопичення досвіду про окремі процеси і процедури отримання, пересилання, зберігання, поширення наркотичних засобів і речовин. Так, розуміння специфіки вчинення адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів пов'язане із обсягом наявної інформації про технологічні процеси, які застосовують в підпільних нарколабораторіях для виготовлення наркотичних засобів. Крім цього, дані знання будуть корисними в ситуації проведення перевірок хіміко-фармацевтичних та сільськогосподарських підприємств, які у своїй діяльності пов'язані з використанням наркотичних речовин або культивуванням нарковмісних рослин.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ

Сучасна державна політика щодо профілактики наркотичної залежності та правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів є важливим напрямком протидії правопорушенням, які посягають на здоров'я громадян, суспільну мораль, суспільний порядок і громадську безпеку. Профілактичні заходи сприяють не тільки виявленню правопорушень, а й встановленню та усуненню причин і умов, які їм сприяють. Саме тому методи і засоби боротьби відповідних уповноважених органів повинні модернізуватися під впливом різноманітних кримінологічних факторів. Важливим завданням є визначення пріоритетних напрямків для протидії правопорушенням, які вчиняються у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. В рамках дослідження проаналізовано низку нормативно-правових актів, якими регламентується порядок профілактики незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Серед таких документів також стратегії та плани щодо проведення окремих профілактичних заходів, які законодавець вважає ефективними в умовах поточного стану незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Визначено проблеми з подальшою концепцією їх вирішення що

передбачає внесення змін до законодавства та роботу в напрямку створення баз даних, для класифікації ідентифікаційних ознак організованих злочинних груп, що здійснюють розповсюдження наркотичних засобів та психотропних речовин в шкільних та навчальних закладах та створюють наркотрафіки з цією метою;

Проведення відповідних досліджень, щодо проведення моніторингу відповідними фахівцями щодо законодавчих колізій в сфері протидії обігу наркотичних засобів, виявлення організованих злочинних груп.

Визначення конструктивних недоліків щодо діяльності в напрямку ефективних механізмів виявлення та ідентифікації осіб, які розповсюджують наркотичні засоби через чат боти, інші інтернет ресурси, шляхом "закладок". Необхідність створення інструментів для протидії організованим злочинним групам до складу яких входять особи в сфері розповсюдження наркотичних засобів. Визначення локальних та регіональних місць з найбільшим відсотком сіток наркотрафіків організованих злочинних груп, що здійснюють розповсюдження наркотичних засобів в умовах військового стану в Україні(прифронтові території, використання поштових відправлень через мережу поштових відділень, наркокурерів)

Визначення напряму системної підготовки кваліфікованих поліцейських, шляхом проведення тренінгів в рамках підвищення кваліфікації на базі ДДУВС (третінги орієнтовані в рамках модулів підвищення кваліфікації для оперативних працівників кримінальної поліції, Департаменту боротьби з наркозлочинністю, Департаменту стратегічних розслідувань, кіберполіції, слідчих підрозділів)

В рамках дослідження сформовано комплекс базових заходів та алгоритмів дій в роботі поліцейських, що направлені на виявлення нових та діючих чатботів та інтернетмагазинів з розповсюдження наркотичних засобів та виявлення мереж незаконних схем розповсюдження та їх фігурантів; попередження незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних речовин учнями шкільних закладів і попередження та зменшення негативних соціальних наслідків і шкоди здоров'ю, що завдається внаслідок їх

вживання; протинаркотична пропаганда в школах; протинаркотичне навчання та виховання малолітніх та неповнолітніх; реалізація системи заходів, спрямованих на раннє виявлення осіб, віднесених до групи ризику, і осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби, психотропні та токсичні речовини, і надання їм необхідної наркологічної, психологічної, реабілітаційної та соціальної допомоги; розвиток мережі реабілітаційних установ, необхідних для забезпечення доступної наркологічної допомоги, медико-соціальної, соціальної адаптації та реабілітації, і зміцнення їхньої матеріально-технічної бази; підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації медичних, педагогічних, соціальних працівників і інших спеціалістів сфери профілактики наркоманії; розвиток наукових досліджень з метою удосконалення методів, що використовуються для профілактики, діагностики, лікування та реабілітації осіб, хворих на наркоманію; протидія незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин; взаємодія та координація діяльності органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Національна поліція України відіграє важливу роль у профілактиці правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, що зумовлено специфікою її діяльності у даній сфері та колу функціональних обов'язків відповідно до чинного законодавства. Нами досліджено міжнародний досвід різних зарубіжних країн у профілактиці даних правопорушень та акцентовано увагу на особливостях його адаптації до національного законодавства. В рамках даного дослідження нами проаналізовано міжнародний досвід Франції, Японії, Англії тощо щодо протидії незаконному обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Зокрема, особливістю адміністративної практики зазначених держав в аспекті протидії незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів є запровадження різноманітних програм моніторингу, серед яких проведення спеціального соціального дослідження неповнолітнього правопорушника, яке має вигляд «соціального дос'є», а також вжиття заходів для скорочення кількості та повного припинення існування «наркосцен», які є досить

поширеними у світі. Відповідно не виключенням є Україна. Із цього випливає, що якісна профілактика незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів залежить від ефективних заходів, які при цьому застосовуються.

Питання здійснення контролю у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів є актуальним в рамках профілактики економічних правопорушень у цій сфері. На нашу думку, попередження економічних правопорушень стане значно ефективним у випадку звернення до практики накопичення досвіду про окремі процеси і процедури отримання, пересилання, зберігання, поширення наркотичних засобів і речовин. Так, розуміння специфіки вчинення адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів пов'язане із обсягом наявної інформації про технологічні процеси, які застосовують в підпільних нарколабораторіях для виготовлення наркотичних засобів. Крім цього, дані знання будуть корисними в ситуації проведення перевірок хіміко-фармацевтичних та сільськогосподарських підприємств, які у своїй діяльності пов'язані з використанням наркотичних речовин або культивуванням нарковмісних рослин.

ВИСНОВКИ

1. Додатково аргументовано, що адміністративно-правове регулювання профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів є однією з найбільш актуальних проблем сучасного суспільства. У зв'язку з цим, ведеться постійна розробка теорії та практики цієї сфери.

У сучасній теоретичній дискусії постійно обговорюються питання щодо ефективності адміністративних заходів щодо боротьби з наркоторгівлею та профілактики правопорушень у цій сфері. Сучасними вченими постійно вивчаються такі аспекти, як причини виникнення наркотичної залежності, формування мотивації до вживання наркотиків, вплив наркоторгівлі на суспільство та інші.

Також ведеться робота над практичними аспектами профілактики правопорушень у сфері наркоторгівлі. Розробляються програми та заходи з просвітницької роботи серед населення, які спрямовані на попередження вживання наркотиків та зменшення попиту на них. Також розробляються механізми взаємодії між правоохоронними органами та іншими зацікавленими сторонами з метою ефективної боротьби з наркоторгівлею.

У цілому, можна сказати, що стан теоретико-наукової розробки адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів є на досить високому рівні, проте проблема наркоторгівлі продовжує залишатися однією з найбільш актуальних у сучасному суспільстві. Тому, ведеться постійна робота над вдосконаленням законодавства, розробкою нових методів та підходів до боротьби з наркоторгівлею та профілактики правопорушень у цій сфері.

Загалом, стан теоретико-наукової розробки адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів є на досить високому рівні. Однак, необхідна постійна робота над вдосконаленням теорії та практики, з

метою ефективної боротьби з наркоторгівлею та профілактики правопорушень у цій сфері.

2. Адміністративно-правове регулювання профілактики правопорушень у незаконному обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів базується на комплексному аналізі інституційних, правових та соціально-економічних факторів, що визначають сферу обігу наркотичних речовин.

Основними теоретичними підґрунтями дослідження є: правове регулювання наркотичної справи, яке базується на Конвенції ООН про наркотичні засоби та Психотропні речовини; правові та інституційні механізми боротьби зі злочинністю, пов'язаною з наркотиками, в рамках міжнародного, національного та регіонального законодавства; соціально-економічні аспекти наркотичної залежності та злочинності в цій сфері.

Методологічні засади дослідження базуються на: комплексному аналізі даних зі статистичних джерел, що дозволяє визначити тенденції та особливості незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів; емпіричних дослідженнях, проведених з метою виявлення причин та факторів, що впливають на поширення наркоманії та незаконного обігу наркотиків; використанні експертних оцінок для з'ясування ефективності заходів профілактики та боротьби зі злочинністю в сфері наркотиків; порівняльному аналізі законодавства різних країн, що дає змогу визначити кращі практики та інноваційні підходи до боротьби зі злочинами в досліджуваній сфері.

Принципові засади адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у незаконному обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, включають:

Превентивний підхід - передбачає вжиття заходів з метою запобігання правопорушенням у сфері наркотиків, зокрема шляхом забезпечення доступу до інформації про наслідки вживання наркотиків та профілактичних заходів.

Принцип пропорційності та диференціації - полягає у встановленні обґрунтованої та пропорційної відповідальності за правопорушення у сфері наркотиків, залежно від їх тяжкості та наслідків.

Принцип правової детермінації - передбачає обов'язкове дотримання

законодавства та використання відповідних правових засобів для боротьби зі злочинністю у сфері наркотиків.

Принцип міжнародної співпраці - визнає необхідність співпраці між країнами та міжнародними організаціями для боротьби зі злочинністю у сфері наркотиків та протидії незаконному обігу наркотиків.

Принцип науково-обґрунтованого підходу - передбачає використання результатів наукових досліджень та експертних оцінок для підтримки розробки та вдосконалення заходів профілактики та боротьби зі злочинністю у сфері наркотиків.

Регулювання обігу наркотичних речовин та прекурсорів - передбачає встановлення відповідних правил та обмежень на обіг наркотиків, їх аналогів та прекурсорів, з метою забезпечення безпеки та охорони здоров'я населення.

3. Автором проведено дослідження стану та загального характеру адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів в Україні, за результатами якого зроблено висновок що Україна, як і багато інших країн світу, стикається з проблемою незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Адміністративні правопорушення в цій сфері можуть бути різного характеру і ступеня важкості.

Встановлено, що найбільш поширеними адміністративними правопорушеннями у сфері незаконного обігу наркотичних речовин є: придбання, зберігання, перевезення, виробництво, виготовлення, збут або розповсюдження наркотичних засобів або психотропних речовин без дозволу. Вживання наркотичних засобів без лікарського призначення або без належного медичного нагляду. Використання наркотичних засобів або психотропних речовин під час виконання робіт, пов'язаних з підвищеною небезпекою для життя та здоров'я людини, наприклад, при керуванні транспортним засобом. Пропаганда наркоманії та відверте заохочення до вживання наркотичних засобів.

За даними Міністерства внутрішніх справ України, кількість затриманих за незаконний обіг наркотиків у 2021 році зменшилася порівняно з 2020 роком

на 7,4%, але загальна кількість правопорушень залишається високою. Окрім того, в Україні продовжує діяти ряд проєктів та програм, спрямованих на боротьбу з незаконним обігом наркотиків та попередження адміністративних правопорушень у цій сфері.

Зокрема, діє Національна стратегія з питань протидії наркоманії на 2020-2023 роки, яка передбачає комплекс заходів з профілактики наркотиків, розвитку системи лікування та реабілітації наркозалежних, боротьби з наркобізнесом та забезпечення належного контролю за обігом наркотиків.

Незважаючи на заходи, прийняті урядом та міжнародними організаціями, проблема незаконного обігу наркотиків залишається серйозною українською проблемою. Однак, Національна стратегія з протидії наркоманії та інші заходи, спрямовані на боротьбу з наркобізнесом, можуть забезпечити певний прогрес у зменшенні кількості адміністративних правопорушень та поліпшенні ситуації в цій сфері.

4. Запропоновано під профілактикою адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів - це комплекс заходів, спрямованих на запобігання вчиненню таких правопорушень або зниження їх кількості.

Незаконний обіг наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів становить значну загрозу для громадського здоров'я, безпеки та порядку. Тому профілактика адміністративних правопорушень у цій сфері є важливою складовою здійснення державної політики щодо боротьби з наркоманією та злочинністю.

До заходів профілактики адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів можна віднести: інформаційну роботу з населенням, спрямовану на попередження ризику вживання наркотиків та їх негативного впливу на здоров'я; організацію профілактичної роботи з осіб, які мають наркотичну залежність або підвищений ризик втягнутися в наркотичний обіг; здійснення контролю за обігом наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, включаючи контроль за їх виробництвом, зберіганням, транспортуванням та реалізацією; вжиття

заходів з протидії незаконному обігу наркотичних речовин через мережі Інтернету та соціальних мереж; розвиток співпраці з міжнародними та національними організаціями з боротьби з наркоманією та закріпленням їх рекомендацій та стандартів у національному законодавстві; розроблення та впровадження програм попередження наркоманії серед молоді та підлітків, зокрема шляхом залучення до спорту, культурно-мистецької діяльності та інших корисних занять; проведення антинаркотичних акцій, в рамках яких відбувається знищення виявлених наркотиків та затримання осіб, які займаються незаконним обігом наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів; залучення громадських організацій до профілактики наркоманії та надання їм підтримки в їх діяльності.

Загальною метою профілактики адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів є запобігання вчиненню таких правопорушень та зниження їх кількості, що сприятиме збереженню громадського здоров'я, безпеки та порядку.

5. Конкретизовано, що об'єктами адміністративних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів можуть бути такі дії: незаконне виробництво наркотичних речовин, їх аналогів або прекурсорів; незаконне зберігання наркотичних речовин, їх аналогів або прекурсорів; незаконне використання наркотичних речовин, їх аналогів або прекурсорів; незаконний обіг наркотичних речовин, їх аналогів або прекурсорів, включаючи купівлю, продаж, поширення, пересилання, перевезення, збут або надання їх наркозалежним або іншим особам; фінансування незаконної діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних речовин, їх аналогів або прекурсорів; неповідомлення владних органів про виявлені факти незаконного виробництва, зберігання, використання або обігу наркотичних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Відповідно до законодавства України, за дії, що становлять адміністративне правопорушення в сфері незаконного обігу наркотичних речовин, можуть бути накладені штрафи, арешт, конфіскація майна, відповідальність юридичних осіб тощо.

6. Аргументовано, що Національна поліція є головним суб'єктом забезпечення профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів в Україні. Основні завдання Національної поліції у цій сфері включають: забезпечення порядку і безпеки громадян, захист їх життя та здоров'я від наслідків незаконного обігу наркотиків; виявлення, припинення та розслідування правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів; профілактика правопорушень шляхом проведення роботи з населенням, організацією освітньої та інформаційної роботи щодо наслідків вживання наркотиків; встановлення контролю за обігом наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів в Україні; співпраця з іншими правоохоронними органами та міжнародними організаціями з метою ефективної боротьби з незаконним обігом наркотиків та їх аналогів.

Для досягнення цих завдань Національна поліція проводить різноманітні заходи, такі як: організація спеціальних операцій, спрямованих на виявлення та припинення діяльності наркоторговців; проведення обшуків, оглядів, вилучення наркотиків, затримання осіб, що причетні до незаконного обігу наркотиків; проведення роботи з молоддю та населенням, щодо профілактики вживання наркотиків та формування здорового способу життя; встановлення системи контролю за обігом наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів в Україні, включаючи реєстрацію виробників, постачальників, оптовиків та роздрібних продавців; проведення профілактичної роботи з молоддю та населенням з метою збільшення свідомості щодо наслідків вживання наркотиків та формування здорового способу життя.

Завдяки цим заходам Національна поліція відіграє важливу роль у забезпеченні безпеки та захисту населення від наслідків незаконного обігу наркотиків. Однак, боротьба з цією проблемою є складною та потребує співпраці всіх громадських та правоохоронних органів, а також активної участі громадян в процесі її вирішення.

7. Міжнародний досвід щодо профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів включає в

себе різноманітні підходи та стратегії, які можуть бути корисними для адаптації до умов України.

Один з ефективних методів, який застосовують в ряді країн, - це програми профілактики наркоманії. Такі програми орієнтовані на раннє виявлення та лікування залежності від наркотиків, а також на запобігання її розвитку. Вони мають бути доступними всім, хто зіткнувся з проблемами з наркотиками, незалежно від соціального статусу та матеріального стану. Такі програми включають консультативну та психологічну підтримку, медичний супровід та реабілітацію.

Іншим ефективним методом є зменшення попиту на наркотики. Це можна здійснювати за допомогою освіти та інформаційних кампаній про наркотики та їх наслідки. Такі кампанії повинні бути спрямовані на всі соціальні групи населення та повинні бути постійними та систематичними.

Також важливо звернути увагу на контроль за законністю обігу наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Це можна здійснювати шляхом створення ефективної системи контролю та регулювання обігу цих речовин, забезпечення строгих покарань за їх незаконний обіг та контрабанду.

Ще один важливий аспект - це міжнародне співробітництво у боротьбі з незаконним обігом наркотиків. Україна повинна активно співпрацювати з іншими країнами, обмінюючи інформацію про транспортні маршрути та злочинні групи, які займаються контрабандою наркотиків. Також важливо співпрацювати з міжнародними організаціями, такими як ООН та Європейський союз, які можуть надати фінансову, технічну та експертну підтримку у боротьбі з незаконним обігом наркотиків.

Україна також може використовувати досвід інших країн у сфері наркополітики. Наприклад, Нідерланди мають досвід легалізації м'яких наркотиків та створення спеціальних закладів для їх розподілу та контролю. Такий досвід може бути корисним для України в контексті зменшення попиту на наркотики та боротьби зі злочинними групами, які займаються їх контрабандою.

Усі ці підходи та стратегії можуть бути корисними для адаптації

міжнародного досвіду до умов України та ефективної боротьби з незаконним обігом наркотиків, їх аналогів та прекурсорів. Однак, варто зазначити, що кожна країна має свої особливості та специфіку, тому важливо розглядати кожний метод у контексті українських умов та потреб.

8. Профілактика економічних правопорушень пов'язаних із незаконним обігом наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів має теоретичні та правові основи, які базуються на різних аспектах права та кримінальної політики.

Одним із головних принципів профілактики є попередження злочинної діяльності шляхом виявлення, припинення та запобігання проникненню наркотиків на ринок. Для цього має бути розроблено комплексну стратегію профілактики та боротьби з незаконним обігом наркотиків, що базується на вивченні досвіду країн з розвиненою кримінальною політикою.

Законодавство містить нормативні акти, які регулюють профілактику економічних правопорушень. Зокрема, Закон України "Про наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори" встановлює вимоги щодо збереження, виробництва, транспортування, збуту та використання наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Також, Кримінальний кодекс України містить статті, які передбачають кримінальну відповідальність за незаконний обіг наркотиків, їх аналогів та прекурсорів.

Правоохоронні органи, зокрема поліція та служба безпеки, мають важливу роль у боротьбі з незаконним обігом наркотиків та їх прекурсорів. Для цього необхідно підвищувати рівень професійної підготовки співробітників правоохоронних органів, а також забезпечувати їх належними матеріально-технічними та фінансовими ресурсами, щоб вони могли ефективно виконувати свої завдання.

Окрім правоохоронних органів, важливу роль у профілактиці незаконного обігу наркотиків відіграють і інші державні і недержавні організації. Наприклад, Міністерство охорони здоров'я має розробити та реалізувати програми профілактики наркоманії та наркозалежності, які передбачають проведення різних заходів, таких як освітні кампанії, конференції, тренінги,

розповсюдження інформації тощо.

Також важливо залучення громадськості до профілактики наркотиків та їх незаконного обігу. Заохочення та підтримка громадських ініціатив та акцій можуть сприяти підвищенню рівня усвідомлення громадян про шкідливі наслідки вживання наркотиків, а також допомогти у зменшенні попиту на наркотики.

Удосконалення профілактики економічних правопорушень пов'язаних із незаконним обігом наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів, потребує комплексного підходу, який базується на правових, соціальних, медичних та економічних аспектах. Такий підхід дозволяє ефективно боротися з наркоманією та зменшити ризик виникнення небезпечних ситуацій пов'язаних з незаконним обігом наркотиків.

Список використаної літератури

1. Адміністративно-правовий механізм забезпечення протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин серед дітей URL: https://revolution.allbest.ru/law/01020489_0.html
2. Александров Р. А. Становление и развитие уголовно-правового противодействия незаконному обороту наркотиков в СССР в 20–30 годы XX века. История государства и права. 2007. № 6. С. 17–19.
3. Антинаркотична профілактика: навчальний посібник / кол.авторів. Київ. 2013. – 184 с.
4. Антинаркотична профілактика: навчальний посібник / кол.авторів. Київ. 2013. – 184 с.
5. Б.И. Социальная причинность: ее природа и специфика. Москва : Высш. школа, 1991. 127 с
6. Бандурка О.М. Профілактика злочинності. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України №1 (2014). С. 116.
7. Бехруз Х. Методологические разработки А. В. Сурилова и проблема совершенствования методологии юридической науки. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. Одеса, 2013. Вип. 67. С. 113–118.
8. Бледних Д. В., Особливості здійснення профілактичної роботи дільничних офіцерів поліції URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/31_05_2019/pdf/105.pdf
9. Бостан С. К. Принципи пізнання в структурі методології історикоправового дослідження. Державо, право і історична думка у Балточорноморському регіоні: історія та сучасність : матеріали XXVI Міжнар. істор.-прав. конф. (м. Одеса, 27–29 квітня 2012 р.). Одеса, 2012. С. 50– 57
10. Бугайчук Костянтин Леонідович. Адміністративні проступки: сутність та організаційно-правові заходи їх профілактики. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, 12.00.07. Харків, 2002
11. Вагин А. В. Історичні передумови адміністративної відповідальності за незаконне придбання, зберігання та вживання наркотичних

засобів або психотропних речовин. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. Одеса, 2007. Вип. 34. С. 162–164.

12. Васильев П. А. Эволюция представлений о наркотиках в российских медицинских текстах (1890–1930-е годы): от «ядов цивилизации» к «пережиткам капитализма». Бюллетень Германского исторического института. 2012. Вып. 6. С. 54–65.

13. Васильєва Н.С . Профілактика адміністративних правопорушень у сфільському господарстві: поняття, особливості та види. Форум права. 2014. № 2. С.63-68

14. Великий енциклопедичний словник / За редакцією акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка». – 2007. – 992 с.

15. Великий енциклопедичний словник юриста: [в 3-х тт.] / [уклад.: Галунько В.В., Дрозд О.Ю., Журавльов Д.В. та ін.]; за ред. Коротюк О.В. – К.: ОВК, 2018. – 2т. – 480 с.

16. Волощук А. М. Основні підходи, на яких базується політика держав щодо нелегального обігу наркотиків. Південноукраїнський правничий часопис. 2013. № 2. С. 190–193.

17. Габиани А. А. Криминологические аспекты потребления наркотиков. Советское государство и право. 1987. № 7. С. 64–69.

18. Горох О. П. Покарання за злочини у сфері обігу наркотичних засобів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 299 с

19. Грень Ростислав Романович. Організаційно-правові основи діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидат юридичних наук Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Львів. 2017. 264 с.

20. Дамирли М. А. Цели, задачи и функции историко-правового познания. Митна справа. 2003. № 4. С. 46–49

21. Дембіцька С.Л. Профілактика правопорушень як спосіб

встановлення та зміцнення правопорядку в суспільстві. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. № 1. Том 2. С. 107-110.

22. Дубов Г. О. Методологія права: поняття, предмет та місце в системі наукового знання (за працею Р. Лукича «Методологія права»). Державо і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. Київ, 2010. Вип. 50. С. 54–58.

23. Дудченко В. В. Сучасне бачення методології юридичної науки. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. Одеса, 2011. Вип. 62. С. 734–736

24. Завальнюк В. В. Принцип історизму: нові інтерпретації. Держава, право і юридична думка у Балточорноморському регіоні: історія та сучасність : матеріали XXVI Міжнар. істор.-прав. конф. (м. Одеса 27–29 квітня 2012 р.) / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», Міжнар. гуманіт. ун-т [та ін.]. Одеса, 2012. С. 31–34

25. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін. ; за ред. докт. юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, докт. юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.

26. Замісна підтримувальна терапія. Центр громадського здоров'я МОЗ України. URL: <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/zalezhnist-vid-psikhoaktivnikh-rechovin/zamisna-pidtrimuvalna-terapiya-zpt> (дата звернення: 25.07.2022).

27. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2021 році. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2021/Zvit_NPU_2021_.pdf

28. Кельман М. С. Юридична наука: проблеми методології : монографія Тернопіль : Терно-граф, 2011. 492 с.

29. Кельман М.С., Мурашин О.Г., Хома Н.Г. Загальна теорія держави та прав : підручник. Львів : Новий світ-2000, 2003. 584 с

30. Кельман М.С., Мурашин О.Г., Хома Н.Г. Загальна теорія держави та права : підручник. Львів : Новий світ-2000, 2003. 584 с

31. Ключев О. М. Сутність та загальна характеристика профілактичної діяльності на місцевому рівні. *Форум права*. 2006. № 2. С. 76-79
32. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України в редакції від 16.07.2022 №8073-2-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (дата звернення: 01.08.2022).
33. Комарницька І. І. Поняття та особливості профілактики адміністративних правопорушень у сфері власності. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 145-147.
34. Комплексна програма профілактики злочинності і правопорушень на 2021-2025 роки, затверджена рішенням Смолінської селищної ради № 72 від 23.02.2021 року
35. Комплексна програма профілактики правопорушень та боротьби зі злочинністю на території Великомоствівської міської ради на 2021-2025 роки. URL: <https://vmgromada.gov.ua/news/1641389329/>
36. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
37. Копиленко О. Л., Кіндюк Б. В. Теоретичні засади використання кількісних показників у дослідженнях пам'яток права. *Юридична Україна*. 2016. № 7/8. С. 4–12.
38. Корнев А.А. Система административно-правового противодействия незаконному обороту наркотических средств и психотропных веществ: автореф. дисс. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. Саратов, 2012. 26 с.
39. Костюк В.Л., Литвин В.В. Профілактика правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків дільничними інспекторами міліції. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 2 (24). С. 78-82.
40. Костянтин Леонідович Бугайчук. Адміністративні проступки: сутність та організаційно-правові заходи їх профілактики. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, 12.00.07. Харків, 2002
41. Коцур М. М. Поняття, принципи та функції кримінальної відповідальності за злочини у сфері незаконного обігу наркотиків URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1-3_2017/52.pdf

42. Коцур М. М. Стан досліджень питань боротьби з незаконним обігом наркотиків: період 1917–1930 рр. Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 7–8 лютого 2020 р.) / Причорноморська фундація права. Одеса, 2020. С. 11–14.

43. Коцур М. М. Стан досліджень проблеми незаконного обігу наркотичних засобів в СРСР (1960–1980 рр.). Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали XVI Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених (м. Луцьк, 27 березня 2020 р.) / Юрид. фак-т Східноєвроп. нац. ун-ту імені Лесі Українки. Луцьк, 2020. С. 11–15.

44. Коцур М. М. Стан наукових розробок проблеми наркоманії в період 1980–1991 рр. XX ст. Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України : тези доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 березня 2020 р.) / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. С. 170–174.

45. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. 2-е вид. Харків : ТОВ «Одіссей», 2008. 432 с.

46. Кримінальний кодекс УСРР 1922. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] ; ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3. 792 с

47. Кримінологічна характеристика злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків URL: <http://www.um.co.ua/3/3-6/3-68920.html>

48. Кримінологія.
https://pidru4niki.com/81574/pravo/ponyattya_fonovih_yavisch_zlochinnosti

49. Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні : за результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» / О.М. Балакірєва (кер. авт. кол.), Д.М. Павлова, Н.М.К. Нгуєн, О.Г. Левцун, Н.П. Пивоварова, О.Т. Сакович; О.В. Флярковська. – К. : ТОВ «ОБНОВА КОМПАНІ», 2019. – 214 с.

50. Лисенко С.О. Адміністративно-правовий механізм забезпечення протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин серед дітей [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. К., 2013. 19 с.

51. Литвинов О.М. Функціональні аспекти профілактики злочинів. Південноукраїнський правничий часопис. 2010. № 2. С. 26-28.

52. Лошицький М.В. Спеціальна профілактика правопорушень: поліцейський підхід до визначення поняття. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2013. Вип. 5. Т. 2. С. 40-43.*

53. Лукич Р. Методология права : монография.: Прогресс, 1981. 304 с.

54. Максименко О.В. Аспекти вдосконалення діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України з протидії наркоманії. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2020. № 3 (116). С. 103-107.*

55. Малоголова О.О. Досвід у сучасний стан протидії наркозлочинності в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2020. № 2 (115). С. 31-39.*

56. Методичні рекомендації щодо проведення просвітницько-профілактичних занять з учнями 1-11 класів за програмою «Школа і поліція». URL:
https://www.pedrada.com.ua/files/articles/Shkola_policia_Metodychni_rekomendacij_i.pdf

57. Митний кодекс України: Закон України в редакції від 19.07.2022 №4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 01.08.2022).

58. Міжнародні стандарти з профілактики вживання наркотиків. <https://udpu.edu.ua/images/news/old/2018/09/06/3742/files/mijnarodni-standarti-z-profilaktiki-281-29.pdf>

59. Музика А. А., Горох О. П. Покарання за незаконний обіг наркотичних засобів : монографія. Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ун-ту упр. та права, 2010. 256 с.

60. Музика І. В. Принцип історизму у царині досліджень вітчизняної соціології права кінця XIX початку XX століття. Альманах права. 2012. Вип. 3. С. 239–243

61. Музиченко П. П. Методологічні принципи та методи пізнання історик правових явищ. Юридична освіта і правова держава (до 150-річчя юридичного інституту ОДУ) : зб. наук пр. Одеса, 1997. С. 62–69.

62. Назар Ю.С. Взаємодія територіальних органів внутрішніх справ із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Спеціальність 12.00.07 - адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Львів. 2007. 20 с.

63. Назар Юрій Степанович Взаємодія територіальних органів внутрішніх справ із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень URL: https://revolution.allbest.ru/law/00287496_0.html

64. Наркотики і особистість URL: http://4ua.co.ua/psychology/za2ac78b4d53b88421306c36_0.html

65. Національна стратегія боротьби з наркотиками на період до 2020 року. Аптека: офіційний веб-сайт. URL: <https://www.apteka.ua/article/96565> (дата звернення: 29.07.2022).

66. Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах URL: https://pidru4niki.com/91087/pravo/nezakonni_virobnitstvo_pridbannya_zberigannya_perevezennya_peresilannya_narkotichnih_zasobiv_psihotropnih_rechovin

67. Номоконов В. А. Проблемы причинности, наркотизма и организованной преступности в трудах ученых Дальневосточной криминологической школы. Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права. 2007. № 2. С. 330–337.

68. Об усилении борьбы с наркоманией : Указ Президиума Верховного

Совета СССР № 5928-VIII от 25 апреля 1974 г. (ред. от 02.07.1991). URL: <http://www.consultant.ua/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=4398>

69. Оборотов Ю. М. Аспекти розгортання методології юриспруденції. Право України. 2014. № 1. С. 33–39

70. Операція «Мак-2021»: Нацполіція виявила рекордну площу незаконних посівів нарковмістних рослин. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/operaciya-mak-2021-nacpoliciya-viyavila-rekordnu-ploshhu-nezakonnix-posiviv-narkovmisnix-roslin>

71. Офіційна сторінка Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України. URL: <https://www.facebook.com/DBN.NP/posts/5379066405480553>

72. Офіційний портал МВС України. URL: <https://mvs.gov.ua/uk>

73. Пивоваров В. М. Мова права як один із головних засобів юридичної техніки. Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання : тези доп. та повідомл. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 вересня – 1 жовтня 2015 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. С. 59–62

74. Положення про Управління забезпечення формування державної політики у сфері протидії наркозлочинності: Наказ МВС України від 12.12.2019 № 1038.

75. Права, за якими судиться малоросійський народ / упорядник К.А. Вислобоков. Київ, 1997. 547 с.

76. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 01.12.1994 № 264/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80#Text>

77. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку встановлення поліцейського контролю за поведінкою окремих осіб, звільнених з місць позбавлення волі: проєкт Закону України від 04.10.2021 № 6127. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72918

78. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення

відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів і одурманюючих засобів: Закон України 06.10.2011 №3826-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3826-17#Text> (дата звернення: 20.07.2022).

79. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>

80. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад: Наказ МВС України від 28.07.2017 № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text>

81. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: Наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>

82. Про затвердження комплексної програми профілактики правопорушень та боротьби зі злочинністю на території Радехівської міської територіальної громади Львівської області на 2021-2023 роки: рішення Радехівської міської територіальної громади Львівської області від 25.03.2021

83. Про затвердження Положення про Національну поліцію: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#n9>

84. Про затвердження Положення про патрульну службу МВС: Наказ МВС України від 02.07.2015 № 796. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0777-15?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D1%96%D0%BB%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA#Text>

85. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними : Закон України від 15 лютого 1995 року . Відомості Верховної Ради України. 1995. № 10. Ст. 62.

86. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України від

15.02.1995 № 62/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 10. ст.62.

87. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних речовин, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними: Закон України в редакції від 03.07.2020 №62/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.07.2022).

88. Про Національну поліцію: Закон України в редакції від 15.06.2022 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 01.08.2022).

89. Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів : Закон України N 60/95-ВР від 15 лютого 1995 р. Відомості Верховної Ради України. 1995.

90. Про організаційні засади здійснення контролю у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: Проект Закону України від 23.07.2014. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/NT0972> (дата звернення: 01.08.2022).

91. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

92. Про профілактику алкоголізму, наркоманії та токсикоманії: проект Закону України від 25.09.2008 №2194. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF1OY00B?an=3> (дата звернення: 05.07.2022).

93. Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 735-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80#Text>

94. Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2030 року

95. Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2030 року: проект розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: https://www.dls.gov.ua/for_subject (дата звернення: 15.07.2022).

96. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. Вид. 9-е, зі змінами. Львів : Край, 2007. 192 с.

97. Рабінович П. М. Потребовий підхід безальтернативний інструмент виявлення соціальної сутності права і держави. Наукові праці Одеської національної юридичної академії : зб. наук. пр. Одеса, 2009. Т. VIII. С. 45–53.

98. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.01.2002 року №26-р «Про Концепцію реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2002 - 2010 роки» (зі змінами та доповненнями внесеними постановою КМУ від 25.12.2004 р. №1757 URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>).

99. Серих О.В., Причини й умови правопорушень як предмет дослідження доктринальної деліктології URL: http://www.lsej.org.ua/6_2021/7.pdf

100. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник. 2-ге вид. Київ : Алерта, ЦУЛ, 2011. 520 с

101. Соборное уложение 1649 года: текст, комментарии / под ред. А. Г. Манькова. Ленинград : Наука, Ленингр. отд-ние, 1987. 448 с. (Сер. «Законодательные памятники русского централизованного государства XV – XVII веков»).

102. Соха С. І. Профілактика адміністративних правопорушень: поняття та зміст. *Митна справа*. 2014. № 2 (92). Ч. 2. С. 206-211

103. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Т. I: Статут Великого князівства Литовського 1529 року. Одеса : Юрид. літ., 2002. 464 с.

104. Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 року № 735-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.07.2022).

105. Ступник Я. В., Коштура А. В. Антинаркотичне законодавство в світлі трансформації політики протидії наркозлочинності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2015. Вип. 31. С. 70–74.

106. Управління боротьби з незаконним обігом наркотиків. Портал

МВС: офіційний веб-сайт. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/access-to-public-information/perelik-normativno-pravovix-dokumentiv-za-napryamami-diyalnosti/upravlinnya-borotbi-z-nezakonnim-obigom-narkotikiv> (дата звернення: 01.08.2022).

107. Фондова лекція з навчального курсу "Незаконний обіг наркотичних засобів та його профілактика" тема: "наркотизм як соціальне явище: поняття, стан та детермінація" URL: <https://www.navs.edu.ua/files/kafedru/kkvp/lectures/lekc1-narkot.doc>

108. Хитра О. Л. Причини та умови, які сприяють поширенню та вчиненню правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів із залученням неповнолітніх URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3198/1/55.pdf>

109. Хитра О.Л. Причини та умови, які сприяють поширенню та вчиненню правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів із залученням неповнолітніх. Актуальні проблеми держави та права. 2014. Випуск 74. С. 359-365

110. Цвілий О. Під адміністративним наглядом – не означає без прав. URL: <https://ngoauu.org/pid-administrativnim-naglyadom-ne-oznachaye-bez-prav/>

111. Чат-бот «Стоп наркотик» допоміг заблокувати понад 300 наркокрамниць, боротьба з наркочумою триває. <https://univd.edu.ua/uk/news/6462>

112. Шабельникова Н. А. Деятельность милиции по противодействию наркопреступности на Дальнем Востоке России в 1920-е гг. Актуальные вопросы борьбы с преступлениями. 2015. № 2. С. 74–77.

113. Шевчук В. М., Шепітько В. Ю., Панов М. П., Коновалова В. О. та ін. Розслідування незаконного обігу наркотичних засобів. Настільна книга слідчого. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: ВД «Ін Юре», 2007. 728 с.

114. Юридична енциклопедія в 6 томах за загальною редакцією Шемшученка Ю.С. 1998-2004. – Т. 5. К. Видавництво «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана. 2003. 733 с.

115. Booth RE, Kennedy JK, Brewster JT, Semerik O. Drug injectors and

dealers in Odessa, Ukraine. *J Psychoactive Drugs* 2003; 35:419–426.

116. Booth, R.E., Dvoryak, S., Sung-Joon, M., Brewster, J.T., Wendt, W. W., Corsi K.F., Semerik, O.Y., Strathdee S. A. Law Enforcement Practices Associated with HIV Infection Among Injection Drug Users in Odessa, Ukraine. *AIDS Behav.* 2013; 17(8):2604-14.

117. Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs: Ukraine Summary. U.S. Department of State. URL: <https://www.state.gov/bureau-of-international-narcotics-and-law-enforcement-affairs-work-by-country/ukraine-summary/> (дата звернення: 29.07.2022).

118. Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs: Ukraine Summary. U.S. Department of State. URL: <https://www.state.gov/bureau-of-international-narcotics-and-law-enforcement-affairs-work-by-country/ukraine-summary/> (дата звернення: 29.07.2022).

119. Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs: Ukraine Summary. U.S. Department of State. URL: <https://www.state.gov/bureau-of-international-narcotics-and-law-enforcement-affairs-work-by-country/ukraine-summary/> (дата звернення: 29.07.2022).

120. Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs: Ukraine Summary. U.S. Department of State. URL: <https://www.state.gov/bureau-of-international-narcotics-and-law-enforcement-affairs-work-by-country/ukraine-summary/> (дата звернення: 29.07.2022).

121. Canadian Centre on Substance Abuse (CCSA), «The Costs of Substance Abuse in Canada Highlights» (a cost estimation study by Eric Single, Lynda Robson, Xiaodi Xie, Jürgen Rehm et al.), 1996; converted at US\$1 = CAN\$1.2.

122. Commission of the European Communities, *The Social and Economic Costs of Drug Abuse in the United Kingdom and the Netherlands* (London, 1990), p. 2.

123. Converted at the 1988 average exchange rate of US\$1 = £Sterling 0.562.

124. David J. Collins, Helen M. Lapsley, *The social costs of drug abuse in Australia in 1988 and 1992*, Report prepared for the Commonwealth Department of Human Services and Health, February 1996; GDP figures from IMF, International

Financial Statistics Yearbook, 1996.

125. Drug trafficking. UNODC. URL: <https://www.unodc.org/e4j/zh/organized-crime/module-3/key-issues/drug-trafficking.html>.

126. Henrick J. Harwood, «Analytical principles and issues in making cost of illness estimates for substance abuse», paper prepared for the International Symposium on the Economic and Social Costs of Substance Abuse, held at Banff, Alberta, Canada, 11 - 13 May 1994, p. 1.

127. Layne, M., Khruppa, M.S. & Muzyka, A.A. The growing importance of Ukraine as a transit country for heroin trafficking: U.S.-Ukraine research partnership. *Trends Organ Crim* 6, 77–93 (2001). <https://doi.org/10.1007/s12117-001-1007-5>

128. Serdiuk OO. Narcotism as a social phenomenon: its trends and directions of prevention. – Ph.D. Thesis in Sociology: 22.00.03. Kharkiv, 2003. 20 pp. (In Ukr.).

129. Spoth, R. L., Clair, S., Shin, C., & Redmond, C. (2006). Long-term effects of universal preventive interventions on methamphetamine use among adolescents. *Archives of pediatrics & adolescent medicine*, 160(9), 876 [Spoth, R. L., Clair, S., Shin, C., & Redmond, C. (2006)]

130. Tetiana Kiriazova, Sergii Dvoriak. Drug situation and drug policy. Ukrainian Institute on Public Health Policy

131. Адміністративне право України :підручник для студ. в юрид. спец. вищих навч. закл. / Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гаращук та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. Мін-во освіти і науки України ; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. Харків : Право, 2001. С. 153–154.